Actief bij actief burgerschap

MASTERSCRIPTIE RADBOUD UNIVERSITEIT NIJMEGEN

Naam:	Job Hendrixen
Studentnummer:	4381130
Opleiding:	Master Bestuurskunde
Begeleider RU:	Dr. P.J. Zwaan
Datum:	17-06-2016

Colofon

Titel	Actief bij actief burgerschap
Ondertitel	

Auteur	Job Hendrixen
Studentnummer	4381130
E-mail	job.hendrixen@gmail.com

Datum	juni 2016
Status	Definitieve versie
Begeleiding	Dr. P. Zwaan (Radboud Universiteit)
Tweede Lezer	Prof. Dr. M.S. de Vries (Radboud Universiteit)
Trefwoorden	Actief burgerschap, sociaal kapitaal, sociaal domein

Radboud Universiteit

VOORWOORD

Iets meer dan een jaar geleden begon ik met het schrijven van deze scriptie, als het sluitstuk van de master bestuurskunde met de specialisatie Beleid & Advies. Buurtplein bv in Doetinchem gaf mij de kans om in hun organisatie stage te lopen en zo van dichtbij mee te maken wat de veranderingen in het sociaal domein betekenden voor professionals, maar ook voor burgers. In overleg met Buurtplein werd bepaald om met het onderwerp van deze scriptie in te spelen op deze veranderingen en de focus te leggen op de veranderende rolverdeling tussen overheid en burger. Eén van de doelstelling en van de landelijke overheid, maar ook van veel gemeenten en andere welzijnsorganisaties, is om de burger meer verantwoordelijkheid te geven over hun eigen leven en (leef)omgeving.

Vanaf dat moment begon een grote zoektocht naar de juiste theorieën, de juiste manier van onderzoeken en de meest geschikte respondenten. Voor mij als premaster instromer een geheel nieuwe ervaring. Soms leidde deze zoektocht tot stapjes vooruit, andere keren moest er een stapje terug worden gedaan. Gedurende dit proces ben ik door veel mensen geholpen. Hulp bij het zoeken naar geschikte theorieën, hulp bij het zoeken naar de juiste zin en hulp bij het omgaan met een ingewikkeld proces wat een masterscriptie is. Een soms moeizame, maar leerzame zoektocht levert uiteindelijk deze scriptie als resultaat op.

Aan dit resultaat hebben veel mensen bijgedragen. Begeleiders, medestudenten, collega's en respondenten hebben mij geholpen in de hierboven omschreven zoektocht. In het bijzonder wil ik mijn beide begeleiders bedanken. Mevrouw Vlaminkx van Buurtplein, die mij wegwijs heeft gemaakt in de organisatie, mij in contact bracht met verschillende mensen en een sparringpartner was gedurende het proces. Daarnaast wil ik de heer Zwaan bedanken, als begeleider vanuit de universiteit. Ik wil hem bedanken voor het meedenken, zijn feedback en zijn interesse. Beide begeleiders wil ik daarnaast bedanken voor hun engelengeduld!

Daarnaast een woord van dank naar alle respondenten die de tijd namen om met mij in gesprek te gaan. Naast de gekregen data, gaf het mij een goed beeld van het werk van professionals, voor wie geen uitdaging te groot is, en de ambities en motivaties bij burgers, die graag iets willen betekenen voor de medemens en de leefomgeving.

Tot slot, mijn ouders, broer, familie en vrienden, die me hebben gesteund, gemotiveerd en geholpen tijdens het afstuderen.

Job Hendrixen

Gendringen, juni 2016

SAMENVATTING

Centraal in dit onderzoek staat actief burgerschap en de ondersteuning daarin door instanties en professionals. Actief burgerschap wordt belangrijker in onze samenleving omdat in de komende jaren de overheid meer verantwoordelijkheid wil geven aan haar burgers. Deze ontwikkeling is in lijn met het NPG denken zoals beschreven door Osborne (2010). Het NPG bouwt voort op de netwerktheorie en daarin staat het idee centraal dat de overheid niet meer alleen de beslissende actor is, maar dat zij voor het tot stand komen van beleid afhankelijk zijn van verschillende betrokken actoren. De veranderende rol van de burger is uitgebreid besproken door van de Wijdeven (2012). Hij gebruikt hiervoor het begrip burgerschap. Van de Wijdeven (2012) stelt dat de betekenis van het begrip door de jaren heen is veranderd. Dit doet hij aan de hand van drie perspectieven. Een combinatie van twee van die perspectieven, te weten het communitaristische perspectief (gemeenschappelijke waarden) en het republikeinse perspectief (groeiende participatie en inspraak van burgers), vatten samen welke richting de overheid de komende jaren uit wil. Meer politieke participatie en de inzet op gemeenschappelijke waarden en sociale netwerken moet er voor zorgen dat de overheid in de komende jaren haar eigen activiteiten terug kan schroeven en de burger meer ruimte en verantwoordelijkheid geeft.

Her onderzoek richt zich op het actief burgerschap en specifiek op de vragen hoe dit tot stand komt en hoe overheidsorganisaties dit kunnen ondersteunen. Hiervoor is de volgende hoofdvraag geformuleerd: *In hoeverre en op welke wijze kan de inzet van overheidsorganisaties bijdragen aan actief burgerschap en daaruit voortvloeiende initiatieven?*

Aan de hand van het ACTIE-model van Denters et al. (2013) is onderscheiden welke eigenschappen burgers nodig hebben om actief te kunnen zijn in de samenleving en hoe instanties en professional daar aan bij kunnen dragen. Dit model is uitgebreid met de literatuur over sociaal kapitaal van onder andere Putnam (2000) en Portes (1998), om zo de voorwaarden voor actief burgerschap te kunnen onderscheiden. De uitkomst van het theoretisch kader is dat sociaal kapitaal bestaat uit de componenten animo, contacten en toerusting en dat sociaal kapitaal kan worden gecreëerd door de variabelen sociale netwerken, onderling vertrouwen en wederkerigheid. Instanties en professionals kunnen dit sociaal kapitaal ondersteunen en stimuleren, in het ACTIE-model komen deze actoren terug in de letters I en E. Deze staan voor inbedding en empathie. Inbedding wil zeggen dat instanties burgers en hun initiatieven niet links laten liggen, maar ondersteunen en de ruimte geven. Dit doen ze door burgergericht te werken, wat inhoud dat ze in de eerste plaats een initiatief proberen te ondersteunen en zichzelf in dienst stellen van de initiatiefnemers. Empathie staat voor de rol van professionals en houdt in dat professionals benaderbaar zijn voor burgers. De professionals kunnen hierin twee rollen spelen. Enerzijds een verbindende rol om burgers te verbinden aan instanties en/of medeburgers. Anderzijds een stimulerende rol om de samenwerking en het onderlinge vertrouwen bij burgers te ondersteunen.

Deze inzichten zijn toegepast op vier cases. De vier cases bestaan uit vier burgerinitiatieven, te weten: (1) de Kledingbank in Doetinchem; (2) de Natuurspeelplaats aan de Asterstraat in Doetinchem; (3) Een kookgroep in een wijk in Malburgen, Arnhem en (4) een winkel/ontmoetingsplek in Megchelen. Door middel van interviews met de betrokken professionals

en enkele initiatiefnemers is in kaart gebracht hoe deze initiatiefnemers het project hebben opgestart en welke rol de professionals en instanties daarbij hebben gespeeld.

De resultaten uit het onderzoek laten zien dat voor zelfstandig actief burgerschap de voorwaarden sociale netwerken en onderling vertrouwen essentieel zijn. Als deze variabelen aanwezig zijn kunnen burgers sociaal kapitaal creëren, bestaande uit animo, contacten en toerusting. Wanneer deze variabelen niet aanwezig zijn, ontbreken ook de componenten uit sociaal kapitaal. Voor het creëren van sociaal kapitaal zijn burgers dan afhankelijk in de ondersteuning vanuit professionals en de bijdragen van instanties. Voor actief burgerschap is met name de begeleiding van professionals belangrijk. Dit komt omdat de professionals dicht op de burger staan en hierdoor een zeker vertrouwen hebben van de burger. In de verbindende rol kunnen professionals burgers snel verbinden met een juiste afdeling binnen een organisatie of aan medeburgers die bij kunnen dragen aan het initiatief. Naast de verbindende rol, is de stimulerende rol erg belangrijk. Bij initiatieven waarbij de voorwaarden voor sociaal kapitaal niet sterk aanwezig zijn, om er voor te zorgen dat het onderling vertrouwen en de samenwerking tussen burgers blijft bestaan. Ook bij initiatieven, die wel zelfstandig kunnen opereren, is het belangrijk dat een professional de stimulerende rol op zich pakt. In dit geval om waardering en vertrouwen uit te spreken over de inzet van de burgers. De instanties kunnen ondersteunen door professionals de ruimte te geven en met name direct bij te dragen op het sociaal kapitaal in de vorm van het faciliteren in middelen, subsidies en vergunningen.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord 2
Samenvatting 3
1. Inleiding 7
1.1 Aanleiding 7
1.2 Probleemstelling 8
1.3 Vooruitblik theorie en methode van onderzoek 9
1.4 Relevantie 9
1.4.1 Maatschappelijk 9
1.4.2 Wetenschappelijk 10
1.5 Leeswijzer 10
2. Beleidskader 11
2.1 Buurtplein BV 11
2.1.1 De Buurtcoach 11
2.1.2 De Doetinchemse Keuze 12
3. Theoretisch kader 14
3.1 Ontwikkeling binnen de bestuurskunde en het openbaar bestuur 14
3.1.4 Burgerschap en participatie 15
3.2 burgerschap 16
3.2.1 Actief burgerschap 16
3.2.2 Sociaal kapitaal 17
3.2.3 Samenvattend 19
3.3 Ontstaan van sociaal kapitaal 19
3.3.1 Sociale netwerken 20
3.3.2 Vertrouwen 20
3.3.3 Wederkerigheid 21
3.3.4 Bonding en Bridging 21
3.3.5 Samenvattend 22
3.4 Rol van de overheid 23
3.4.1 Institutionele en organisatorische context 23
3.3.3 Samenvattend 26
3.5 Conclusie 28
3.5.1 Conceptueel model 28
4. Methodologisch kader 30
4.1 Onderzoeksstrategie 30
4.2 Caseselectie 31
4.3 Dataverzameling 32
4.4 Operationalisatie 32
4.4.1 Operationalisatie actief burgerschap 32
4.4.2 Operationalisatie ACTIE-model 33
4.4.3 Operationalisatie voorwaarden sociaal kapitaal 36
4.5 Conclusie: betrouwbaarheid en validiteit 38
5. Analyse 39
5.1 Gemeente Doetinchem/Buurtplein B.V. 39
5.1.1 Kledingbank Doetinchem 39
5.1.2 natuurspeelplaats Asterstraat 48
5.2 Overige cases 55
5.2.1 Arnhem/Rijnstad 55
5.2.2 Oude IJsselstreek 64
6. Vergelijkende analyse 71
6.1 Actief Burgerschap 71
6.2 Sociaal kapitaal 71
6.3 Voorwaarden sociaal kapitaal 73
6.4 Rol professionals 75
6.5 Rol instanties 76

6.6 Conclusie 77
7. Conclusie en discussie 80
7.1 Inleiding 80
7.2 Beantwoording hoofdvraag 80
7.2.1 Componenten en voorwaarden voor actief burgerschap 80
7.3 Aanbevelingen 87
7.4 Kritische reflectie 88
7.4.1. Theoretische reflectie 88
7.4.2 Methodologische reflectie 89
Literatuurlijst 91
Bijlagen 96
Bijlage 1: respondentenlijst 96
Bijlage 2: interviewguide 97

1. INLEIDING

1.1 AANLEIDING

Per 1 januari 2015 zijn de decentralisaties van de jeugdzorg, werk en inkomen en zorg aan langdurig zieken en ouderen ingegaan en zijn gemeenten verantwoordelijk geworden voor deze terreinen (Rijksoverheid, n.d.). Met het invoeren van de Jeugdwet zijn de taken van bureau Jeugdzorg overgeheveld van de provincies naar de gemeenten en is ook het Passend Onderwijs onder de verantwoordelijkheid van de gemeenten komen te liggen (NVRR, 2014). De Wet werk en bijstand, de Wet sociale werkvoorziening en een deel van de Wajong zijn samengevoegd in de nieuwe Participatiewet (NVRR, 2014). Tot slot werd de Wet Maatschappelijke Ondersteuning aangevuld met taken op het gebied van begeleiding en ondersteuning van burgers en beschermd wonen(NVRR, 2014).

Het onderbrengen van de taken uit het sociaal domein onder één overheid moet het voor de burger overzichtelijker maken en dichterbij brengen. Omdat gemeenten dichterbij de burger staan dan de centrale of provinciale overheid wordt gedacht dat zij beter kunnen inspelen op de specifieke zorgbehoefte van burgers (Ministerie BZK, n.d.). Niet alleen wordt gedacht dat gemeenten meer geschikt zijn om maatwerk te leveren ter ondersteuning van de burger, ook moeten zij er voor zorgen dat er een einde komt aan de praktijk waarin verschillende hulpverleners ondersteuning bieden aan gezin met verschillende problemen(Ministerie BZK, 2013a). De verantwoordelijkheden voor gemeenten zijn toegenomen en zullen verder gaan toenemen; dit wordt ook wel aangeduid als de transitie: het overhevelen van de verantwoordelijkheden van rijksniveau naar gemeenteniveau (Ministerie BZK, 2014).

Maar gemeenten moeten dit uitgebreide takenpakket wel gaan uitvoeren met minder geld dan voorheen (VNG, 2013). Dit betekent dat er ook meer wordt verwacht van de burger zelf; die wordt namelijk aangesproken op zijn of haar zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid (Buurtplein bv, n.d. a). “Burgers zijn samen met hun netwerk in de eerste plaats zelf verantwoordelijk” aldus de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties in een brief aan de Tweede Kamer (Ministerie BZK, 2013a).

Naast de transitie is er in de komende jaren dan ook sprake van een transformatie. Deze transformatie houdt in dat er een verandering moet gaan plaatsvinden in de organisatie van zorg en ondersteuning (Binnenlands Bestuur, 2014). Hoe dat moet gebeuren is hierboven al kort beschreven: er wordt ingezet op eigen kracht en het (sociale) netwerk van de burger. De transformatie heeft ook gevolgen voor de rol van de gemeenten, welke meer faciliterend en stimulerend moet worden (Ministerie BZK, 2013a). Volgens het Ministerie van BZK betekent dit dat de overheid een verbindende rol gaat spelen door partijen bij elkaar te brengen en vervolgens gezamenlijk op zoek te gaan naar een visie over hoe er vorm kan worden gegeven aan het meedoen en het vergroten van de zelfredzaamheid van burgers.

In de kabinetsnota ‘doe democratie’ is deze veranderende rolverdeling terug te lezen (Ministerie BZK, 2013b). Hierin schrijft het kabinet dat de doe democratie staat voor de trend en houding van burgers waarin zij niet langer wachten op de overheid, maar zelf actie ondernemen (Ministerie BZK, 2013b). Deze vorm van meebeslissen gaat veel verder dan de klassieke vorm van democratie, waarin

burgers alleen stemmen. Enerzijds vraagt de financiële onhoudbaarheid van de huidige verzorgingsstaat om een transformatie, anderzijds komt deze transformatie door de aandacht voor participatie van burgers die niet langer wachten op de overheid, maar simpelweg doen (Ministerie BZK, 2013b en Ministerie BZK, 2014).

Deze veranderingen vragen wel het een en ander van de burger, de eerder genoemde zelfredzaamheid speelt hierin een grote rol. Een zelfredzame burger kan meer dingen zelf of via zijn of haar netwerk en is minder afhankelijk van de overheid. Een zelfredzame burger heeft eigen kracht en dat houdt in dat een burger bij een probleem in eerste instantie de oplossing probeert te vinden in het (eigen) sociale netwerk (Hilhorst & van der Lans, 2014).

De rol van sociale netwerken wordt uitgebreid beschreven door politicoloog Robert D. Putnam in zijn werk over sociaal kapitaal. Putnam stelt dat sociale netwerken waarde hebben voor individuen en groepen en dat deelname in netwerken voordelen kunnen opleveren voor het individu en de gemeenschap (Putnam, 2000, pag. 19).

Tegen de achtergrond van eigen kracht en zelfredzaamheid zou het betekenen dat een burger zonder een groot sociaal netwerk geen gebruik kan maken van zaken als hulp, sympathie of broederschap en nog in grote mate afhankelijk blijven van de overheid. Voor die mensen is het belangrijk dat er straks, na de transitie en tijdens de transformatie, een overheid is die burger helpt en ondersteunt om zijn of haar sociale netwerken te versterken. Dit laat zien dat de rol van gemeenten verder gaat dan het realiseren van de transitie. Want zonder de transformatie in de organisatie van zorg en ondersteuning is de transitie enkel een vervanging van het systeem (Binnenlands Bestuur, 2014).

Binnen de gemeente Doetinchem is er gekozen om de veranderingen in het sociale domein op te vangen met een nieuwe organisatie; het Buurtplein bv (Hierna Buurtplein). Buurtplein is verantwoordelijk “voor de uitvoering van de taken van het sociale domein in de wijk” (Buurtplein bv, n.d. b). In het beleidsplan ‘De Doetinchemse Keuze 3’ zet de gemeente Doetinchem uiteen hoe zij de veranderingen tot uitvoering willen gaan brengen. De ambitie van de gemeente Doetinchem is dat “meer inwoners van Doetinchem zichzelf kunnen redden” (gemeente Doetinchem, n.d.).

1.2 PROBLEEMSTELLING

Inmiddels is de transitie in het sociaal domein voltooid en zijn de gemeenten verantwoordelijk voor de bijbehorende taken en verantwoordelijkheden in het sociaal domein. Zoals hierboven beschreven wil Buurtplein in de komende twee jaar invulling en uitvoering geven aan de eerder benoemde transformatie binnen het sociaal domein. Buurtplein zet in op de eigen kracht van burgers en wil meer burgers activeren voor de gemeenschap. Het onderzoek richt zich op actieve burgers en kijkt specifiek wat deze burgers kenmerkt en hoe overheidsorganisaties en professionals burgers kunnen activeren en stimuleren. Dit resulteert in de volgende doelstelling:

In kaart brengen hoe de overheid ondersteuning biedt aan actief burgerschap en daaruit voortvloeiende initiatieven, om uiteindelijk advies te geven hoe Buurtplein bv haar activiteiten hierin kan verbeteren.

Hoofdvraag:

In hoeverre en op welke wijze kan de inzet van overheidsorganisaties bijdragen aan actief burgerschap en daaruit voortvloeiende initiatieven?

Bijbehorende deelvragen:

- Wat is actief burgerschap en hoe komt dit tot stand?
- Hoe kunnen overheidsorganisaties en -professionals volgens de literatuur bijdragen aan actief burgerschap en burgerinitiatieven?
- In hoeverre en op welke wijze heeft de inzet van overheidsorganisaties en professionals bijgedragen aan actief burgerschap binnen de gemeente Doetinchem en vergelijkbare cases?
- Welke aanbevelingen kunnen gedaan worden aan Buurtplein bv om de ondersteuning bij actief burgerschap te verbeteren?

1.3 VOORUITBLIK THEORIE EN METHODE VAN ONDERZOEK

In dit onderzoek zal actief burgerschap centraal staan. Aan de hand van een literatuurstudie zal het begrip actief burgerschap worden gedefinieerd. Daarnaast zal met behulp van de sociaal kapitaal theorie de werking van actief burgerschap worden geduid, om in kaart te brengen wat er in de komende jaren van de burger wordt verwacht en onder welke voorwaarden burgers in hun sociale netwerken elkaar kunnen bijstaan. Omdat Buurtplein de taak heeft gekregen om in de komende jaren hier uitvoering aan te geven zal uiteen worden gezet hoe zij kunnen bijdragen aan deze voorwaarden om de burger te ondersteunen in deze transformatie.

Hiervoor worden verschillende interviews gehouden met betrokken professionals binnen de organisatie van Buurtplein. Op die manier wordt er gekeken welke rol zij spelen of gespeeld hebben en of dit het proces ten goede kwam. De situatie in Doetinchem zal worden vergeleken met enkele succescases om lessen uit te trekken. Op die manier wordt onderzocht waar voor Buurtplein mogelijke verbeterpunten liggen voor de toekomst.

1.4 RELEVANTIE

1.4.1 MAATSCHAPPELIJK

Het onderzoek richt zich op een actueel onderwerp, met gevolgen voor de hele maatschappij gezien het feit dat de veranderingen in het sociaal domein effect hebben op alle burgers in Nederland. De ingezette decentralisaties zijn een eerste stap naar de veranderingen die er gaan komen binnen overheden. De verzorgingsstaat in zijn huidige vorm wordt als onhoudbaar gezien en de veranderingen in het sociaal domein zijn hier een eerste antwoord op. Door de decentralisaties wordt de rolverdeling tussen burger en overheid anders en dit zal impact hebben op de leefwijze van mensen. Hoe deze rolverdeling er uit gaat zien en welke gevolgen dit heeft voor de burger is nog erg onzeker, wel is duidelijk dat er meer gevraagd gaat worden van de burger. Overheden verwachten dat burgers meer eigen verantwoordelijkheid gaan dragen en problemen eerst binnen het eigen netwerk proberen op te lossen. Met dit onderzoek wordt getracht overheidsorganisaties geschikte handvaten te bieden door het toepassen van diverse theoretische concepten, om de burger de

komende jaren voor te bereiden en te ondersteunen op de veranderingen en verwachtingen die op hen af komen. Specifiek tracht het onderzoek bij te dragen aan de veranderingen binnen de gemeente Doetinchem en de transitie, die wordt ingezet met De Doetinchemse Keuze 3, te ondersteunen en te versoepelen.

1.4.2 WETENSCHAPPELIJK

Het onderzoek richt zich op de rolverdeling tussen burger en overheid en hoe de overheid de burger kan ondersteunen naar meer eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid, om uiteindelijk in het eigen netwerk naar hulp en oplossingen te zoeken. Met het onderzoek wordt getracht bij te dragen aan theorieën rondom deze samenwerking tussen burger en overheid. Centraal staan het actief burgerschap en sociaal kapitaal en het onderzoek hoopt voort te bouwen op de inzichten van onder andere Tonkens (2008), Denters et al. (2013), Putnam (2000) en Portes (1998). Door naar de onderliggende voorwaarden van deze begrippen te kijken tracht het onderzoek inzichtelijk te maken wat sociaal kapitaal is en hoe het tot stand komt. Door dit te onderzoeken in diverse praktijkcases wil het onderzoek de kennis over deze begrippen verrijken.

1.5 LEESWIJZER

Het rapport kent de volgende structuur. In hoofdstuk 2 *Beleidskader* zullen de ontwikkelingen rondom het sociaal domein in breder perspectief worden geplaatst en wordt er specifiek ingezoomd op de situatie binnen de gemeente Doetinchem. In hoofdstuk 3 T*heoretisch kader* worden de te gebruiken theorieën behandeld en zal aan de hand van deze theorieën deelvragen 1 en 2 worden beantwoord. Het antwoord op deze deelvragen zal de basis vormen voor het conceptueel model, waarmee de onderzoekscase kan worden onderzocht. De operationalisatie van de theoretische begrippen en modellen voor het empirisch onderzoek zal worden gegeven in hoofdstuk 4 *het Methodologisch kader*. Tevens worden de onderzoeksstrategie en de te gebruiken methoden en technieken uiteengezet. In hoofdstuk 5 wordt er een analyse gemaakt van de vier cases. Vervolgens wordt in hoofdstuk 6 *Vergelijkende Analyse* een vergelijkende analyse gemaakt van de vier cases, waarop in hoofdstuk 7 *Conclusie* de hoofdvraag van het onderzoek wordt beantwoord. In dit hoofdstuk is er ook ruimte voor aanbevelingen en een reflectie op het onderzoek.

2. BELEIDSKADER

In de inleiding zijn Buurtplein en de gemeente Doetinchem al kort aangehaald. In dit hoofdstuk wordt het beleidsplan van de gemeente Doetinchem en de rol van Buurtplein verder toegelicht. Aan de hand van de ambities en doelstellingen wordt in kaart gebracht hoe Buurtplein en de gemeente Doetinchem invulling willen geven aan de transformatie.

2.1 BUURTPLEIN BV

De grootste verandering binnen de gemeente Doetinchem als gevolg van de veranderingen binnen het sociale domein is de oprichting van Buurtplein bv. Sinds 5 januari van dit jaar is de organisatie begonnen en is het verantwoordelijk voor alle stedelijke voorzieningen binnen de gemeente Doetinchem. De stedelijke voorzieningen, welke eerst onder IJsselkring vielen, bestaan uit Sociale Raadslieden, Coördinatie Bredeschoolnetwerk, Integrale vroeghulp en Vrijwilligerscentrale. Buurtplein staat los van de gemeente, maar werkt nauw samen met gemeentelijke afdelingen Zorgplein en Werkplein (Gemeente Doetinchem, n.d.).

De relatie tussen de gemeente Doetinchem en Buurtplein heeft die van opdrachtgever en opdrachtnemer. Hierin worden de doelstellingen door de gemeente opgesteld en wordt hier uitvoering aan gegeven door Buurtplein. Officieel maakt Buurtplein hierdoor geen onderdeel uit van de gemeente Doetinchem, maar doordat de gemeente wel eigenaar is van de bv Buurtplein zijn de lijntjes kort.

2.1.1 DE BUURTCOACH

Met het oprichten van Buurtplein wil de gemeente Doetinchem de taken in het sociale domein dichter bij de burger organiseren. Centraal hierin staan de buurtcoaches: “de buurtcoaches zijn het aanspreekpunt voor mensen in de wijk die ondersteuning nodig hebben. De buurtcoaches bevorderen de sociale binding in de wijk en pakken samen met inwoners hun (complexe) problemen aan (Gemeente Doetinchem, n.d.). Met de buurtcoach wil de gemeente zorgen voor duidelijkheid bij de inwoners. De inwoner of een gezin gaat niet langer aan tafel met vertegenwoordigers van verschillende instanties, maar de buurtcoach wordt het vaste aanspreekpunt voor de inwoners. De buurtcoaches zijn verdeeld over zeven wijkteams binnen de gemeente Doetinchem (Gemeente Doetinchem, n.d.).

Als vast aanspreekpunt is het noodzakelijk dat de buurtcoach een generalist is en dat hij of zij “beschikt over (elementaire) kennis van het hele sociale domein” (Gemeente Doetinchem, n.d., pag. 40). Om binnen de teams over voldoende specialistische kennis te beschikken worden de teams multidisciplinair samengesteld. Dit houdt in dat de buurtcoaches naast hun generalistische kennis over het sociaal domein ook beschikken over specialistische kennis op een deelgebied. Dit wordt aangeduid met het T-profiel: de horizontale as staat voor de generalistische kennis en de verticale as voor specialistische kennis.

2.1.2 DE DOETINCHEMSE KEUZE

De ambities, doelstellingen en werkwijze voor de komende jaren zijn uitgewerkt in het beleidsplan de Doetinchemse Keuze 3 (DDK3). Dit is een vervolg op DDK 1 en DDK 2 en geeft invulling aan beleidskeuzes en laat zien hoe de gemeente Doetinchem de doelstellingen concreet wil bereiken.

De ambitie van DDK 3 is dat meer mensen zichzelf kunnen redden en helpen in een, voor de burger, 'normale' omgeving (Gemeente Doetinchem, n.d.). Kortom de gemeente wil in de komende jaren inzetten op zelfredzame burgers, die minder snel de hulp van de overheid inschakelen. Hierbij legt de gemeente de nadruk op het stimuleren van eigen kracht van de burgers en de samenleving dat aansluit op landelijke ambities met betrekking tot de transformatie binnen het sociaal domein. De gemeente vat dit samen in de slogan 'met elkaar, voor elkaar' en geeft aan hoe er in de komende jaren moet worden (samen)gewerkt. Deze kanteling is geconcretiseerd in tien kaders en vormen de leidraad, te zien in tabel 1.

Kaders Met Elkaar, Voor Elkaar	
1. Niemand tussen wal en schip	6. 1 huishouden – 1 plan – 1 regisseur
2. Voorkomen is beter dan genezen; preventief handelen is prioritair	7. Gericht op de vraag en het resultaat, niet op het (bestaande) aanbod
3. De eigen kracht: wat kun je/kunt u zelf?	8. Ruimte voor de samenleving
4. Zo lang mogelijk zelfstandig in een vertrouwde omgeving functioneren	9. Binnen de budgettaire kaders
5. Inzet op werk als daginvulling	10. Oud voor nieuw

Tabel 1: kaders Met Elkaar, Voor Elkaar uit: De Doetinchemse Keuze 3

Deze kanteling moet in de komende jaren worden bereikt met de volgende vijf doelstellingen: het vergroten van zelfredzaamheid van inwoners, huishoudens en opvoeders in Doetinchem; Meer inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijven voelen zich verantwoordelijk voor de buurt; De sociale cohesie in de buurt groeit; Minder huishoudens in Doetinchem doen een beroep op een individuele maatwerkvoorziening; De totale (gemeentelijke) kosten van voorzieningen en ondersteuning in het sociale domein dalen (Gemeente Doetinchem, n.d., pag. 14).

In deze doelstellingen is duidelijk te zien dat de gemeente de komende jaren meer vraagt van haar inwoners. De buurtcoach speelt hierin een belangrijke rol en wordt bij verschillende doelstellingen ingezet als de toegewezen persoon om de burger hierin te ondersteunen.

De gemeente Doetinchem zet er op in dat burgers zo lang mogelijk gebruik maken van basisvoorzieningen in de zogenoemde *0e lijn*. Hierin vallen bestaande basisvoorzieningen en de eerder benoemde eigen kracht. Onder de basisvoorzieningen vallen bijvoorbeeld diensten van maatschappelijke partners als de GGD, buurtbemiddeling en wijkcentra. Bij de eigen kracht gaat het om contacten uit het eigen netwerk. Deze bestaan bijvoorbeeld uit collega's, (sport)verenigingen, familie, buren en het eigen gezin (Gemeente Doetinchem, n.d., pag. 26). De gemeente Doetinchem vat dit samen in een kleurenmodel waarin gewerkt wordt met kleuren om zones aan te geven. Hierbij is het centrum van de cirkel de preventie met de basisvoorzieningen *0e lijn* en de eigen kracht, aangeduid met de kleur groen.

Binnen de basisvoorzieningen ziet de gemeente Doetinchem zichzelf als mede verantwoordelijk. Dit houdt in dat de gemeente er op toe ziet dat deze basisvoorzieningen voor iedere burger binnen de

gemeente toegankelijk is (Gemeente Doetinchem, n.d., pag. 27). De meest groene zone bestaat uit de eigen kracht; of wel wat een burger zelf of met zijn netwerk kan doen. In de zone wordt ingezet op zelforganisatie, vrijwilligerswerk en mantelzorg. Met zelforganisatie moet er ruimte worden gegeven aan initiatieven uit de samenleving. De gemeente ziet voor zichzelf hierin een ondersteunende rol en is niet eindverantwoordelijk voor het resultaat. Zij willen initiatieven faciliteren met bijvoorbeeld kennis of geld. De benadering die zij kiezen is om niet vaste verbanden, bijvoorbeeld organisaties of collectieven, te steunen, maar om activiteiten of initiatieven te ondersteunen (Gemeente Doetinchem, n.d., pag.28).

De gemeente Doetinchem voorziet in een belangrijke rol voor vrijwilligers en mantelzorgers in de komende jaren. Dit komt mede door het wegvallen van voorzieningen binnen het sociale domein en de daarmee terugtrekkende overheid (Gemeente Doetinchem, n.d., pag. 28). De gemeente ziet op gebied van vrijwilligerswerk en mantelzorg voor zichzelf voornamelijk een stimulerende, ondersteunende en promotende rol. Dit zien zij voor zich door initiatieven en burgers met elkaar te verbinden en ondersteuning te bieden op gebied van kennis en middelen als bijvoorbeeld geld.

De Doetinchemse Keuze is een beleidsplan opgesteld door de gemeente Doetinchem. De ambities en doelstellingen komen voort uit het college en de gemeenteraad. Zoals eerder aangegeven is Buurtplein de organisatie die hier uitvoering aan moet geven. Hierin staan bovengenoemde punten centraal. De buurtcoach is een belangrijke schakel in dit geheel en zal voor de burger het gezicht van Buurtplein en in feite ook de gemeente zijn. De beschreven ondersteunende rol moet voor een groot gedeelte worden ingevuld door de buurtcoach.

3. THEORETISCH KADER

De veranderingen binnen het sociaal domein en de veranderende rolverdeling tussen overheid en burger staan niet op zichzelf en passen in de ontwikkelingen binnen de bestuurskunde en het openbaar bestuur. Deze ontwikkelingen worden nader toegelicht aan de hand van het werk van Stephen Osborne (2010) voor de ontwikkelingen binnen het openbaar bestuur. Het werk van Ted van de Wijdeven (2012) wordt gebruikt om de rol van de burger hierin te duiden. Aansluitend wordt de verwachte rol van de burger met betrekking tot participatie verder uitgewerkt om een aanzet te geven op het beantwoorden van de eerste deelvraag. Tot slot wordt er in kaart gebracht hoe overheidsorganisaties en professionals hier een rol in kunnen spelen, wat uiteindelijk leidt tot het analysekader voor het onderzoek.

3.1 ONTWIKKELING BINNEN DE BESTUURSKUNDE EN HET OPENBAAR BESTUUR

In zijn boek *The New Public Governance?* uit 2010 gaat Osborne in op de ontwikkelingen die zich gedurende de twintigste eeuw en de 21e eeuw hebben afgespeeld binnen zowel de theorie als de praktijk van de bestuurskunde. Osborne onderscheidt hierbij drie opvolgende paradigma's: *Public Administration* (PA)*, New Public Management* (NPM) en *New Public Governance* (NPG) (Osborne, 2010). Doe-democratie (2012) van Ted van de Wijdeven laat zien hoe de rol van de burger, ten opzichte van de overheid, door de tijd heen is veranderd. Hij gebruikt hiervoor het begrip 'burgerschap', een veelbesproken en gebruikt begrip, wat voor verschillende manieren is op te vatten en uit te leggen (Van De Wijdeven, 2012). De beide geschetste ontwikkelingen zullen worden gebruikt om het huidige beleid en de opstelling van de overheid rondom het sociaal beleid te verklaren en beter te begrijpen.

Het PA paradigma is dominant tot aan de jaren '80 van de twintigste eeuw. Waarin de staat werd geacht om alles voor de burger te verzorgen: de verzorgingsstaat. Bureaucratische regels staan centraal om "een gelijke behandeling van burgers te waarborgen" (Osborne, 2010, pag. 3). Het maken en uitvoeren van beleid wordt voornamelijk op een top-down wijze gedaan waarmee er een grote rol is voor de professional of wel de ambtenaar. Binnen dit paradigma past het gelaagd burgerschap van de Engelse socioloog Marshall, wat voornamelijk de focus legt op de rechten voor de burger (Van de Wijdeven, 2012). Marshall bouwt het burgerschap op vanuit drie lagen: civiel-juridische rechten (staatsburgerschap), politieke rechten (kiesrecht) en sociaaleconomische rechten (voornamelijk rechten die kenmerkend zijn voor de verzorgingsstaat zoals een minimuminkomen en gezondheidszorg) (Van de Wijdeven, 2012). Deze vorm van burgerschap wordt ook wel beschouwd als passief burgerschap vanwege de sterke focus op de rechten van burgers en niet zozeer op de plichten van burgers. Dit sluit aan op de woorden van Osborne over het PA paradigma waarin de staat zorgt voor de mensen "*from the cradle to the grave"* (Osborne, 2010, pag. 3) en zich richt op gelijke omstandigheden voor iedere burger.

De groeiende verzorgingsstaat, en als gevolg daarvan het passieve burgerschap, waren in de jaren '80 van de twintigste eeuw onderwerp van discussie. De overtuiging was dat de verzorgingsstaat te groot was geworden, burgers werden mondiger en bedrijven wilden zich losweken van de regelgeving en bemoeienis van de overheid (Van De Wijdeven, 2012). Dit kennen we als het NPM en kwam van het 'nieuwe rechts' van onder andere Thatcher en Reagan. Het NPM vindt zijn wortels in de private

sector en aanhangers van deze stroming wilden de managementtechnieken uit de private sector ook in de publieke sector gaan gebruiken. Dit zou de efficiency en effectiviteit van publieke diensten moeten vergroten (Osborne, 2010). Publieke diensten werden teruggebracht tot de basis en er kwam meer focus op kostenmanagement. Ook was dit het startsein voor het privatiseren van, tot dan toe, overheidsorganisaties (Osborne, 2010). Koppenjan (2012) heeft het over het opknippen van de dienstverlening door verzelfstandiging of privatisering van overheidsonderdelen (Koppenjan, 2012, pag. 9). Volgens het NPM en haar aanhangers was er een te grote overheidsbemoeienis was en dit zorgde ook voor een nieuwe perspectief op burgerschap. Volgens het nieuwe rechts werkte de overheidsbemoeienis passief burgerschap in de hand en moest er niet alleen gekeken worden naar de rechten van burgers, maar ook naar de plichten van burgers; een goed burger was ook iemand die zijn plichten ten opzichte van de samenleving vervulde (Van De Wijdeven, 2012).

Laatste paradigma is het NPG. Het NPG bouwt voort op de netwerktheorie. Hierin staat het idee centraal dat de overheid niet meer de centrale actor is, die alles kan bepalen. Publiek beleid en publieke diensten komen tot stand door de inbreng van meerdere, actoren, die voor uitkomsten van beleid van elkaar afhankelijk zijn. Een van de actoren in deze netwerken is de burger en past daarmee in het actief burgerschap wat in de jaren ’80 al meer aan de orde kwam ten tijde van het NPM. Hoe dit actief burgerschap er precies uit ziet kan worden gedefinieerd aan de hand van drie typologieën uit van de Wijdeven (2012).

3.1.4 BURGERSCHAP EN PARTICIPATIE

Van de Wijdeven (2012) onderscheidt drie opvattingen van actief of goed burgerschap. Ten eerste het ‘liberale’ perspectief, waarin het individu en zijn voorkeuren en wensen centraal staat. De overheid moet zich zo min mogelijk met de burger bemoeien en moet vooral de vrije positie van de individuele burger beschermen (Van De Wijdeven, 2012). Het perspectief kent gelijkenissen met de opvattingen van de voorstanders van het NPM. Een overheid die zich enkel concentreert op de basis en veel over laat aan de markt en de burger om haar eigen keuzes te maken. In hoeverre een burger wil participeren is dan ook aan hem/haar zelf (Van De Wijdeven, 2012). Het ‘communtaristische’ perspectief legt de nadruk op de gemeenschap. Individuen in de gemeenschap worden met elkaar verbonden door banden van solidariteit, “waaraan zij identiteit en gemeenschappelijke waarden en normen ontlenen” (Van De Wijdeven, 2012, pag. 53). De overheid is er voornamelijk om rechten en waarden van burgers en gemeenschappen te beschermen. Participatie vanuit het communitaristische perspectief lijkt erg op het soort participatie waar de overheid de komende jaren op in zet; het gaat dan bijvoorbeeld om in participatie maatschappelijke verbanden en sociale gemeenschappen (Van De Wijdeven, 2012). In de tekst van Van de Wijdeven komen zaken als wederkerigheid en vertrouwen ook terug. Door met elkaar samen te werken, op basis van vertrouwen en wederkerigheid, ontstaan er “bloeiende gemeenschappen waarin leden geborgenheid vinden en voor elkaar klaar staan” (Van De Wijdeven, 2012, pag. 56). Deze quote sluit aan op het motto van Buurtplein: met elkaar, voor elkaar. Tot slot onderscheidt van de Wijdeven het ‘republikeinse perspectief’. Hierin zijn burgers vooral met elkaar verbonden op het vlak van politieke besluitvorming. Waar in de andere perspectieven politieke participatie vooral gericht is op het realiseren van individuele (liberaal) of gemeenschappelijke (communitaristisch) voordelen, is politieke participatie binnen het republikeins perspectief waardevol op zichzelf (Van De Wijdeven,

2012). Politieke participatie wordt dan ook gezien als goed burgerschap en de participatiedemocratie kan gezien worden als het ideaal binnen dit perspectief (Van De Wijdeven, 2012).

In het huidige bestuurlijke landschap is met name het NPG paradigma dominant. Overheden hebben steeds meer te maken met netwerken en hebben niet meer de centrale rol die zij ooit hadden. De rol van de burger is door de tijd heen ook groter geworden. Tot aan de jaren '70-'80 van de twintigste eeuw had een burger vooral rechten en was de rol van de overheid groter. Dit veranderende door het mondiger worden van burgers en het overvragen van de verzorgingsstaat, iets dat ook door de overheid wordt aangehaald (Ministerie BZK, 2014). Anno nu zien we voornamelijk het communitaristische perspectief terug komen als er wordt gesproken over actief burgerschap, maar ook elementen uit het republikeins perspectief zijn terug te vinden in ambities en doelstellingen van overheden. In de inleiding (zie 1.1.2 Transformatie) is uiteengezet wat de overheid in de aankomende jaren van haar burgers verwacht. De rol van eigen kracht en sociale netwerken wordt groter, waar de overheid zich steeds meer terugtrekt. Dit komt overeen met het communitaristische perspectief waarin gemeenschappelijke waarden centraal staan en waar vertrouwen, wederkerigheid (sociaal kapitaal) moet leiden tot een bloeiende gemeenschap, die zichzelf voor een groot deel kan redden (Ministerie BZK, 2013b en Van De Wijdeven, 2012). Hiervoor is participatie in de eigen gemeenschap en binnen het sociale netwerk vereist. Het republikeinse perspectief is terug te zien in de politieke participatie, waar participatie inmiddels is geëvolueerd van klassieke inspraakrondes tot coproductie en zelfs burgerinitiatieven waar de overheid alleen faciliteert (Lenos et al., 2006 uit Van De Wijdeven, 2012). Uit verschillende onderzoeken (Verba & Almond, 1963; Putnam, 2000) is gebleken dat een bloeiende gemeenschap leidt tot een stabielere democratie, waar burgers "door een levendig en actief maatschappelijk middenveld effectiever hun stem laten horen in de democratische procedures (Van De Wijdeven, 2012, pag. 57). Met een combinatie van elementen uit het communitaristische perspectief (gemeenschappelijke waarden) en het republikeinse perspectief (groeiende participatie en inspraak van burgers) hoopt de overheid in de komende jaren haar eigen activiteiten terug te schroeven en de rol van de burger te vergroten, om op die manier de verzorgingsstaat weer beheersbaar te maken. In onderstaande tabel 2, een samenvatting.

	PA	**NPM**	**NPG**
Theoretische basis	Politieke, juridische theorie	Economie, rationele keuze theorie	Netwerktheorie
Rol overheid/trend	Centrale actor	Verzelfstandigen en privatiseren overheidsonderdelen	Actor binnen een netwerk van onafhankelijke actoren
Rol burger/trend	Gericht op rechten	Vrije keuze voor burger	Actor in netwerk, meer gericht op plichten
Focus	Overheid	Markt	Burger

Tabel 2: overzicht paradigma's bestuurskunde

3.2 BURGERSCHAP

3.2.1 ACTIEF BURGERSCHAP

Het burgerschap zoals hierboven besproken, participatie in de gemeenschap en politieke participatie, wordt in de literatuur benoemd als actief burgerschap. Tonkens (2008) heeft dit actief burgerschap verder uitgewerkt en maakt hierbij het onderscheid in vier verschillende typen 'actieve burger': de

verantwoordelijke burger, de zorgzame burger, de fatsoenlijke burger en de deliberatieve burger (Tonkens, 2008, pag. 9-12). Hierbij wijst ze ook op de verschuiving van de focus op de overheid en markt richting de burger, door haar omschreven als 'de bal ligt bij de burger'. Voor de transformatie binnen het sociaal domein zijn voornamelijk de verantwoordelijke en zorgzame burger van belang. Deze twee type burger komen sterk overeen met het beeld wat de overheid voor ogen heeft.

Het idee van de verantwoordelijke burger is dat hij niet alleen zichzelf redt, maar ook verantwoordelijkheid neemt voor zijn omgeving. De verantwoordelijke burger lost problemen zelf op en samen met andere (verantwoordelijke) burgers dragen zij bij aan de collectieve zelfredzaamheid (Tonkens, 2008, pag.10). Door samen te werken ontstaat er sociaal kapitaal en gaan burgers elkaar helpen. Dit idee gaat uit van een passieve overheid, omdat burgers zelf in staat zijn om (sociale) problemen op te lossen.

Naast de verantwoordelijke burger staat de zorgzame burger. Het is een burger die actief andere burgers ondersteunt, zoals een mantelzorger of een vrijwilliger (Tonkens, 2008). In de afgelopen jaren, maar ook in de komende jaren, wordt de zorgzame burger gezien als een aanvulling of soms zelf als vervanger van professionele zorgverleners. Net als de verantwoordelijke burger is de zorgzame burger min of meer vanzelfsprekend geworden. Met name rond de Wet Maatschappelijke Ondersteuning speelt de zorgzame burger een grote rol en veel gemeenten nemen deze burger actief mee in hun beleid (Tonkens, 2008, pag. 11-12).

Vanuit de burgerschap perspectieven valt de verantwoordelijke en zorgzame burger het best te plaatsen in het communitaristische en republikeinse perspectief (Tonkens, 2008, pag. 10). Het communitaristisch perspectief omdat deze burgers actief zijn binnen hun gemeenschap, waarbij onderlinge solidariteit en gedeelde normen en waarden voorop staan. Het republikeinse perspectief omdat deze burgers zelf de touwtjes in handen nemen en niet wachten op actie vanuit de overheid of andere instituten (Tonkens, 2008; Van De Wijdeven, 2012).

3.2.2 SOCIAAL KAPITAAL

Om het begrip actief burgerschap en de condities daarvoor te analyseren wordt gebruik gemaakt van het ACTIE-model van Denters et al. (2013). Het ACTIE-model is een tool, bedoeld voor organisaties, beleidsmakers en professionals, om actief burgerschap te ondersteunen en te stimuleren. De eerste drie letters (A,C,T) hebben betrekking op de burger en staan voor het zogenaamde sociaal kapitaal wat moet leiden tot actief burgerschap.

Het model wordt in het onderstaande verder uitgewerkt en toegelicht aan de hand van de sociaal kapitaal theorie om de voorwaarden voor actief burgerschap en de rol van overheidsorganisaties, instituties en professionals bij het ondersteunen en stimuleren van actief burgerschap beter te duiden. De sociaal kapitaal theorie is impliciet terug te vinden in het ACTIE-model en wordt in dit hoofdstuk expliciet gemaakt om de precieze invloed van deze factoren op actief burgerschap meer inzichtelijk te maken. In die zin wordt niet alleen aangegeven welke factoren van belang zijn, maar ook *hoe* deze precies van invloed zijn.

Sociaal kapitaal is een begrip dat veel gebruikt is in de literatuur over burgerschap, participatie en samenwerking binnen gemeenschappen.(o.a. Putnam, 2000; Coleman, 1988; Fukuyama, 1999; Evans,

1996). Portes (1998) stelt dat ondanks de populariteit voor het begrip sociaal kapitaal, het idee niet heel vernieuwend is. De positieve effecten van betrokkenheid en participatie in groepen werd al beschreven in de werken van denkers als Durkheim en Marx (Portes, 1998 pag. 2). Aan de hand van verschillende auteurs wordt het begrip sociaal kapitaal verder gedefinieerd. De achterliggende gedachte van het begrip sociaal kapitaal, of zoals Putnam (2000) het beschrijft als de sociaal kapitaal theorie, is dat sociale contacten of sociale netwerken voordelen opleveren voor zowel individuen als de gemeenschap of het netwerk waarin individuen met elkaar betrokken zijn (Putnam, 2000).

Portes (1998) en Putnam (2000) zien beide de Franse socioloog Pierre Bourdieu en de Amerikaanse socioloog James Coleman als de auteurs die sociaal kapitaal op de academische, theoretische agenda hebben gezet. Bourdieu definieerde het begrip in 1980 en 1985 (Engelse vertaling) als "(potentiële) hulpbronnen die beschikbaar worden door het onderdeel zijn van een, wederzijds erkend, duurzaam netwerk" (Bourdieu 1980; 1985 in Portes, 1998 pag. 3). Mogelijke hulpbronnen die door sociaal kapitaal kunnen ontstaan zijn economische hulpbronnen als het verkrijgen van een lening of fysieke hulpbronnen in de vorm van zorg (Portes, 1998). Lin komt tot de volgende definitie: "hulpbronnen binnen sociale structuren, die worden bereikt of ingezet door doelgerichte acties" (Lin, 1999, pag. 6).

De overeenkomst tussen sociaal kapitaal en andere soorten kapitaal (fysiek kapitaal, menselijk kapitaal) is dat het iets kan voort brengen (Coleman, 1988). Het verschil tussen sociaal kapitaal en andere vormen van kapitaal zit in het feit dat sociaal kapitaal niet in een actor of de productie zelf zit, maar bestaat in de relaties of netwerken tussen actoren (Coleman, 1988 pag. S98; Putnam, 2000 pag. 19). Portes (1998) omschrijft dit als het verschil tussen tastbaar en ontastbaar. Daarnaast bestaat er een essentieel verschil tussen economisch kapitaal en sociaal kapitaal. Waar er bij economisch kapitaal (of een economische transactie) duidelijke verplichtingen, verwachte normen van wederkerigheid en tijdspaden zijn, is dit bij sociaal kapitaal niet het geval (Portes, 1998). In het onderstaande wordt hier verder op ingegaan.

Het verschil in het werk van Putnam en het werk van Bourdieu en Coleman, is dat Putnam sociaal kapitaal als iets louter positiefs ziet: meer sociaal kapitaal en grotere sociale netwerken leiden tot een meer welvarende gemeenschap (Putnam, 2000). Coleman (1988) en Portes (1998) onderschrijven dat actoren met sociaal kapitaal voordelen kunnen behalen, maar deze voordelen hoeven niet per definitie positief te zijn voor een gemeenschap of andere actoren. Coleman (1988) benoemt specifiek dat "sociaal kapitaal waardevol kan zijn om bepaalde activiteiten mogelijk te maken, maar dat deze activiteiten niet altijd waardevol voor anderen hoeven te zijn of zelfs nadelige effecten kunnen hebben voor anderen" (Coleman, 1988, pag. S98).

Verschillende dimensies van het begrip sociaal kapitaal komen naar voren in de eerste drie letters van het ACTIE-model van Denters et al. (2013), welke betrekking hebben op de kenmerken van burgers zelf. Het gaat hierbij om **A**nimo, **C**ontacten en **T**oerusting.

Animo staat voor de motieven die burgers hebben om bij te dragen aan de gemeenschap. Uit de definitie van sociaal kapitaal is naar voren gekomen dat het draait om het beschikbaar stellen van hulpbronnen voor anderen. Denters et al. (2013) onderscheiden drie soorten motieven: 1) sociale motieven om samen met anderen iets te doen voor anderen; 2) doelgerichte motieven om bij te dragen aan de kwaliteit van de leefomgeving en 3) persoonlijke motieven voor het persoonlijke gewin. In sociaal kapitaal komen vooral de eerste twee motieven terug. Het inzetten voor anderen en

de leefomgeving, of wel de gemeenschap, laat goed zien dat er hulpbronnen beschikbaar worden gemaakt voor anderen.

De C van contacten staat voor de soorten contacten die burgers hebben en met wie zij actief zijn. Hier komt het verschil tussen sociaal kapitaal en andere soorten kapitaal naar voren. Waar fysiek kapitaal in een persoon aanwezig is, is sociaal kapitaal aanwezig tussen twee of meerdere persoenen. Het bestaat tussen mensen en om actief te zijn moeten mensen met elkaar verbonden zijn. Zonder contacten kan een burger, met de motivatie om iets voor anderen te betekenen, dit niet omzetten in actie.

Tot slot, toerusting. Naast motivatie en contacten is het ook van belang dat mensen de toerusting hebben om daadwerkelijk actief te worden. Bij toerusting gaat het om het feit of mensen de vaardigheden, tijd en middelen hebben om actief te worden of om deel te nemen (Denters et al., 2013, pag. 39). Wanneer dit onvoldoende aanwezig is wordt het moeilijk voor burgers om hun motivaties ook daadwerkelijk om te zetten in actie voor of met hun contacten.

3.2.3 SAMENVATTEND

In paragraaf 3.2 is het concept burgerschap verder gedefinieerd aan de hand van de studie van Evelien Tonkens over actief burgerschap en de sociaal kapitaal theorie. Actief burgerschap komt tot uiting doordat mensen zich willen inzetten voor een doel wat hun eigen, persoonlijke belang overstijgt. De sociaal kapitaal theorie omschrijft dit als het beschikbaar maken van hulpbronnen voor anderen. De waarde van sociaal kapitaal is dat er voordeel uit samenwerking wordt gehaald. Het eerste deel van het ACTIE-model beschrijft waaruit sociaal kapitaal bestaat. Wanneer animo, contacten en toerusting in voldoende mate aanwezig zijn kunnen hulpbronnen beschikbaar en benaderbaar worden voor mensen. In figuur 1 is dit schematisch weergegeven.

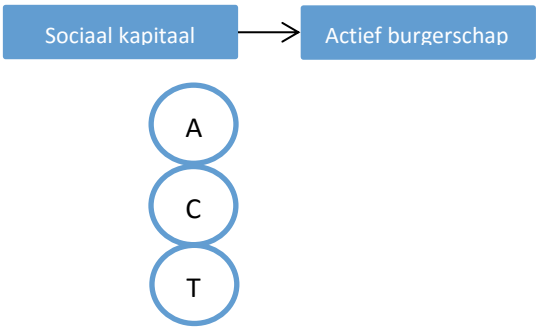

Figuur 1: sociaal kapitaal en actief burgerschap

3.3 ONTSTAAN VAN SOCIAAL KAPITAAL

In de vorige paragraaf is duidelijk gemaakt waar sociaal kapitaal uit bestaat, waardoor actief burgerschap kan ontstaan. In deze paragraaf zal uiteen worden gezet hoe sociaal kapitaal ontstaat. Ook hier kan uiteindelijk een koppeling gemaakt worden met het ACTIE-model, in dit geval met de laatste twee letters I en E. In het onderstaande wordt hiervoor een eerste stap uitgewerkt en worden de verschillende elementen uiteindelijk weer schematisch weergegeven in een figuur aan het einde

de paragraaf. In de daarop volgende paragraaf wordt de daadwerkelijke koppeling met de letters I en E gemaakt.

3.3.1 SOCIALE NETWERKEN

Sociale structuren of sociale netwerken zijn een essentiële voorwaarde van sociaal kapitaal. De sociale structuren en netwerken zijn ook het element waarmee sociaal kapitaal verschilt van andere soorten kapitaal: het zit niet in mensen of de productie zelf, maar bestaat in de netwerken en relaties van mensen (Coleman, 1988; Putnam, 2000).

Portes benadrukt dat door onderlinge relaties personen sociaal kapitaal bezitten en dat ze door deze relaties de beschikking kunnen krijgen tot bronnen of bronnen beschikbaar maken die voor henzelf of de omgeving voordelen kunnen opleveren. Die bronnen worden niet beschikbaar als er niet sprake is van een relatie (Portes, 1998; Lin, 1999). Een persoon die niet deelneemt in sociale netwerken zal niet de contacten (uit het A**C**TIE-model) hebben om hulpbronnen beschikbaar te maken of hiervan te profiteren. Wanneer er geen deelname is in een sociaal netwerk is er niet sprake van sociaal kapitaal en de daaruit volgende voordelen.

Naast het deelnemen en actief zijn in sociale netwerken moeten burgers ook onderling normen delen. Deze normen zijn terug te zien in het onderling vertrouwen tussen burgers en wederkerigheidsprincipes en hebben invloed op de sociale netwerken. In onderstaande paragrafen zal dit verder worden uitgewerkt en wordt gekeken naar de verschillen tussen gesloten en open netwerken en de gevolgen daarvan voor het creëren van deze gedeelde normen.

3.3.2 VERTROUWEN

Door veel schrijvers wordt vertrouwen ook wel gezien als de belangrijkste voorwaarde van sociaal kapitaal (Putnam, 2000; Ostrom, 1990; Coleman, 1988). Boutellier et al. (2007) spreken over een communitaristische benadering wat zich uit in de wens van mensen om ‘erbij’ te horen en de bereidheid om in contact te treden met groepen (Boutellier et al., 2007, pag. 25). Zonder vertrouwen in hun medeburgers zullen burgers geen hulpbronnen beschikbaar stellen. In de woorden van Van Daal & Huygen (2006) is vertrouwen een voorwaarde voor het ontstaan van zelf organiserend vermogen. Newton (2001) heeft het in zijn werk over sociaal vertrouwen, het vertrouwen dat er toe leidt dat mensen willen deelnemen in sociale netwerken en niet de angst voelen dat zij schade of verlies zullen oplopen. Hij stelt dat door vertrouwen sociale relaties onderhouden kunnen worden en dat collectief gedrag en coproductie op gang kan komen (Newton, 2001, pag. 202).

Dit vertrouwen wordt door Portes (1998) omschreven als de intrinsieke motivatie om een bepaalde behoefte te vervullen. Hij omschrijft, net als Newton, dat mensen op basis van een bepaald vertrouwen en onderliggende normen hulpbronnen beschikbaar maken ongeacht of zij daar zelf voordeel uit behalen. Dit gebeurt, volgens Newton, door het internaliseren van normen; het plichtsbesef van mensen om anderen te helpen. Ten tweede komt dit voort uit een sterke solidariteit met de medeburger en de eigen gemeenschap (Portes, 1998). In het geval van de verantwoordelijke en zorgzame burger is het zo dat zij een verplichting voelen om zich in te zetten voor de gemeenschap en/of medeburgers. Daardoor komen er hulpbronnen beschikbaar en kan de gemeenschap zelf veel dingen regelen.

3.3.3 WEDERKERIGHEID

Sociale netwerken zijn essentieel om toegang te hebben tot hulpbronnen. Naast het vertrouwen tussen burgers onderling is het, volgens verschillende auteurs, ook van belang dat er wederkerigheid bestaat tussen burgers. Taylor (1982) verwoordt wederkerigheid als een combinatie van altruïsme en zelfinteresse. Dit zien we ook terug in de definitie van Onyx: "de motivatie achter wederkerigheid is dat mensen iets voor een ander betekenen met de verwachting dat zij hier ergens in de toekomst iets voor terug krijgen" (Onyx, 2000, pag. 24). Wederkerigheid is nodig omdat burgers dan de eventuele risico's willen nemen, omdat zij weten dat zij in de toekomst kunnen rekenen op een wederdienst (Korsten & De Goede, n.d.). Putnam (2000) maakt het onderscheid tussen twee vormen van wederkerigheid; specifieke wederkerigheid en gegeneraliseerde wederkerigheid (Putnam, 2000). Specifieke wederkerigheid is de vorm waarbij iemand een dienst versterkt aan een ander, met de zekerheid dat diegene iets anders terug doet. Gegeneraliseerde wederkerigheid bestaat niet uit de verwachting dat die andere persoon direct iets terug doet, maar bestaat vanuit de overtuiging dat er in het algemeen iemand is die ooit iets terug zal doen voor jou (Putnam, 2000).

Portes onderschrijft de rol van wederkerigheid en plaatst dit onder de instrumentele motivatie, wat voortkomt uit het feit dat een persoon een bepaald resultaat verwacht van zijn acties. Enerzijds werkt dat als hierboven beschreven en verwacht een burger in de toekomst op een bepaalde manier te worden terugbetaald (Portes, 1998). Anderzijds speelt het sociale netwerk of de gemeenschap hierin een rol. Doordat het helpen van medeburgers of de gemeenschap een bepaalde vorm van status, eer en erkenning oplevert (Portes, 1998, pag. 9). Samenlevingen op basis van normen van gegeneraliseerde wederkerigheid zijn efficiënter dan andere samenlevingen omdat niet elke transactie direct in evenwicht hoeft worden gebracht. Op die manier kunnen samenlevingen meer dingen gerealiseerd krijgen. Door normen van wederkerigheid binnen sociale netwerken kan coöperatie ontstaan waaruit wederzijds voordeel kan voortkomen (Putnam, 2000). Ook Fukuyama ziet normen van wederkerigheid als een element van sociaal kapitaal, omdat wederkerigheid een deugd is die leidt tot coöperatie in groepen (Fukuyama, 1999).

3.3.4 BONDING EN BRIDGING

In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen zogenoemde *strong ties* en *weak ties* binnen netwerken (Portes, 1998; Lin, 1999). Strong ties of dense ties staat voor netwerken met een erg gesloten karakter waardoor er controle is op de gehanteerde normen en er controle is dat deze normen worden nageleefd (Portes, 1998). Coleman bespreekt in zijn werk waarom deze gesloten netwerken belangrijk zijn. Hij hanteert hiervoor het begrip *closure*. Closure staat voor de geslotenheid van een netwerk. Normen zijn er om negatieve effecten te voorkomen of om positieve effecten te stimuleren (Coleman, 1988 pag. S105). Wanneer er binnen een netwerk geen sprake is van closure kunnen deze normen niet ontstaan omdat invloeden van buiten het netwerk dan invloed kunnen uitoefenen.

In de ogen van Burt (1992) echter, zijn strong ties juist een belemmering voor het ontwikkelen van sociaal kapitaal. Hij stelt dat het ontbreken van deze dichte netwerken juist mogelijkheden oplevert voor onder meer het ontwikkelen van sociaal kapitaal. Het faciliteert mobiliteit. Hij beargumenteert dit door te stellen dat weaker ties de bron kan zijn voor nieuwe kennis en informatie en voor

hulpbronnen. Wanneer men enkel binnen het eigen, gesloten netwerk blijft, zal er enkel gebruikt gemaakt kunnen worden van hulpbronnen en kennis en informatie die al tot de beschikking stond (Burt, 1992).

Putnam heeft het in zijn werk niet over strong en weak ties, maar heeft het over bonding en bridging. In bonding netwerken is het doel om op basis van dezelfde normen of achtergronden tot elkaar te komen en hier voordelen uit te halen. Bridiging netwerken proberen juist een brug te slaan tussen deze verschillende achtergronden en normen die daarmee samenhangen (Putnam, 2000). Het voordeel van bonding is dat er een hoge mate van solidariteit en wederkerigheid kan ontstaan. De dichte netwerken kunnen op die manier voordelen opleveren voor de actoren die binnen dit netwerk met elkaar verbonden zijn (Putnam, 2000). Bridging heeft veel meer mogelijkheden om een verbinding te maken met nieuwe en/of externe hulpbronnen of informatie. Putnam haalt hier ook de economische socioloog Granovetter (1973) aan. Die stelt dat bij het zoeken naar, bijvoorbeeld een nieuwe baan, weak ties mensen verbindt met nieuwe kennissen die zich in andere netwerken bewegen. Deze weak ties zorgen voor een uitbreiding van het netwerk en zijn op die manier waardevoller dan de eigen strong ties waarin vooral mensen zitten die dichtbij staan en ook vergelijkbaar zijn (Putnam, 2000, pag. 22-23).

Enerzijds is bonding dus nodig om binnen een netwerk te zorgen voor normen waardoor er onderling vertrouwen en wederkerigheid ontstaat, anderzijds is bridging nodig om tot nieuwe informatie en hulpbronnen te komen. Door het gesloten karakter van bonding netwerken is het onderliggende vertrouwen en wederkerigheid binnen deze netwerken sterker dan bij bridging netwerken. Via samenwerking binnen een netwerk worden deze normen versterkt.

Het gevaar van te veel bonding is dat er sterke loyaliteit binnen het netwerk ontstaat, wat doorslaat in afkeer naar alles buiten het netwerk (Putnam, 2000, pag. 23). Met name dat laatste kan gevaarlijk zijn voor een gemeenschap of zelfs een hele maatschappij. Wanneer de interne normen en solidariteit zo sterk worden ontstaat er iets wat voor de buitenwereld als niet wenselijk kan worden beschouwd (Putnam, 2000). Voorbeelden hiervan zijn netwerken of organisaties als de maffia of de Ku Klux Klan; organisaties of netwerken met grote onderlinge solidariteit en gedeelde normen, welke buiten het netwerk als niet acceptabel worden beschouwd (Putnam, 2000).

3.3.5 SAMENVATTEND

Om daadwerkelijk sociaal kapitaal te generen zijn er enkele voorwaarden die burgers onderling moeten hebben. Ten eerste moeten zij met elkaar in contact staan in sociale netwerken. Deze netwerken zijn essentieel omdat er anders geen hulpbronnen beschikbaar kunnen worden gemaakt en ook niet beschikbaar worden. Daarnaast moeten burgers onderling vertrouwen hebben, zodat zij tot samenwerking kunnen komen. Tot slot moet er wederkerigheid zijn tussen burgers. Dit houdt in dat burgers van elkaar weten dat hun inspanningen ooit zullen worden terugbetaald. Bij de laatste twee voorwaarden kan het verschil worden gemaakt tussen het instrumentele karakter van wederkerigheid en het intrinsieke karakter van vertrouwen. Bij vertrouwen zit er meer een morele plicht onder het handelen, waar bij wederkerigheid het handelen meer voortkomt vanuit een rationele, op resultaatgerichte afweging.

Hoe sterk het vertrouwen en de wederkerigheid zijn, is afhankelijk van het soort netwerk waarin mensen actief zijn. Enerzijds bestaan er gesloten netwerken, waarin de vertrouwensband en wederkerigheidsprincipe erg sterk is, denk hierbij aan families. Anderzijds zijn er overbruggende netwerken waarin deze principes minder sterk aanwezig zijn, maar waar wel meer voordeel uit valt te behalen. De samenwerking binnen deze sociale netwerken versterken het onderlinge vertrouwen en wederkerigheid wat uiteindelijk kan leiden tot sociaal kapitaal.

In figuur 2 is schematisch weergegeven hoe sociaal kapitaal ontstaat. Door het eerst het begrip actief burgerschap te ontleden en vervolgens het ontstaan van sociaal kapitaal uit te werken is in kaart gebracht hoe actief burgerschap werkt en ontstaat en is daarmee deelvraag 1 van dit onderzoek beantwoord.

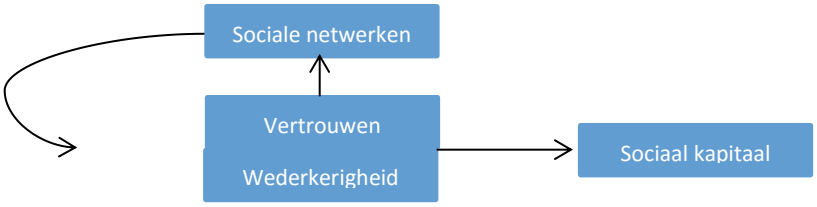

Figuur 2: voorwaarden sociaal kapitaal

3.4 ROL VAN DE OVERHEID

Zoals Evelien Tonkens al beschreef ligt de bal bij de burger. Tegelijkertijd is dit ook een waarschuwing. Want als de bal enkel bij de burger ligt, zal er maar een beperkte groep daadwerkelijk actief worden (Tonkens, 2008, pag. 14-15). Voor het opbouwen, behouden en mobiliseren van sociaal kapitaal is de rol van de overheid, volgens verschillende auteurs, dan ook onmisbaar (Lowndes & Wilson, 2001; Warner, 2001; Evans, 1996; Kawachi, 1999). Er ligt dus nog steeds een taak voor de overheid. In de onderstaande paragraaf zal worden bekeken welke taak en rol overheidsorganisaties, instituten en ambtenaren en professionals hier in kunnen spelen, om sociaal kapitaal te stimuleren en te ondersteunen. Hier zullen de laatste twee letters van het ACTIE-model (I,E) aan bod komen.

3.4.1 INSTITUTIONELE EN ORGANISATORISCHE CONTEXT

In paragraaf 3.3 is het ACTIE-model van Denters et al. (2013) al aan de orde geweest, waarbij de eerste drie letters zijn besproken die betrekking hebben op de burger zelf. De laatste twee letters (I,E) hebben betrekking op de rol van betrokken organisaties en instituties en de betrokken ambtenaren en professionals.

Inbedding, de letter I uit het ACTIE-model, staat voor de mate waarin (actieve) burgers de ruimte krijgen binnen de institutionele kaders en regels. De institutionele logica, wat zich onder andere uit in kaders en regels, kan als belemmerend worden ervaren en werken voor burgers die hun gemeenschap willen helpen (Denters et al., 2013, pag. 41). Om sociaal kapitaal op te bouwen en daar ook effectief gebruik van te maken moet de klassieke rolverdeling tussen overheid en samenleving veranderen (Warner, 2001). De overheid moet autonomie delen met de burger en moet in plaats van op te treden als controleur en regelaar, meer in de rol kruipen van een facilitator en katalysator (Crocker et al., 1998). Warner sluit hier op aan en stelt dat burgers, met name de actieve burger,

door de overheid en professionals moet worden gezien als een (mede)producent en niet als een klant of cliënt. Het moet voor deze (mede)producenten mogelijk worden om mee te doen in een faciliterende en participerende structuur (Warner, 2001).

De veranderende rol van de burger, van cliënt/klant naar medeproducent, is uitvoerig besproken in het werk van Ostrom (1996), waarin zij stelt dat de burger een actieve rol moet spelen bij het produceren van publieke goederen of services die voor haar bedoeld zijn. Dit kan volgens haar alleen werken wanneer deze coproductie voldoende wordt aangemoedigd en er sprake is van een niet te strenge top-down manier van beslissingen nemen (Ostrom, 1996).

Wanneer overheden burgers die ruimte bieden kunnen burgers onderling samenwerken en zelf de beslissingen te nemen, zonder dat zij hierop worden afgerekend door instituties of organisaties. Komter zegt daarop: "op het niveau van de eigen, directe leefomgeving moeten de voorwaarden worden geschapen waaronder burgers tot zelfredzaamheid kunnen komen" (Komter, 2004, pag. 12). Eén van die voorwaarden is het inbedden van samenwerkingsverbanden tussen burgers in institutionele kaders. Wanneer burgers de mogelijkheid hebben om te ervaren dat het loont om terug te geven aan de gemeenschap of overheid kunnen er nieuwe vormen van solidariteit en wederkerigheid ontstaan. Dit kan bijvoorbeeld tot stand komen door burgers direct verantwoordelijk te maken voor projecten in hun eigen leefomgeving (Komter, 2004, pag. 11-12). Want onderlinge betrokkenheid en solidariteit komen niet tot stand door alle hoop op de gemeenschap te vestigen of door alleen maar overheidssturing. Om wederkerigheid te bevorderen zullen er vanuit de overheid voorwaarden dienen te worden geschapen om burgers actief te kunnen laten bijdragen aan de kwaliteit van de eigen leefomgeving (Komter, 2004, pag. 13).

In paragraaf 3.3 zijn de sociale netwerken en onderlinge normen besproken. Die gedeelde normen zullen versterkt worden wanneer burgers de kans krijgen om met elkaar samen te werken, zonder dat zij telkens afhankelijk zijn van institutionele kaders en regels. Met het ontwikkelen van die gedeelde normen zal het onderlinge vertrouwen en wederkerigheid toenemen.

Naast het ruimte bieden aan een grote rol voor de burger en initiatieven vanuit de gemeenschap is het van belang dat overheidsorganisaties een bepaalde mate van vertrouwen uitstralen naar hun bewoners. Een overheid of institutie zal zelf ook haar ook steentje moeten bijdragen en niet alleen eisen stellen aan haar burgers. Zo haalt Frieling verschillende onderzoeken aan waarin wordt aangetoond dat wanneer burgers instituties en mensen binnen die instituties vertrouwen en menen dat zij op een rechtvaardige wijze bijdragen aan collectieve belangen, zij zelf ook bereid zijn om bij te dragen aan deze collectieve belangen (Frieling, 2008, pag. 28). Volgens Komter (2004) kan dit ook leiden tot nieuwe vormen van wederkerigheid tussen overheid en burger(s). Wanneer overheden zich inzetten voor de gemeenschap groeit het vertrouwen van burgers jegens de overheid. Zij zien dat het lonend is om actief te zijn voor de gemeenschap en zullen eerder bereid zijn om iets terug te doen voor de gemeenschap en de overheid (Komter, 2004, pag. 11). Deze wisselwerking tussen overheid en de gemeenschap is belangrijk. Want zonder een actieve gemeenschap kan de overheid de verzorgingsstaat onvoldoende beheersen en zonder een zichtbaar actieve overheid zullen burgers het gevoel hebben er alleen voor te staan.

Zonder een juist ingerichte institutionele context zal het moeilijk worden om daadwerkelijk sociaal kapitaal in te zetten en daar gebruik van te maken. Wanneer burgers niet de ruimte krijgen om tot

samenwerking te komen, kunnen zij voorwaarden voor sociaal kapitaal als vertrouwen en wederkerigheid niet versterken. Hierdoor wordt het sociaal kapitaal onder burgers niet ontwikkeld en versterkt en kan hier door burgers en overheid geen voordelen uit behaald worden.

Naast deze institutionele context, speelt ook de nauw betrokken ambtenaar of professional een grote rol. Hier komt de laatste letter van het ACTIE-model naar voren, empathie. Empathie slaat in het model op de betrokkenheid van ambtenaren en professionals die dicht bij de burger staan (Denters et al., 2013, pag. 42). Zij moeten benaderbaar zijn voor burgers om hen te helpen en vooruit te brengen. Hierboven is de veranderende rolverdeling tussen overheid en burger al besproken en dit heeft ook betrekking op de rolverdeling tussen professional en burger. De rol van de professional moet aanvullend worden, waar deze in het verleden vaak invullend was (Oude Vrielink & Van De Wijdeven, 2011, pag. 438). Wanneer een professional aanvullend is aan de burger (en een burgerinitiatief), benadert hij of zij de ideeën en wensen van de burger in de eerste plaats vanuit de burger zelf en kijkt waar hij of zij kan aanvullen. De invullende benadering gaat uit van het omgekeerde principe. Daarin bepaald de overheid (of professional) wat belangrijk is en hoe dit moet worden ingevuld. Op die manier moet de kloof tussen systeemwereld (de kaders en regels binnen organisaties) en leefwereld (de wensen van burgers) worden overbrugd. Veel andere auteurs spreken over ondersteunende en faciliterende professionals (Van Regenmortel, 2008; Tonkens, 2008; Hilhorst & Van Der Lans, 2014). Of te wel vanuit de overheid aansluiten bij dat wat mensen belangrijk vinden en willen realiseren. Oude Vrielink en Verhoeven (2011) noemen dit burgergericht werken. De doelen van burgers centraal stellen en waar nodig ondersteuning bieden.

De professional kan hierbij een verbindende rol spelen tussen burgers, maar ook tussen burgers en instanties. Doordat de professional in contact staat met verschillende actoren (medeburgers, eigen professionele organisatie, andere organisaties) zijn zij in staat om snel nieuwe contacten te leggen, om op die manier sociale netwerken te vormen, vergroten en versterken. Door Oude Vrielink en van de Wijdeven (2011) wordt dit omschreven als het institutioneel verbinden en het vitaliseren van de wijkgemeenschap, waarbij het eerste slaat op het verbinden van burgers met andere instituties om zo het sociale netwerk en de mogelijkheden binnen dit netwerk te vergroten. Het vitaliseren van de wijkgemeenschap gaat om burgers onderling te verbinden of diegene die nog niet actief zijn te verbinden aan bestaande projecten (Oude Vrielink & Van De Wijdeven, 2011).

Naast deze verbindende rol, om sociale netwerken te vergroten, speelt de professional ook een belangrijke rol om de burger de weg te wijzen wanneer dit gevraagd wordt.

In het gedeelte over de inbedding van sociaal kapitaal door overheidsorganisaties en instituties kwam al naar voren dat er de institutionele ruimte moet zijn om samenwerking tussen burgers mogelijk te maken, zonder dat zij zich daarbij geremd voelen door kaders en regels. Binnen die samenwerking kan de professional een belangrijke rol spelen. Ten eerste door aanvullend ondersteuning te bieden aan burgers. Daarnaast kan de professional de continuïteit van burgerinitiatieven waarborgen.

Frieling stelt dat de onderlinge samenwerking tussen burgers staat of valt bij het gemeenschappelijke belang. Zolang het gemeenschappelijke belang groter is dan de verschillende individuele belangen kan samenwerking blijven bestaan (Frieling, 2008, pag. 35-36). Om ook op de lange termijn de gemeenschappelijke belangen te bewaken kan de professional een rol spelen binnen deze

samenwerkingsverbanden. Wanneer er binnen een groep conflicten ontstaan over uiteenlopende zaken kan het zijn dat deelnemende burgers hun eigen belang boven het gemeenschappelijke belang plaatsen. Hierin kan een professional als neutrale partij, zonder eigen belang, een rol spelen om ervoor te zorgen dat burgers zich aan het gemeenschappelijk belang blijven committeren.

De professional kan tussen de burgers staan en als een partner optreden door de burgers te blijven binden aan dit gemeenschappelijke belang en de duurzaamheid van actief burgerschap en daaruit voortvloeiende initiatieven en projecten te waarborgen (Frieling, 2008, pag. 36-37). Wanneer die duurzaamheid kan worden gewaarborgd zal de samenwerking blijven bestaan en kunnen op die manier het onderling vertrouwen en wederkerigheid verder toenemen.

3.3.3 SAMENVATTEND

Nadat in paragraaf 3.1 aan de hand van de sociaal kapitaal theorie is uitgelegd wat actief burgerschap is en in paragraaf 3.2 is ontleed hoe sociaal kapitaal ontstaat, is in paragraaf 3.3 de rol van de overheid en professional besproken en de tweede deelvraag van het onderzoek beantwoord.

Met behulp van de laatste twee letters van het ACTIE-model (I,E) is eerst de rol van organisaties en instituties uitgelicht. Hierin is uiteengezet dat de institutionele context kan bijdragen aan het vertrouwen en wederkerigheid binnen sociale netwerken, onderliggend aan sociaal kapitaal. Wanneer er binnen de institutionele context ruimte wordt gemaakt voor burgers om onderling samen te werken draagt dit bij aan het opbouwen van onderling vertrouwen en wederkerigheid. Doordat in die samenwerking burgers onderling normen opbouwen. Daarnaast kan de overheid het vertrouwen onder burgers laten toenemen door zelf ook zichtbaar haar steentje bij te dragen. Op die manier wordt het voor burgers zichtbaar dat het loont om jezelf in te zetten voor de gemeenschap, waardoor het vertrouwen ontstaat om hier zelf aan bij te dragen.

Naast de institutionele context is ook de rol van de betrokken ambtenaar/professional van belang. De professional is als nauw betrokken actor belangrijk in het versterken en vergroten van sociale netwerken. Dit kan zowel door initiatiefnemers te verbinden met instanties en organisaties, als wel door initiatiefnemers te verbinden met medeburgers of andere burgerinitiatieven. Voordeel van het vergroten van het netwerk is dat daarmee nieuwe mogelijkheden ontstaan doordat het aantal contacten en de toerusting (middelen, vaardigheden) toenemen. Tot slot speelt de professional een belangrijke rol met betrekking tot de duurzaamheid van samenwerkingsverbanden tussen burgers. Om de duurzaamheid te vergroten is het noodzakelijk dat een ieder in dit samenwerkingsverband zicht blijft committeren aan het gemeenschappelijk belang. Als neutrale actor tussen de partijen kan de professional dit overzien en ervoor te waken dat burgers hun persoonlijke belangen niet boven het gemeenschappelijk belang plaatsen. Op die manier kan de professional waarborgen dat de samenwerking in stand blijft en het vertrouwen en wederkerigheid tussen de burgers kan blijven groeien.

In figuur 3 is de rol van de professional en de institutionele context schematisch weergegeven. Daarmee komt het laatste stuk van het theoretisch kader tot stand. In de afsluitende paragraaf zal de conclusie worden getrokken en wordt het conceptueel model gepresenteerd.

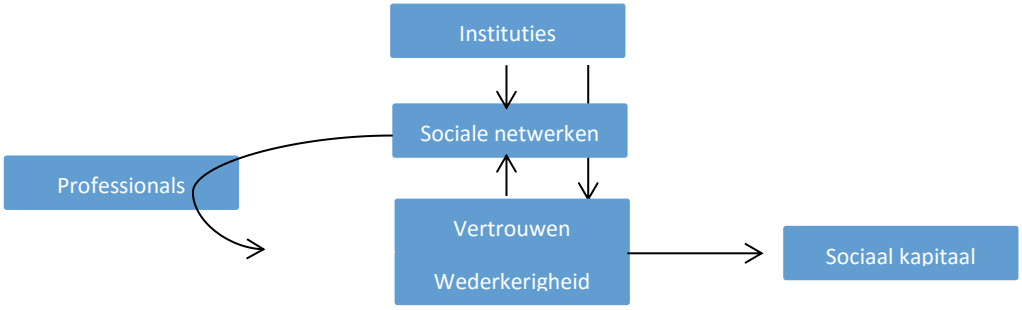

Figuur 3: rol instituties en professionals

3.5 CONCLUSIE

In dit hoofdstuk is in beeld gebracht wat er in de komende jaren van de burger wordt verwacht en welke rol de overheid hierin moet spelen zodat de transformatie vorm kan krijgen. Hiermee is een antwoord gegeven op de eerste twee deelvragen van het onderzoek. De resultaten uit deze literatuurstudie worden in deze afsluitende paragraaf in een conceptueel model weergegeven.

3.5.1 CONCEPTUEEL MODEL

Het conceptueel model veronderstelt dat overheden, instituties en professionals kunnen bijdragen aan het ontwikkelen van sociaal kapitaal, waardoor dit uiteindelijk kan leiden tot actief burgerschap.

Om in de komende jaren te voldoen aan de doelstellingen binnen het sociaal domein en de transformatie te bewerkstelligen zet de overheid in op de verantwoordelijke en zorgzame burger. Deze actieve burgers bekommeren zich over de gemeenschap en medeburgers. Om het begrip actief burgerschap verder te definiëren is met de sociaal kapitaal theorie en het ACTIE-model uiteengezet wat actief burgerschap is en hoe het tot stand komt.

De eerste drie letters van het ACTIE-model staan voor wat sociaal kapitaal is en waaruit het bestaat. Het bestaat uit de motivatie om iets voor anderen of de gemeenschap te betekenen (animo). Dit in samenwerking met anderen (contacten). Met de vaardigheden en middelen om dit om te zetten in actie, waardoor hulpbronnen beschikbaar worden (toerusting). Of dit sociaal kapitaal aanwezig is en ingezet kan worden is afhankelijk van het feit of de voorwaarden voor sociaal kapitaal aanwezig zijn.

Dit zijn ten eerste het bestaan van sociale netwerken. Zonder deze sociale netwerken komt samenwerking niet tot stand. Daarnaast moet er tussen de burgers sprake zijn van onderling vertrouwen en wederkerigheid. Vertrouwen is de basis voor onderlinge samenwerking, terwijl wederkerigheid er voor zorgt dat burgers bereid zijn om zich zelf in te zetten, en daarmee risico's te lopen, omdat zij weten dat zij ooit voor hun inspanningen worden beloond.

Het model veronderstelt dat overheden, instituties en ambtenaren/professionals een rol kunnen spelen bij het ontwikkelen en stimuleren van sociaal kapitaal. Dit kunnen zij doen door in te spelen op de voorwaarden die hierboven zijn beschreven. Om de rol van overheden, instituties en ambtenaren/professionals te duiden komen de laatste twee letters van het ACTIE-model aan bod.

Inbedding staat voor het feit dat overheden en instituties de ruimte creëren voor samenwerking tussen burgers. Wanneer burgers niet worden belemmerd door institutionele kaders en regels kan samenwerking makkelijker van de grond komen. Door deze geboden ruimte kunnen nieuwe samenwerkingsverbanden ontstaan. Dit is positief voor de onderlinge normen van vertrouwen en wederkerigheid, die door (succesvolle) samenwerking verder ontwikkeld kunnen worden.

In die samenwerkingsverbanden kunnen burgers onderling normen voor vertrouwen en wederkerigheid ontwikkelen, doordat door samenwerking deze normen versterkt zullen worden.

De empathie van professionals gaat om het burgergericht werken. Dit houdt in dat professionals moeten denken vanuit de wensen en behoeften van burgers en zich niet laten leiden door kaders en regels die zij mee krijgen. Professionals kunnen een rol spelen in het verbinden van burgers

onderling, maar ook in het verbinden van burgers met instituties en organisaties. Op die wijze kunnen zij nieuwe sociale netwerken opzetten, maar ook bestaande sociale netwerken vergroten of versterken. Ook kunnen professionals een rol spelen in de duurzaamheid van samenwerkingsverbanden. Door tussen partijen in te staan en zo het gemeenschappelijk belang te waarborgen, kunnen samenwerkingsverbanden blijven bestaan. Op die manier kunnen burgers blijven bouwen aan onderlinge normen van vertrouwen en wederkerigheid, die op termijn voordelen moeten opleveren binnen deze sociale netwerken. Deze veronderstellingen komen samen in het conceptueel model (figuur 4).

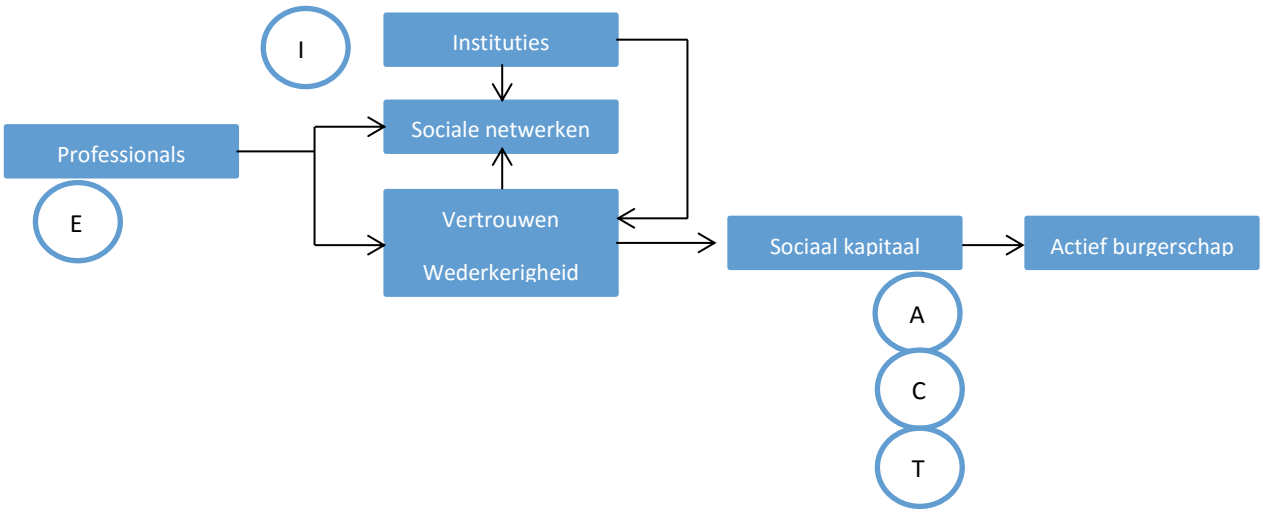

Figuur 4: conceptueel model

Het conceptueel model is de verzameling van de eerder gepresenteerde figuren in dit hoofdstuk. In de verschillende paragrafen zijn de losse onderdelen uitgewerkt en deze worden in het conceptueel model met elkaar verbonden. Het laat zien hoe verschillende onderdelen uit het ACTIE-model zich precies tot elkaar verhouden en actief burgerschap tot stand kunnen brengen. Het begrip actief burgerschap was het vertrekpunt in dit hoofdstuk. In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk zijn verschillende opvattingen en bijbehorende definities van het begrip behandeld. Hieruit is naar voren gekomen dat elementen uit het communitaristische perspectief, aangevuld met het republikeins perspectief overeen komen met de visie van de overheid omtrent actief burgerschap. De nadruk ligt op het helpen van elkaar, waarbij de burgers zelf de verantwoordelijkheid dragen en beslissingen kunnen nemen. Hierop volgend is de typologie van Evelien Tonkens gebruikt om dit soort zorgzame en verantwoordelijke burgers te definiëren. Dit is de onderliggende basis waarop uiteindelijk het conceptueel model tot stand is gekomen aan de hand van de sociaal kapitaal theorie en het ACTIE-model. Daarbij is de sociaal kapitaal theorie gebruikt om inzichtelijk te maken hoe hulp en samenwerking tot stand komen en welke voorwaarden daarvoor aanwezig moeten zijn. Vervolgens is met het ACTIE-model in beeld gebracht waaruit sociaal kapitaal bestaat en waar en in welke mate instanties en professionals burgers kunnen ondersteunen en stimuleren om meer sociaal kapitaal te genereren en in te zetten.

4. METHODOLOGISCH KADER

In hoofdstuk 4 wordt er ingegaan op de methodische kant van het onderzoek. Hierin zal de onderzoekstrategie worden toegelicht en zal vervolgens worden beargumenteerd waarom en welke cases worden onderzocht in dit onderzoek en hoe de data hiervoor verzameld gaat worden. Daaropvolgend wordt ingegaan op de operationalisatie van de theoretische concepten uit hoofdstuk 3 en andere belangrijke begrippen binnen dit onderzoek. Het hoofdstuk sluit af met een conclusie, waarin ook de waarborging van betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek behandeld zullen worden.

4.1 ONDERZOEKSSTRATEGIE

Volgens van Thiel (2010) is de onderzoeksstrategie een belangrijk onderdeel van de onderzoeksopzet. Zij verwijst voor de definitie naar 't Hart et al. (1998): "een strategie is de overkoepelende opzet of logica van het onderzoek" (Van Thiel, 2010, pag. 68). Ze maakt het onderscheid tussen de onderzoeksstrategie en de onderzoeksmethode en –techniek. De eerste wijst op de globale aanpak van het onderzoek en de laatste meer op de praktische werkwijze van het onderzoek (Van Thiel, 2010, pag. 68).

In de literatuur worden verschillende onderzoeksstrategieën onderscheden. Verschuren en Doorewaard (2003) maken het onderscheid tussen vijf strategieën: de survey, het experiment, de casestudy, de gefundeerde onderzoeksbenadering en het bureauonderzoek (Verschuren en Doorewaard, 2003, pag. 149). Om Buurtplein aanbevelingen te kunnen doen rondom het ondersteunen van burgerschap en burgerinitiatieven wordt de situatie in Doetinchem diepgaand onderzocht en vergeleken met andere gemeenten. Van de vijf strategieën sluit de casestudy hier het best op aan omdat daarin wordt getracht "diepgaand inzicht te krijgen in een of enkele tijdruimtelijk begrensde objecten of processen (Verschuren en Doorewaard, 2003, pag. 169). De casestudy is te herkennen aan onder andere: het kleine aantal onderzoekseenheden, het kiezen voor diepte in plaats van breedte, het strategisch kiezen van de onderzoekseenheden en kwalitatieve gegevens boven kwantitatieve gegevens. Het onderzoeken van meer dan één case wordt ook wel aangeduid als de meervoudige of vergelijkende casestudy (Van Thiel, 2010; Verschuren en Doorewaard, 2003). Met de casestudy kan een geval (of case) in de natuurlijke situatie worden onderzocht en is daarom een veelvuldig toegepaste strategie binnen bestuurskundig onderzoek. De onderzoeker kan makkelijker bijdragen aan het oplossen van een concreet maatschappelijk vraagstuk, omdat er maar één of enkele cases hoeven worden onderzocht en deze in de diepte worden onderzocht (Van Thiel, 2010, pag. 99).

Met de casestudy wordt er rijke en omvangrijke informatie gewonnen over het onderzoeksfenomeen, waardoor de onderzoeker binnen de unieke situatie tot verklaringen kan komen. Een nadeel is dat de bevindingen vaak niet kunnen worden gegeneraliseerd naar andere situaties (Van Thiel, 2010, pag. 100). Omdat het hier een praktijkgericht onderzoek betreft, waarin uitspraken worden gedaan over slechts enkele organisaties, is dit minder nadelig dan in puur theoriegericht onderzoek (Verschuren en Doorewaard, 2003, pag. 176), al dient bij het geven van aanbevelingen rekening gehouden worden met de specifieke context van de onderzochte cases.

4.2 CASESELECTIE

Hierboven is al benoemd dat het onderzoek een meervoudige casestudy zal worden. Op deze manier wordt getracht een completer beeld te krijgen van de rol van overheidsorganisaties en professionals rondom actief burgerschap. Door meerdere cases te analyseren wordt verwacht een beter advies te kunnen uitbrengen voor Buurtplein, onder andere doordat inzicht wordt gegeven op hoe verschillende contextfactoren inwerken op de factoren uit het conceptueel model.

Centraal staan twee cases binnen de gemeente Doetinchem en Buurtplein. Deze bestaan ieder uit een voorbeeld waarbij burgers een idee of wens hebben uitgewerkt tot een daadwerkelijk burgerinitiatief, met hulp en ondersteuning van buurtcoaches. In deze cases zal worden geanalyseerd hoe de burgerinitiatieven tot stand zijn gekomen en welke rol de buurtcoaches hebben gespeeld en hoe zij hebben geprobeerd het sociaal kapitaal bij initiatiefnemers en andere betrokken actoren te vergroten. In iedere case is het oorspronkelijke idee ook daadwerkelijk uitgevoerd. Er is gekozen voor cases waarin de interactie tussen burgers en professional en instantie duidelijk aanwezig is. In de eerste case zijn buurtcoaches Martijn de Wit en Susan Visser betrokken bij de opzet van een kledingbank in Doetinchem. Voor de tweede case is gesproken met buurtcoach Sandra van Duivenboden en haar betrokkenheid bij de ontwikkeling van de natuurspeelplaats aan de Asterstraat in Doetinchem. De twee cases zullen in de analyse (hoofdstuk 5) verder worden toegelicht en uitgewerkt.

De cases verschillen van elkaar op de onafhankelijke variabelen, welke in het vorige hoofdstuk aan bod zijn gekomen, maar vinden of vonden wel grotendeels in dezelfde externe context af, onder hetzelfde beleid en dezelfde regelgeving in de gemeente Doetinchem omdat ze qua tijdspad overeen komen.

Naast de cases uit Doetinchem, is er gekozen om ook binnen andere gemeenten actief burgerschap en de ondersteuning daarvan te onderzoeken. Op die manier kan een breder beeld worden verkregen op welke wijze de ondersteuning van actief burgerschap wordt ingevuld. Uit deze analyses kunnen lessen worden getrokken voor Buurtplein met het oog op de toekomst. Hiervoor wordt in eerste instantie de gemeenten Arnhem gekozen. De gemeente is al langer bezig met actief burgerschap en het ondersteunen en stimuleren daarvan (Gerritsen, 2013). Daarnaast worden de decentralisaties binnen het sociaal domein in de gemeenten Arnhem en Doetinchem op verschillende wijzen uitgevoerd. Door de differentiatie op de onafhankelijke variabelen kunnen beter succes- en risicofactoren worden benoemd (Van Thiel, 2010, pag. 104).

Daarnaast zal er ook onderzoek worden gedaan naar actief burgerschap binnen de gemeente Oude IJsselstreek. De gemeente Oude IJsselstreek is een aangrenzend aan de gemeente Doetinchem en beide gemeenten werken op veel gebieden al samen. Daarnaast zijn de situaties voor beide gemeenten vergelijkbaar, waar zij beide te maken hebben met de krimp die de regio Achterhoek parten speelt.

4.3 DATAVERZAMELING

Zoals in 4.1 is benoemd zal er in het onderzoek gebruik worden gemaakt van datatriangulatie. Dit houdt in dat er via verschillende methoden data verzameld worden. In het onderzoek zal er het meest gebruik worden gemaakt van semigestructureerde interviews, waarbij het conceptueel model als leidraad wordt gebruikt voor vragen. Door middel van open vragen kan de onderzoeker het interview richting geven en bij sturen en kunnen respondenten zelf hun eigen verhaal vertellen (Bleijenbergh, 2004).

Met de interviews moet een completer beeld ontstaan van hoe professionals in de praktijk om gaan met actief burgerschap en burgerinitiatieven. Deze interviews zullen gehouden worden met verschillende betrokken ambtenaren en professionals binnen de gemeenten Arnhem, Doetinchem, Nijmegen en Oude IJsselstreek en experts op het gebied van actief burgerschap en burgerinitiatieven. Naast deze professionals zullen ook enkele burgers worden geïnterviewd. Deze worden geselecteerd op basis van hun betrokkenheid bij de drie cases in de gemeente Doetinchem. Met de interviews met deze burgers wordt bewaakt dat uit de verhalen van professionals en ambtenaren een te eenzijdig beeld ontstaat.

Om de kwaliteit van de resultaten uit de interviews te waarborgen zullen de gesprekken worden opgenomen en zal een verslag van het interview worden teruggekoppeld naar de respondent.

Naast deze interviews zal er een documentenanalyse worden gemaakt van onder andere social media en beleidsdocumenten. Met social media kan in beeld worden gebracht wat Buurtcoaches en professionals ondernemen in hun wijk en in hoeverre de burger daar een rol in speelt. Tot slot zullen beleidsdocumenten voorafgaande aan interviews geanalyseerd worden om een beeld te krijgen van de keuzes die gemeenten hebben gemaakt rondom actief burgerschap en burgerinitiatieven.

Resultaten uit de interviews en de documentenanalyse zullen worden geanalyseerd met behulp van het conceptueel model uit paragraaf 3.4, wat voortgekomen is uit een literatuurstudie omtrent actief burgerschap, sociaal kapitaal en burgerondersteuning.

4.4 OPERATIONALISATIE

De begrippen uit het conceptueel model zullen volgens een boomstructuur worden geoperationaliseerd. Er wordt eerst gekeken naar de vijf elementen uit het ACTIE-model deze zullen in paragraaf xx worden uitgewerkt middels een boomstructuur welke wordt weergegeven in tabel xx. De tabel wordt in de onderstaande tekst verder toegelicht.

4.4.1 OPERATIONALISATIE ACTIEF BURGERSCHAP

In het begin van hoofdstuk drie is aan de hand van het werk van Van de Wijdeven (2012) stilgestaan bij burgerschap en de ontwikkeling daarvan. Die inzichten hebben geleid tot een conclusie dat actief burgerschap waar de overheid naar op zoek is bestaat uit elementen uit het communitaristische perspectief en het republikeinse perspectief. In het artikel *Actief Burgerschap: een overzicht van interventies* van Movisie uit 2011 wordt een definitie aan het begrip actief burgerschap gehangen wat overeenkomt met de conclusies uit hoofdstuk drie. “Het door burgers zelf verantwoordelijkheid

nemen voor het oplossen van maatschappelijke vraagstukken in de eigen omgeving, door zelf initiatieven te organiseren" (Van de Maat & Veldhuysen, 2011). Van de Wijdeven verwijst in zijn studie naar een onderzoek van Van den Brink uit 2007: "… zie ik actief burgerschap als het aanwezige vermogen en de kennelijke bereidheid om je op een of meerdere terreinen van het maatschappelijk leven in te zetten voor de publieke zaak: (Van de Wijdeven, 2012, pag. 64). Uit beide definities worden elementen gepakt, wat leidt tot de volgende te hanteren definitie in dit onderzoek: *actief burgerschap is het aanwezige vermogen en de kennelijke bereidheid van burgers om hun verantwoordelijkheid te nemen en zich op één of meerdere terreinen van het maatschappelijk leven in te zetten voor de publieke zaak.*

De publieke zaak wil zoveel zeggen als dat waar de (lokale) betrokken burgers zich voor in willen zetten en verschilt dus per 'zaak' (Van de Wijdeven, 2012, pag. 64).

Het begrip kent twee dimensies welke voortkomen uit het republikeinse perspectief (zelf verantwoordelijkheid pakken) en het communitaristische perspectief (verbondenheid met eigen omgeving). De eerste dimensie is 'de aanwezigheid van verantwoordelijkheid bij burgers' en kent twee indicatoren. Een eerste indicator is 'de mate waarin burger zelfstandig handelt om probleem op te lossen'. Een tweede indicator is 'de mate waarin burger zelfstandig probleem aankaart en signaleert'.

De twee dimensie is 'de aanwezigheid van maatschappelijke verbondenheid'. Ook deze dimensie kent twee indicatoren, te weten: 'de mate waarin burger zich inzet binnen de eigen omgeving' en 'de mate waarin burger betrokken is binnen eigen omgeving'.

Begrip	Definitie	Dimensie	Indicatoren	Waarde
Actief burgerschap	Het aanwezige vermogen en de kennelijke bereidheid van burgers om hun verantwoordelijkheid te nemen en zich op één of meerdere terreinen van het maatschappelijk leven in te zetten voor de publieke zaak.	Aanwezigheid van verantwoordelijkheid bij burgers	Mate waarin burger zelfstandig handelt om probleem op te lossen Mate waarin burger zelfstandig problemen aankaart en signaleert	Burger neemt wel of geen initiatief om probleem op te lossen Burger signaleert wel of niet probleem in omgeving Burger zoekt wel of geen contact met instanties/organisaties/professionals over probleem
		Aanwezigheid van maatschappelijke betrokkenheid	Mate waarin burger zich in zet binnen eigen omgeving Mate waarin burger betrokken is binnen eigen omgeving	Burger zet zich wel of niet voor de eigen omgeving Burger is wel of niet actief binnen de eigen omgeving Burger is wel of niet betrokken bij activiteiten in de eigen omgeving

Tabel 3: operationalisatie actief burgerschap

4.4.2 OPERATIONALISATIE ACTIE-MODEL

De eerste variabele uit het ACTIE-model is animo. Dit staat voor de motieven en drijfveren van mensen om iets te betekenen en middels een initiatief in actie te komen. Er zijn verschillende soorten motieven. Ten eerste het sociaal motief, waarbij het draait om het helpen van de medemens. Dit is te meten aan de hand van de indicator 'signaleren hulpbehoefte bij anderen en

willen voorzien in die behoefte. De tweede dimensie is het doelgerichte motief waarbij het gaat om het bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving. Dit wordt gemeten met 'inzetten voor de leefomgeving'.

Contacten is de tweede variabele. Dit wordt gedefinieerd als de wijze waarop de groep initiatiefnemers bij elkaar is gekomen. Hiervoor wordt het onderscheid gemaakt tussen het netwerk van de burgers zelf en die van professionals of instanties. Dit zorgt voor twee dimensies. De eerste dimensie is "de mate waarin het netwerk van burgers een groep mensen bij elkaar brengt". Indicatoren voor deze dimensie zijn "initiatiefnemers zijn zelf bij elkaar gekomen" en "initiatiefnemers weten zelfstandig nieuwe leden/vrijwilligers te vinden en te werven". Dimensie twee richt zich op de netwerken van professionals en organisaties: "netwerk van professionals en/of organisaties zorgen voor de vorming van groep initiatiefnemers". Hieronder liggen de volgende dimensies "vroegtijdige samenwerking met organisaties" en "organisatie of professional verbindt initiatiefnemers met nieuwe actoren".

De derde variabele is toerusting. Dit slaat op de vaardigheden en middelen die burgers hebben om zelfstandig een initiatief uit te voeren en te dragen. Het begrip bestaat uit twee dimensies. De eerste dimensie is vaardigheden. Om deze dimensie te meten worden drie indicatoren gebruikt. De eerste indicator is 'de mate waarin initiatiefnemers voldoende kennis hebben om ideeën om te zetten in uitvoerbare plannen'. Een tweede indicator is 'de mate waarin initiatiefnemers zelf plannen kunnen uitvoeren'. Een derde indicator is 'de mate waarin initiatiefnemers zelfstandig de weg binnen organisaties en procedures weten te vinden'. De tweede dimensie gaat om de middelen. Om deze dimensie in kaart te brengen worden vier indicatoren gebruikt: 'de mate waarin initiatiefnemers tijd hebben om plannen uit te voeren', 'de mate waarin initiatiefnemers tijd hebben om initiatief te onderhouden', 'de mate waarin initiatiefnemers voldoende mankracht hebben om initiatief uit te voeren' en tot slot 'de mate waarin initiatiefnemers voldoende geld hebben om initiatief uit te voeren'.

Een vierde variabele is inbedding. Deze factor richt zich, in tegenstelling tot de eerste drie factoren, niet op de burger, maar op een instantie of organisatie zoals een gemeente. Inbedding staat voor de wijze waarop organisaties of instanties zijn ingericht en omgaan met het ondersteunen van burgers en hun initiatieven. Hierbij wordt gekeken naar twee dimensies, namelijk in hoeverre organisaties systeemgericht denken en in hoeverre ze burgergericht denken.

Ten eerste systeemgericht denken, dat zoveel wil zeggen als dat de instantie of organisatie vast blijft houden aan haar eigen logica. De onderliggende indicatoren voor deze dimensie zijn: 'de mate waarin instantie/organisatie vast blijft houden aan eigen ideeën' en 'de mate waarin bureaucratie initiatiefnemers remt in hun ontwikkeling'.

Hier tegenover staat de dimensie burgergericht denken. Om deze dimensie te meten worden de indicatoren 'de mate waarin instanties of organisaties toenadering/samenwerking zoeken met een initiatief' en 'de mate waarin burgers de vrijheid en ruimte krijgen binnen een instantie/organisatie om een initiatief te ontwikkelen'.

Het vijfde begrip en laatste element uit het ACTIE-model richt zich op de betrokken professional. Empathie staat voor het vermogen van professionals om in te spelen in de behoeften van burgers. De

eerste dimensie is de verbindende rol van de professional. Om dit te meten worden de indicatoren 'de mate waarin professional initiatiefnemers en organisaties bij elkaar brengen' en 'de mate waarin professional initiatiefnemers weet aan te sluiten bij al bestaande initiatieven' gebruikt.

De tweede dimensie is de stimulerende rol van professionals. Deze rol focust zich meer op de initiatiefnemers zelf. Om de dimensie te meten worden de volgende indicatoren gebruikt: 'mate waarin professional benaderbaar is voor burger' en 'de mate waarin professional aan de slag gaat met burger'.

Begrip	Definitie	Dimensie	Indicatoren	Waarde
Animo	Motivaties en drijfveren van mensen om zelf iets te betekenen en in actie te komen	Sociaal motief	Mate waarin burger handelt naar de hulpbehoefte van medeburgers Mate waarin het belang van een ander wordt gediend	Er is wel of niet sprake van een motief onder initiatiefnemers
		Doelgericht motief	Mate waarin ontevredenheid over de leefomgeving bestaat Mate waarin de burger bereid is zich in te zetten voor de verbetering van de leefomgeving	
Contacten	Mate waarin initiatiefnemers zelf de contacten hebben om een groep bij elkaar te brengen	De mate waarin het netwerk van burgers een groep mensen bij elkaar brengt	Initiatiefnemers zijn zelf bij elkaar gekomen Initiatiefnemers weten zelfstandig nieuwe leden/vrijwilligers te vinden en te werven	Initiatiefnemers beschikken wel of niet over de benodigde contacten
		Netwerk van professionals en/of organisaties zorgen voor de vorming van groep initiatiefnemers	Vroegtijdige samenwerking met organisaties Organisatie of professional verbindt initiatiefnemers met nieuwe actoren	Organisaties en instanties beschikken over de benodigde contacten
Toerusting	De vaardigheden en middelen onder initiatiefnemers om zelfstandig het initiatief op te zetten en uitvoerbaar te maken	Aanwezigheid van vaardigheden bij initiatiefnemers	De mate waarin initiatiefnemers voldoende kennis hebben om ideeën om te zetten in uitvoerbare plannen De mate waarin initiatiefnemers zelf plannen kunnen uitvoeren De mate waarin initiatiefnemers zelfstandig de weg binnen organisaties en procedures weten te vinden	Initiatiefnemers hebben wel of niet zelf de kennis om het initiatief op te zetten en uit te voeren
		Aanwezigheid van middelen bij initiatiefnemers	De mate waarin initiatiefnemers tijd hebben om plannen uit te voeren De mate waarin initiatiefnemers tijd hebben om initiatief te onderhouden De mate waarin initiatiefnemers voldoende mankracht hebben om initiatief uit te voeren De mate waarin initiatiefnemers voldoende geld hebben om initiatief uit te voeren	Initiatiefnemers beschikken wel of niet over voldoende tijd, mankracht en geld om initiatief uit te voeren en te onderhouden
Inbedding	Wijze waarop organisaties zijn ingericht om burgers en hun initiatieven te	Mate van systeemgericht denken	De mate waarin instantie/organisatie vast blijft houden aan eigen ideeën De mate waarin bureaucratie initiatiefnemers remt in hun	Instanties/organisaties doen niet mee met initiatieven burger Initiatiefnemers worden van het kastje naar de

	ondersteunen		ontwikkeling	muur gestuurd binnen instanties/organisaties
		Mate van burgergericht denken	De mate waarin instanties of organisaties toenadering/samenwerking zoeken met een initiatief De mate waarin burgers de vrijheid en ruimte krijgen binnen een instantie/organisatie om een initiatief te ontwikkelen	Instanties/organisaties proberen aan te sluiten bij initiatieven Instanties/organisaties geven de burger de ruimte om beleidsterreinen zelf in te vullen
Empathie	Vermogen van professionals om in te spelen in de behoeften van burgers	Verbindende rol professional	De mate waarin professional initiatiefnemers en organisaties bij elkaar brengen De mate waarin professional initiatiefnemers weet aan te sluiten bij al bestaande initiatieven	Professional brengt burger wel of niet in contact met andere organisaties Professional weet wel of niet aansluiting te vinden bij andere initiatieven
		Stimulerende rol professional	De mate waarin professional benaderbaar is voor burger De mate waarin professional aan de slag gaat met burger	Bestaan van 1 op 1 gesprekken met burgers bestaan van inloopmomenten Professional is benaderbaar voor burger

Tabel 4: operationalisatie: ACTIE-model

De elementen uit het ACTIE-model geven weer waaruit sociaal kapitaal bestaat en hoe instanties en organisaties en professionals kunnen bijdragen aan de voorwaarden van sociaal kapitaal. Deze voorwaarden zullen hieronder worden geoperationaliseerd.

4.4.3 OPERATIONALISATIE VOORWAARDEN SOCIAAL KAPITAAL

In het theoretisch kader zijn de voorwaarden voor sociaal kapitaal besproken. Deze voorwaarden betreffen sociale netwerken, vertrouwen en wederkerigheid. Deze zullen in tabel xx worden uitgewerkt middels een boomstructuur.

De eerste voorwaarde is sociale netwerken. Sociale netwerken laat zich definiëren als de onderlinge relaties die groepen mensen aangaan. Deze relaties zijn belangrijk omdat binnen deze relaties hulpbronnen beschikbaar worden (Portes, 1998). Uit de theorie blijkt dat het belangrijk is om te weten of er sprake is van een gesloten of meer open netwerk.

Een gesloten netwerk kenmerkt zich doordat binnen het netwerk regels en normen gelden die voor buitenstaanders onbekend zijn of niet gedeeld worden. De indicatoren zijn ‘de mate waarin duidelijke normen en regels binnen de groep aanwezig zijn’ en ‘de mate waarin deelnemers dezelfde achtergrond delen’. In dat geval is er sprake van een bonding netwerk.

De twee dimensie is bridging netwerk, ook wel een open netwerk. In deze netwerken is er minder sprake van sterke onderlinge normen en regels. Om dit te meten worden de volgende indicatoren gebruikt: ‘de mate waarin relaties worden gelegd met actoren buiten het eigen netwerk’ en ‘de mate waarin deelnemers met verschillende achtergronden betrokken zijn’.

Vertrouwen is de twee variabele die wordt geoperationaliseerd. Volgens Boutellier et al. (2007) is vertrouwen de wens van een mens om erbij te horen. Newton (2001) spreekt over het zonder angst deelnemen binnen sociale netwerken. Voor het onderzoek wordt de volgende definitie gehanteerd: *de bereidheid om te willen deelnemen binnen sociale netwerken*.

Dit wordt gevangen in twee dimensies. De eerste dimensie is 'aanwezigheid van sociale relaties'. Een indicator hiervoor is: 'de mate waarin een burger actief is binnen sociale netwerken'. De tweede dimensie is 'onderlinge samenwerking'. Een eerste indicator is 'de mate waarin burger samenwerking zoekt met medeburgers'. Een tweede indicator is 'de mate waarin de burger samenwerkt met medeburgers'.

De laatste voorwaarde van sociaal kapitaal is wederkerigheid. "Wederkerigheid betreft het op termijn beantwoorden van dor een ander verrichtte hulpacties, gunsten of diensten met in of meer vergelijkbare acties" (Buunk & Schaufeli, 2001, pag. 41).

De variabele bestaat uit twee dimensies, te weten specifieke wederkerigheid en gegeneraliseerde wederkerigheid. Specifieke wederkerigheid staat voor de soort wederkerigheid waarbij de wederdienst tussen twee personen of binnen een groep op korte termijn wordt ingelost. Om dit te meten wordt de indicator 'de verwachting van burgers dat op korte termijn hun handelen wordt beantwoord met een wederdienst ' Deze indicator duidt aan dat de dienst tot stand is gekomen met de verzekering dat er een wederdienst of resultaat op korte termijn tegenover staat.

Bij de tweede dimensie is er niet sprake van deze specifieke wederdienst, hierbij heeft de gever van een dienst de overtuiging dat hij of zij in de toekomst ook gebruik kan maken van een dienst van een ander. De te meten indicatoren zijn 'burgers maken geen afspraak over wederdienst' en 'burger handelt zonder daarbij uit te gaan van een wederdienst'.

Begrip	Definitie	Dimensie	Indicatoren	Waarde
Sociale netwerken	Onderlinge relaties tussen een groep mensen	Gesloten netwerk	De mate waarin duidelijke normen en regels binnen de groep aanwezig zijn De mate waarin deelnemers dezelfde achtergrond delen	Wel of niet bestaan van duidelijke normen en regels Wel of niet delen van dezelfde achtergrond en daarbij behorende normen
		Open netwerk	de mate waarin relaties worden gelegd met actoren buiten het eigen netwerk De mate waarin deelnemers met verschillende achtergronden betrokken zijn	Er worden wel of niet relaties opgebouwd met actoren buiten het eigen netwerk Groep bestaat uit actoren die van verschillende achtergronden komen
Ver-trouwen	Bereidheid om te willen deelnemen binnen sociale netwerken	Aanwezigheid sociale relaties	De mate waarin een burger actief is binnen sociale netwerken	Initiatiefnemers nemen wel of niet actief deel binnen andere verenigingen en groepen
		Onderlinge samenwerking	De mate waarin burger samenwerking zoekt met medeburger De mate waarin burger samenwerkt met medeburger	Initiatiefnemers zijn wel of niet bereid samen te werken met andere actoren
Weder-kerigheid	Iets voor een ander betekenen met de verwachting hier in de	Aanwezigheid van specifieke wederkerigheid	De verwachting van burgers dat op korte termijn hun handelen wordt beantwoord met een wederdienst	Diensten worden geleverd onder duidelijke afspraken en regels
		Aanwezigheid	Burgers maken geen afspraak	Ontbreken van afspraken over

	toekomst iets voor terug te krijgen	van gegeneraliseerde wederkerigheid	over wederdienst Burger handelt zonder daarbij uit te gaan van een wederdienst	wederdiensten en verwachtingen daarvan

Tabel 5: operationalisatie voorwaarden sociaal kapitaal

4.5 CONCLUSIE: BETROUWBAARHEID EN VALIDITEIT

In hoofdstuk vier is uiteengezet op welke wijze het onderzoek zal worden uitgevoerd. Er is gekozen voor een casestudy om zo rijke informatie over de onderzoeksobjecten te verzamelen. Specifieker wordt er gekozen voor de meervoudige casestudy om zo verschillende cases in kaart te brengen, om zo Buurtplein van advies te voorzien. Er zijn drie cases uit de gemeente Doetinchem gekozen, waarbij de rol van de professional duidelijk te onderscheiden was. De resultaten uit de drie cases in Doetinchem worden aangevuld met de ervaringen en keuzes van ambtenaren en professionals uit andere gemeenten, die ook betrokken zijn bij actief burgerschap en burger initiatieven.

De interne validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek is op verschillende wijzen gewaarborgd. Om de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek te waarborgen wordt er gebruik gemaakt van triangulatie. Dit houdt in dat de onderzoeker gebruikt maakt van meer dan één onderzoeksmethode en worden er meerdere onderzoeksbronnen gebruikt. “Op die manier verzamelt een onderzoeker zoveel informatie dat hij zeker weet dat de informatie juist (valide) is, ongeacht om hoeveel eenheden het gaat”(Van Thiel, 2010, pag. 106-107). In dit onderzoek is dit ondervangen door gebruik te maken van een documentenanalyse om het beleid rondom actief burgerschap in kaart te brengen en zijn verschillende verdiepende interviews gehouden met betrokkenen rondom actief burgerschap en burgerinitiatieven. Om te waken voor eenzijdige informatie is er voor gekozen om naast professionals ook te spreken met enkele initiatiefnemers van de verschillende burgerinitiatieven. De resultaten uit deze analyses worden gekoppeld aan het theoretisch kader en het conceptueel model, voortkomend uit een literatuurstudie. Hierdoor is er sprake van methodentriangulatie en bronnentriangulatie (Verschuren en Doorewaard, 2003, pag. 176). Door het operationaliseren van de verschillende begrippen uit het conceptueel model wordt de interne validiteit van het onderzoek gewaarborgd. Op deze manier is zeker dat tijdens de dataverzameling wordt gemeten, wat moet worden gemeten. Doordat er sprake is van een kwalitatief onderzoek en een beperkt aantal cases is het lastig om de generaliseerbaarheid of externe validiteit te waarborgen. Maar door het praktische karakter van het onderzoek is dit minder een probleem.

5. ANALYSE

Hoofdstuk vijf zal beginnen met een analyse van de drie onderzochte cases binnen de gemeente Doetinchem. Deze cases staan centraal in de analyse en worden aangevuld met de resultaten van cases uit andere gemeenten.

5.1 GEMEENTE DOETINCHEM/BUURTPLEIN B.V.

5.1.1 KLEDINGBANK DOETINCHEM

Het Initiatief

De eerste case die besproken zal worden is de oprichting van de kledingbank in Doetinchem. Een kledingbank lijkt op de voedselbank en werkt volgens hetzelfde principe. Er wordt voedsel of kleding beschikbaar gemaakt voor de minima binnen de samenleving. Het idee voor de oprichting van een kledingbank in Doetinchem kwam tot stand doordat de alternatieven, de kledingbank in Didam (en nog verder van Doetinchem, de kledingbank in Winterswijk), relatief ver van Doetinchem zijn gevestigd (De Gelderlander, 2014; De Gelderlander, 2015). In de woorden van buurtcoach Martijn de Wit (persoonlijke communicatie, 14 juli 2016) “als je heel weinig geld hebt, kan een ritje naar Didam ook weer net te veel zijn. Dat was wel een drempel voor veel mensen.” Het idee voor een kledingbank in Doetinchem speelde bij verschillende bewoners van de buurt Overstegen in Doetinchem. Steeds vaker kregen de buurtcoaches in de wijken Overstegen en Muziekbuurt de vraag of zoiets niet mogelijk zou zijn in Doetinchem. Uiteindelijk is er een eerste groep van bewoners gevormd die aan de slag gingen met het idee. Hierbij zijn buurtcoaches Martijn de Wit en Susan Visser vanaf het begin bij betrokken geweest.

Sinds 2014 is de Kledingbank in Doetinchem een feit en kunnen burgers er terecht voor kleding. Lange tijd was er geen eigen locatie voor de Kledingbank in Doetinchem. Vanuit het wijkcentrum de Daele, in de buurt Overstegen, werd de kleding opgeslagen en uitgegeven. Door deze noodoplossing en de beperkte aanwezige ruimte kon de Kledingbank de afgelopen jaren lang niet alle (potentiële) klanten bereiken en bedienen. Enkel bewoners uit de wijken Doetinchem Noord/Centrum en Overstegen en Muziekbuurt konden terecht bij de Doetinchemse kledingbank. In november van dit jaar werd bekend dat de Kledingbank Doetinchem een eigen ruimte heeft gevonden, te weten het pand aan de Varsseveldseweg in Doetinchem dat vroeger dienst deed als apotheek (Kledingbank Doetinchem, n.d.).

Actief Burgerschap

De inleiding hierboven is een voorbeeld van actief burgerschap. In het methodologisch kader is het begrip actief burgerschap gedefinieerd en geoperationaliseerd. De definitie draait om het zelf verantwoordelijkheid nemen van burgers bij om zich binnen de eigen omgeving in te zetten voor de publieke zaak. Als we daar dieper op in gaan, aan de hand van de twee dimensie die worden onderscheiden, zien we dat deze sterk terugkomen. Bij eerste dimensie, aanwezigheid van verantwoordelijkheid bij burgers, is met name de tweede indicator sterk terug te zien: de mate waarin de burger zelfstandig problemen aankaart en signaleert. De initiatiefnemers zien dat de situatie niet houdbaar is voor medeburgers in de omgeving en stappen op de buurtcoaches af wat ze

hier aan kunnen doen. Het aanpakken van het probleem doen ze vanaf het begin met de buurtcoaches, waarmee de eerste indicator, het zelfstandig handelen om problemen op te lossen, maar gedeeltelijk van toepassing is op deze case.

De tweede dimensie richt zich meer op de betrokkenheid binnen de eigen omgeving van burgers. Dit is ook terug te zien in de case. Met het initiatief laten de initiatiefnemers zien zich in te zetten voor burgers in hun omgeving. Mensen in de omgeving (buurt, wijk) zijn door hun beperkte financiële middelen gebaat bij een kledingbank in de nabije buurt. Zoals één van de initiatiefnemers het zelf stelde (persoonlijke communicatie, 14 december 2015): "ik vond het eigenlijk raar dat een best grote gemeente als Doetinchem geen eigen voorziening voor dit had. Ik had om me heen best veel te maken met buren die weinig te besteden hadden en daar kwam vooral uit dat ze geen kleding konden kopen, omdat hun geld naar eten en drinken ging."

Aanwezigheid sociaal kapitaal

Om vast te stellen hoe groot het sociaal kapitaal onder de initiatiefnemers is en waar dit uit voortkomt wordt er, aan de hand van de eerste elementen van het ACTIE-model van Denters et al. (2013), een eerste analyse van de case gemaakt. Ook zal er worden gekeken naar de voorwaarden van sociaal kapitaal en in welke zin die terug komen in de case. Uit het theoretisch kader uit hoofdstuk 3 halen we dat sociaal kapitaal bestaat uit animo, contacten en toerusting. Dat sociaal kapitaal wordt gevormd doordat burgers actief zijn in sociale netwerken, sociaal vertrouwen hebben en normen voor wederkerigheid delen.

Ten eerste de variabele animo. Het motief voor de Kledingbank wordt gegeven in het beleidsplan van de Kledingbank Doetinchem. Onder het kopje "visie en beleid Kledingbank Doetinchem" stelt het bestuur van de Kledingbank: "Kledingbank Doetinchem is een stichting die het mogelijk maakt goed bruikbare kleding en schoenen weg te geven aan inwoners van Doetinchem die (tijdelijk) de financiële middelen niet hebben." Verderop stellen ze "De Kledingbank Doetinchem draagt hierbij haar steentje bij aan de armoedebestrijding in Doetinchem" (Kledingbank Doetinchem, 2015). Uit deze verklaringen komen duidelijk sociale motieven naar voren. Het handelen naar de hulpbehoeften van medebewoners (het voorzien in kleding) komt hierin duidelijk terug. Daarnaast dienen ze met de Kledingbank in eerste instantie de belangen van anderen, namelijk de minima binnen de gemeente Doetinchem. Dit is terug te lezen onder het kopje "Doelgroep Kledingbank Doetinchem": "Mensen die… gedurende korte of langere tijd niet zelfstandig in hun eerste levensbehoefte kunnen voorzien. Wij beschouwen kleding als een eerste levensbehoefte" (Kledingbank Doetinchem, 2015). Buurtcoach Martijn de Wit zegt: "ze hadden het voor zichzelf ook wel nodig… maar ook e4n motivatie was om dat voor andere mensen op te gaan zetten." Dit toont aan dat het idee voor een Kledingbank niet alleen ten behoeve van de initiatiefnemers zelf was, maar ook het belang van anderen diende.

De tweede en de derde variabele uit het ACTIE-model, contacten en toerusting waren in veel mindere mate aanwezig bij de initiatiefnemers. Ten eerste, contacten, wat staat voor de mate waarin burgers zelf de contacten hebben om een groep mensen bij elkaar te brengen om een initiatief uit te voeren. De buurtcoaches maken duidelijk dat in de aanloop en opzet naar de kledingbank dat de rol van zijzelf en die van de Vrijwilligerscentrale Doetinchem erg groot was. Dit wordt al duidelijk uit de woorden van de buurtcoaches waarin ze aangeven dat de verschillende initiatiefnemers niet als één

groep op hen afstapten, maar individueel. Voor een groot deel is het aan de buurtcoaches te danken dat de groep bij elkaar is gekomen en dat uiteindelijk dezelfde idealen van verschillende mensen met verschillende achtergronden zijn omgezet in concrete plannen. Dit toont aan dat de burgers zelf niet de benodigde contacten hadden om de idealen van de grond te krijgen. Welke rol de buurtcoaches en de Vrijwilligerscentrale Doetinchem hebben gespeeld zal later in deze analyse worden behandeld.

Ook aan de benodigde toerusting, vaardigheden en middelen, ontbrak het in de beginfase van het project. Buurtcoach Susan Visser zegt (persoonlijke communicatie 14 juli 2015): "ze hadden geen idee hoe ze dat van de grond moesten krijgen." De ideeën en idealen waren aanwezig, maar de burgers hadden niet de kennis om deze om te zetten in concrete plannen. Dit toont aan dat het probleem met name zat in het ontbreken van de vaardigheden onder de initiatiefnemers.

De beschrijving hierboven maakt duidelijk dat het sociaal kapitaal onder de initiatiefnemers niet groot genoeg was om een project als een kledingbank op zich te nemen. Het ontbrak de burgers niet aan de animo, maar voornamelijk het ontbreken van vaardigheden die nodig zijn om een dergelijk project op te starten was het grootste pijnpunt. Door hulp van buitenaf konden de animo van de initiatiefnemers toch omgezet worden in iets concreets. De case laat goed zien dat sociaal kapitaal niet enkel bestaat uit motivaties en idealen. Wanneer er onvoldoende contacten of toerusting is onder gemotiveerde mensen, wordt het moeilijk om die motieven om te zetten in concrete acties.

Deze problemen of tekortkomingen hebben ervoor gezorgd dat de initiatiefnemers in de beginfase van het project voor een groot deel afhankelijk waren van de contacten en toerusting (met name vaardigheden) van professionals. Inmiddels is vanuit de groep initiatiefnemers een stichting ontstaan met een zelfstandig functionerend bestuur, aldus buurtcoach Susan Visser.

Het laat zien dat de betrokken burgers een ontwikkeling hebben doorgemaakt, met name op de factor toerusting. In het jaarverslag en het beleidsplan is te lezen dat er verschillende fondsen zijn aangehaakt waarmee de stichting een budget heeft om mee te werken. Daarnaast zijn ze in staat om inmiddels de kleding zelfstandig op te slaan en uit te geven. Die diensten zijn volledig voor rekening van vrijwilligers (Kledingbank Doetinchem, 2015). Het laat ook zien dat het bestuur tegenwoordig beter in staat is om nieuwe vrijwilligers aan zich te binden.

Voorwaarden sociaal kapitaal

In het theoretisch kader is uitgebreid stilgestaan bij de voorwaarden voor het tot stand komen van sociaal kapitaal. De theorie stelt dat zonder deze voorwaarden samenwerking niet tot stand komt en er dus geen gebruik kan worden gemaakt van sociaal kapitaal. In het hierop volgend stuk zullen deze voorwaarden worden behandeld en zal worden geanalyseerd in hoeverre deze voorwaarden hebben bijgedragen aan de samenwerking en de totstandkoming van de kledingbank in Doetinchem.

De groep vrijwilligers van de kledingbank zijn een goed voorbeeld van bridging sociaal kapitaal. In het theoretisch kader is het onderscheid gemaakt tussen enerzijds bonding sociaal kapitaal, waarin mensen vanuit dezelfde achtergrond normen sterk delen (vertrouwen en wederkerigheid) en anderzijds bridging sociaal kapitaal, waarin mensen vanuit een andere achtergrond bij elkaar komen en normen minder sterk gedeeld worden. In de inleiding van deze case en bij de bespreking van de variabele contacten, is duidelijk gemaakt dat de initiatiefnemers niet als groep aar de buurtcoaches stapten, maar apart van elkaar. Ze kenden elkaar niet en kwamen vanuit verschillende

achtergronden bij elkaar. Doordat er nieuwe relaties ontstonden buiten het normale, oude netwerk van mensen, was er niet direct sprake van duidelijke onderlinge normen. Eén van de initiatiefnemers stelt: “nou vertrouwen was er niet in het begin. We kenden elkaar niet.” Dit heeft ook gezorgd voor redelijk wat verloop van vrijwilligers gedurende het project, Buurtcoach Martijn de Wit zegt daarop: “het is lastig om mensen gemotiveerd te houden”. Buurtcoach Susan Visser sluit hier op aan en spreekt over een kwetsbare groep: “de mensen binnen de groep kennen elkaar enkel van dit initiatief, hierdoor is het vertrouwen van elkaar en het aanspreken op elkaars verantwoordelijkheden lastig.” De initiatiefneemster bevestigt de uitspraken va de Buurtcoaches: “nou vertrouwen was er niet in het begin. We kenden elkaar niet. Het is met de tijd gegroeid. Er zijn mensen bij gekomen en afgevallen tijdens het proces. Het groepje wat overbleef had hetzelfde uiteindelijke doel nl een kledingbank opzetten” (Initiatiefneemster Kledingbank Doetinchem).

Toch is de onderlinge samenwerking een teken van sociaal vertrouwen. Hoewel dit vertrouwen kwetsbaar is, heeft het wel geleid tot een kledingbank die uiteindelijk is gaan draaien op de inzet van vrijwilligers. Het feit dat de burgers wel de samenwerking met elkaar hebben gezocht en uiteindelijk, en nog steeds, met elkaar de Kledingbank draaiende houden geeft aan dat er wel sociaal vertrouwen bestaat tussen de vrijwilligers. De initiatiefneemster geeft aan dat het onderlinge vertrouwen gaande weg wel verbeterde. In het volgende gedeelte wordt de rol van de buurtcoaches besproken en zal hun rol wat betreft het onderlinge vertrouwen worden geduid.

Normen van wederkerigheid komen minder sterk terug. Uit het gesprek met de buurtcoaches en het gesprek met één van de eerste initiatiefnemers blijkt niet dat hier tijdens het project aandacht voor is of voor is geweest. Dat er verder niet of nauwelijks tekenen zijn van gegeneraliseerde wederkerigheid is deels te verklaren door het type netwerk en de geringe geschiedenis die de initiatiefnemers en vrijwilligers deelden. Uit het theoretisch kader halen we dat gesloten netwerken sterkere normen van wederkerigheid hebben dan open netwerken. Het sluit ook aan bij het geringe onderlinge vertrouwen en zijn mogelijk verklaringen voor de kwetsbare samenwerking.

Rol betrokken professionals

In het theoretisch kader is uiteengezet hoe begeleidende professionals en betrokken instanties kunnen bijdragen aan het actief burgerschap. Dit is gedaan met de laatste elementen uit het ACTIE-model, namelijk inbedding en empathie. Er zal eerst worden gekeken naar de rol van de betrokken buurtcoaches en de rol van de Vrijwilligerscentrale en tot slot zal er gekeken worden naar de rol van de betrokken instanties.

De betrokken buurtcoaches zijn vanaf de start van het project betrokken en spelen nog steeds een rol binnen het project. Zij kregen verschillende signalen van inwoners met het idee voor een kledingbank in Doetinchem. Dit via berichten op Facebook, huisgesprekken en burgers die zelf aanklopten bij de buurtcoaches. “Ze zagen elkaar pas voor het eerst op de eerste vergadering.” Op initiatief van de buurtcoaches zijn deze mensen bij elkaar gebracht om te kijken welke ideeën er leefden bij de betrokken burgers en hoe deze ideeën omgezet konden worden naar een concreet plan. In deze eerste ontmoetingen werd het de buurtcoaches duidelijk dat intensieve begeleiding nodig zou zijn om het project van de grond te krijgen.

Beide buurtcoaches geven aan dat er een aanzienlijk verschil was in de begeleiding in de beginfase van het project en daarna. Met name in het begin van het project was de begeleiding intensief en hebben de buurtcoaches een voortrekkersrol moeten spelen om de verschillende ideeën uitvoerbaar te maken. Dit hebben ze gedaan door er enerzijds te zorgen dat de verschillende geluiden uit de buurt bij elkaar gebracht werden, om zo een daadwerkelijke groep initiatiefnemers bij elkaar te brengen. Anderzijds hebben ze via hun eigen (professionele) netwerk de initiatiefnemers in contact gebracht met de Vrijwilligerscentrale, om op die manier voldoende kennis in huis te hebben.

De rol van betrokken professionals bekijken we aan de hand van de letter E uit het ACTIE-model dat staat voor empathie oftewel het vermogen van professionals om in te spelen in de behoeften van burgers. Hierboven is de rol van de buurtcoaches in de beginfase van het project beschreven. Hierin is duidelijk te lezen dat zij hierin voornamelijk een verbindende rol hebben gehad. In eerste instantie het bij elkaar brengen van verschillende burgers en daarna het in contact brengen van de groep burgers met de Vrijwilligerscentrale. Door deze verbindende rol te spelen hebben de buurtcoaches een eerste aanzet gegeven tot dat wat inmiddels is uitgegroeid tot een kledingbank.

Hiermee is hun rol niet volledig uitgespeeld aldus de buurtcoaches. Waar zij in de beginfase voornamelijk druk waren om van niets iets te maken, komt het nu vooral aan op het bij elkaar houden van de mensen. De eerder benoemde kwetsbare samenwerking is voor de buurtcoaches reden om betrokken te blijven bij het project. Dit doen ze door nog regelmatig aan te schuiven bij vergaderingen. Op die manier proberen de buurtcoaches op de hoogte te blijven van alle ontwikkelingen rondom het project. Buurtcoach Susan Visser stelt dat ze “toch nog wel van de zijlijn moeten blijven meekijken”, mede om te waken voor zaken als het verloop van vrijwilligers en de daarmee kwetsbare samenwerking. Dit wordt onderkend door de initiatiefneemster, die aangeeft dat de buurtcoaches bij het proces betrokken zijn gebleven en noemt als voorbeeld dat de buurtcoaches als een bemiddelaar tussen partijen hebben gestaan. Zij noemt hierbij onderlinge meningsverschillen over bijvoorbeeld het doel van de Kledingbank en de intentie die mensen hadden om betrokken te zijn bij het project.

Het stimuleren van de betrokken burgers en het focussen op onderlinge samenwerking wordt door buurtcoach Martijn de Wit expliciet genoemd als taak van een buurtcoach om op die manier “de continuïteit van het initiatief te bewaken”. In het stuk over de voorwaarden van sociaal kapitaal is het geringe onderlinge vertrouwen en het ontbreken van normen voor wederkerigheid besproken. De rol die de buurtcoaches blijven spelen, het aanwezig zijn en het controleren vanaf de zijlijn, zijn een concrete actie om het onderling vertrouwen te blijven waarborgen en in te grijpen wanneer dit dreigt af te brokkelen. Hieruit wordt duidelijk dat betrokken professionals niet alleen een rol spelen bij het opzetten van een initiatief, maar ook belangrijk zijn voor de continuïteit. Het bemiddelen tussen meningsverschillen over de koers van de Kledingbank is hier een voorbeeld van, door het gemeenschappelijke belang te blijven benadrukken.

De verandering in de begeleiding van de buurtcoaches valt te plaatsen in het onderscheid dat Oude Vrielink en van de Wijdeven maken in hun tekst (2011). Zij maken het onderscheid naar het instrumenteel benaderen van burgers en burgerinitiatieven en het persoonlijk benaderen (Oude Vrielink & Van De Wijdeven, 2011). In de case zijn deze twee benaderingen duidelijk terug te zien. In de beginfase zijn de buurtcoaches met name bezig met het instrumenteel benaderen/begeleiden van de initiatiefnemers. Zij proberen ideeën verder uit te werken en zoeken contact met andere

instanties en organisaties. Door de verbinding te leggen met de Vrijwilligerscentrale komt het initiatief van de grond en kunnen de buurtcoaches een stapje terug doen en zich richten op de vrijwilligers zelf. Hierbij gaat het om de fase waarin de buurtcoaches zeiden "vanaf de zijlijn het proces te bewaken." In deze fase richten zij zich veel meer op het gemotiveerd houden en betrokken houden van de groep vrijwilligers omdat dat de grote bedreiging vormt voor het initiatief. Dit proberen de buurtcoaches te doen door nog steeds vergaderingen bij te wonen. Buurtcoach Martijn de Wit: "hun het gevoel geven dat we betrokken zijn, door er daadwerkelijk te zijn."

Naast de verbindende en stimulerende rol van professionals is er ook aandacht geweest voor de intensiteit van de begeleiding van professionals. Hierbij werd het onderscheid gemaakt tussen de aanvullende en invullende rol van professionals (Oude Vrielink & Van De Wijdeven, 2011). Om de burger de ruimte te geven is het van belang dat een professional aanvullend handelt en niet te veel gaat beslissen voor de burger. De beide buurtcoaches geven aan dat ze hier in hun begeleiding mee rekening hebben gehouden en vooral probeerden aan te sluiten bij de burgers zelf. Uit de woorden van de initiatiefneemster kan worden opgemaakt dat de buurtcoaches hier aan voldaan hebben. Op de vraag hoe de samenwerking met de buurtcoaches kan worden omschreven zegt ze: "ondersteunend, vooral meedenkend maar het wel bij ons latend." En die rolverdeling werd door de initiatiefneemster als prettig ervaren. Ze stelt ook dat daar de grote meerwaarde ligt van betrokken professionals. Het meedenken met burgers hoe en wat er allemaal nodig is om een idee uit te voeren en wie of wat je daarbij nodig hebt.

Naast de buurtcoaches zijn er ook mensen van de Vrijwilligerscentrale Doetinchem betrokken geweest bij het project. Bij de ontwikkeling van de kledingbank is de rol van de Vrijwilligerscentrale erg belangrijk geweest. Mede op initiatief van de buurtcoaches zijn zij betrokken geweest bij het ondersteunen van de initiatiefnemers bij het realiseren van de kledingbank. De Vrijwilligerscentrale is een organisatie die werkt als een kenniscentrum op het gebied van vrijwilligerswerk in Doetinchem (Vrijwilligerscentrale Doetinchem, n.d.). Met hulp van de expertise binnen de Vrijwilligerscentrale is vervolgens een organisatie opgestart. Buurtcoach Martijn de Wit: "er zijn er toen twee van het expertiseteam van de Vrijwilligerscentrale bijgekomen en die hebben een groot deel van onze rol overgenomen." De mensen van de Vrijwilligerscentrale zijn met de initiatiefnemers een bedrijfsplan op gaan stellen. Op die manier hebben de buurtcoaches zelf een stapje terug kunnen doen. Zij zijn nog wel af en toe aanwezig bij vergaderingen, maar mede door de hulp van de Vrijwilligerscentrale is er nu een volwaardig bestuur wat grotendeels zelfstandig werkt. De initiatiefneemster roemt de rol die de Vrijwilligerscentrale heeft gespeeld: "die hebben ons er echt doorheen gesleept." De Vrijwilligerscentrale heeft met name een grote rol gespeeld in het ondernemingsplan van de Kledingbank. Uit de woorden van de initiatiefneemster wordt duidelijk dat de rol van de Vrijwilligerscentrale essentieel is geweest bij de realisatie van de Kledingbank.

Waar de beide buurtcoaches voornamelijk hebben bijgedragen aan het vertrouwen en de onderlinge samenwerking. De rol die de Vrijwilligerscentrale heeft gespeeld sloot perfect aan op de behoeften van de initiatiefnemers op het gebied van toerusting en contacten. Bij de initiatiefnemers ontbrak de toerusting en de contacten om de ideeën om te zetten in iets concreets, de Vrijwilligerscentrale bezat die vaardigheden en contacten wel. Hierdoor kon de samenwerking tussen beide actoren leiden tot het ontstaan van de Kledingbank.

Rol betrokken instanties en organisaties

Tot slot de rol van instanties en organisaties, in het ACTIE-model aangeduid met de letter I van inbedding. Dit gaat om de wijze waarop organisaties zijn ingericht en omgaan met burgers en hun initiatieven. In het laatste deel van het theoretisch kader is de rol van instituties als een gemeente besproken. Daarin worden zaken genoemd als het ruimte bieden aan burgers en vertrouwen naar burgers uitstralen door als institutie zelf ook een steentje bij te dragen. Het onderscheid wordt gemaakt tussen systeemgericht denken en burgergericht denken. In dit afsluitende deel van de analyse ligt de focus op de gemeente Doetinchem.

De organisatie van de Kledingbank staat nu en er is sinds enkele jaren ook begonnen met de uitgifte van kleding. Doorn in het oog van de stichting (De Gelderlander, 2014) is dat er nog altijd geen zelfstandige locatie is gevonden voor het initiatief. Dit wordt beaamd door de buurtcoaches: “alles is er, maar geen geschikte plek. Dat is niet werkbaar.” Het zoeken naar een plek loopt als sinds ongeveer twee jaar, hiervoor is ook uitgebreid contact met de gemeente Doetinchem. Dit is ook terug te lezen in het artikel van de Gelderlander van november 2014, wat ook door de beide buurtcoaches werd aangehaald. Het artikel gaat over de mogelijke verhuizing van de Kledingbank naar een oude Moskee in de buurt. De verhuizing ging niet door omdat de gemeente besloot het pand te verkopen.

In de besproken case wordt het duidelijk dat vanuit de gemeente Doetinchem de initiatiefnemers weinig hulp krijgen. In de zoektocht naar een geschikte locatie voor de kledingbank zijn de initiatiefnemers, met hulp van de buurtcoaches, naar de gemeente gegaan. Omdat de kledingbank zelf nauwelijks inkomsten (als in geld) genereerd, hebben zij zelf onvoldoende financiële capaciteit om een pand te huren, dan wel kopen. De initiatiefnemers hoopten op medewerking van de gemeente, wie veel panden in de buurt bezit. De buurtcoaches leggen dit uit: “er staan hier in de buurt veel panden vrij, welke in eigendom zijn van de gemeente.” Tot nu toe is er nog geen oplossing gevonden en de buurtcoaches kijken daarbij kritisch naar de rol van de gemeente: “mensen moeten meer zelf doen, maar mensen kunnen niet alles zelf doen. Zij zijn voor een deel afhankelijk van… en er moeten wel bepaalde randvoorwaarden zijn”. Ze vinden dat de gemeente hierbij nog te veel “op de oude manier werken. Ze bekijken het cijfermatig (bezettingsgraad etc.).” Dat laatste zien we terug in het eerder aangehaalde artikel in de Gelderlander, over de verkoop van een moskee. Daarin wordt gesteld dat de gemeente potentiële huurders of kopers voor het pand had (De Gelderlander, 2014).

De initiatiefneemster laat weten dat de gemeente enkel op een financiële wijze bijdraagt. Ze zou graag zien dat de gemeente veel dichter bij de problemen van minima staat. “Meekijken, meedenken en meedoen als gemeente.” Ook zij onderkent de problemen rondom de huisvesting en stelt dat de gemeente ook zelf actief moet worden in het aanbieden van lege panden. Dat ze uiteindelijk een eigen plek hebben gevonden is volgens haar meer het resultaat van wilskracht en doorzettingsvermogen onder de vrijwilligers dan dat de gemeente een positieve rol heeft gespeeld. Panden waar de Kledingbank interesse in had en die leeg stonden, zijn nu nog steeds niet bezet. “Als ze dat hadden gedaan hadden we veel eerder mensen kunnen helpen en dat is nu pas na een dik jaar gelukt”.

Die burgergerichte rol heeft de gemeente Doetinchem niet gespeeld. Uit de woorden van de initiatiefneemster, de buurtcoaches en het artikel van de Gelderlander blijkt dat bij de gemeente niet het belang van de initiatiefnemers voorop stond, maar die van de gemeente zelf. Panden die niet werden en worden gebruikt waren niet beschikbaar. En in het voorbeeld van de verkoop van de

moskee wordt het duidelijk dat de regels en het beleid van de gemeente leidend was. Dit is een typisch voorbeeld van systeemgericht werken, waarbij een instantie vast blijft houden aan de eigen ideeën en haar eigen regels en kaders en zich daarmee niet flexibel opstelt richting de burger. Dat wordt ook duidelijk uit de woorden van de initiatiefneemster die stelt dat de gemeente meer moet meekijken, meedenken en meedoen met burgers en in dit specifieke geval de minima in de samenleving. Ze haalt daarmee het burgergericht werken aan en de analyse laat zien dat daar geen sprake van was in deze case. Dat de samenwerking tussen gemeente, buurtcoaches en initiatiefnemers zo stroef liep kan worden verklaard aan de hand van de woorden van buurtcoach Susan Visser. Op de vraag wat zij in de toekomst anders zouden doen antwoorde zij: "eerder contact zoeken met de gemeente."

Zoals in het theoretisch kader behandeld is kan een institutie als een gemeente bijdragen aan het sociaal kapitaal van haar burgers. Zo stelt Komter (2004) dat door als gemeente open te staan voor samenwerking tussen burgers en de burgers te faciliteren de samenwerking tussen burgers en het daar onderliggende vertrouwen en normen kunnen groeien. In het geval van de Kledingbank, waar het onderlinge vertrouwen en de samenwerking kwetsbaar was, heeft de gemeente eerder een belemmerende rol gespeeld dan dat zij hebben bijgedragen aan het succes van de Kledingbank. Zoals in het theoretisch kader beschreven is kan een institutie door zelf het goede voorbeeld te geven of door mee te denken en doen met de burger, vertrouwen en samenwerking stimuleren. In dit geval is de positie van de gemeente enkel een bron van frustratie geweest voor de initiatiefnemers van de Kledingbank.

De stichting die ontstaan is uit het oorspronkelijke initiatief probeert nu de volgende stap te zetten, door vanuit een eigen vaste plek de kleding uit te gaan geven. Op eigen kracht wordt dit moeilijk omdat zij als Kledingbank nauwelijks inkomsten binnen krijgen. In deze zal een gemeente zichzelf meer kunnen opstellen als facilitator en zich bewust zijn van haar rol als medeproducent.

Samenvattend

In de analyse is in kaart gebracht hoe de Kledingbank tot stand is gekomen en welke rol burgers, professionals, organisaties en instanties daar in hebben gespeeld. In onderstaand model (figuur 5) is weergegeven welke invloed betrokken actoren op de verschillende variabelen hebben gehad.

Wat opvalt, is dat de rol voor de buurtcoaches erg groot is geweest. Doordat zij bezig zijn geweest met het verbinden en het stimuleren van de initiatiefnemers en vrijwilligers hebben ze zowel indirect als direct invloed op het sociaal kapitaal van deze burgers. Indirect door constant vanaf de zijlijn de duurzaamheid van het project te bewaken en er voor te zorgen dat het onderling vertrouwen bleef bestaan tussen de verschillende burgers. Ook het verbinden van de burgers met verschillende organisaties en instanties heeft bijgedragen op het sociaal kapitaal van mensen. De directe invloed is geweest door de initiatiefnemers bij elkaar te brengen, zodat er daadwerkelijk een groep ontstond die uitvoering konden geven aan de verschillende ideeën. Een andere belangrijke rol is weggelegd voor de Vrijwilligerscentrale die met hun expertise hebben bijgedragen aan de toerusting (zowel vaardigheden om het ondernemersplan op te stellen, als wel middelen door de tijd er in te investeren) van de burgers. Waar in het theoretisch kader is stilgestaan bij de rol die instanties als een gemeente kunnen spelen om sociaal kapitaal en uiteindelijk actief burgerschap te kunnen stimuleren, is dat in deze case in negatieve vorm terug gekomen. In plaats van een facilitator en steun in de rug voor de burgers te zijn, was de houding van de gemeente voornamelijk frustrerend.

Het leidde er toe dat de Kledingbank haar activiteiten pas veel later kon ontplooien, wat zorgde voor frustratie bij de initiatiefnemers. Ten opzichte van het conceptueel model valt op dat in deze case de betrokken professionals en de betrokken organisatie (Vrijwilligerscentrale) direct invloed hadden op onderdelen van het sociaal kapitaal. Daarnaast zijn er in de case geen indicaties van wederkerigheid naar voren gekomen, één van de voorwaarden voor sociaal kapitaal. De analyse leidt tot het volgende analytisch kader.

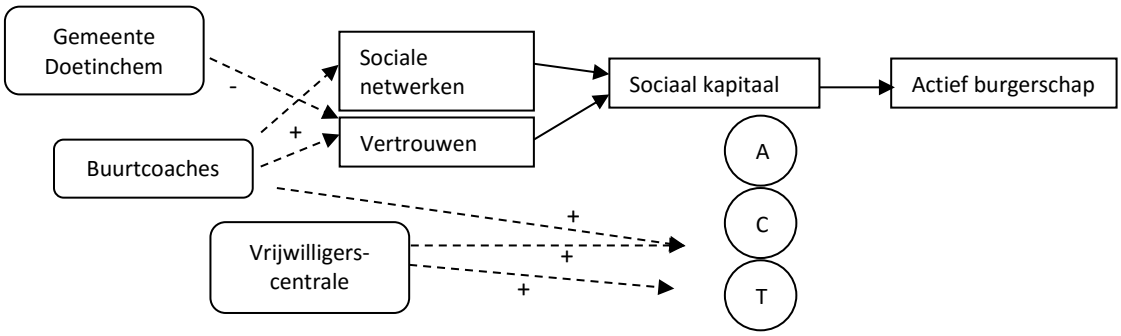

Figuur 5: analytisch model case 1

5.1.2 NATUURSPEELPLAATS ASTERSTRAAT

Inleiding

Case twee behandelt het burgerinitiatief in de Doetinchemse wijk Oosseld. In deze wijk wilden enkele bewoners een natuurspeelplaats voor de kinderen uit de buurt realiseren. Omdat verschillende kleine speeltuinen en speelplaatsen verdwenen misten de bewoners een goede speelplek voor de kinderen. Een stuk braak liggend grond in de buurt werd gezien als de ideale plek voor een grote speelplaats. Oorspronkelijk leefde het idee bij een groep van vijf buurtbewoners. Uiteindelijk is de natuurspeelplaats iets geworden van de hele buurt, waar veel burgers aan hebben bijgedragen.

In verschillende fasen van het project is stap voor stap de ontwikkeling van de natuurspeelplaats voltooid. Middels een ontwerpwedstrijd op de plaatselijke basisschool is het ontwerp voor de natuurspeelplaats bepaald. Daarna is het benodigde geld via verschillende collectes en andere acties verzameld. Met dit geld is het stuk grond schoongemaakt en klaargemaakt voor gebruik en zijn verschillende toestellen gekocht. Op 19 juni 2014 wed de nieuwe natuurspeelplaats officieel geopend. Hiermee was het project succesvol afgerond, maar de samenwerking ging door. Uiteindelijk is er ook een crossbaan toegevoegd aan de natuurspeelplaats.

Actief burgerschap

Net als bij de analyse van de eerste case, zal ook de case van de natuurspeelplaats worden geanalyseerd met behulp van de kernbegrippen uit het theoretisch kader. Om te beginnen actief burgerschap; het verantwoordelijkheid nemen van burgers voor problemen/kansen in hun eigen omgeving. We richten ons op de eerste vijf initiatiefnemers die met het idee naar buurtcoaches en de gemeente zijn gestapt. Of de burgers tekenen laten zien van actief burgerschap wordt geanalyseerd aan de hand van twee dimensies: aanwezigheid van verantwoordelijkheid en aanwezigheid van maatschappelijke verbondenheid. Voor deze case is er gesproken met de betrokken buurtcoach vanuit Buurtplein: Sandra van Duivenboden (persoonlijke communicatie, 21 juli 2015). Zij geeft aan dat de burgers het eerste contact met haar en de gemeente hebben gelegd over een mogelijke nieuwe speeltuin. De buurtcoach legt de situatie uit en vertelt dat er veel kleinere speelplaatsen verdwenen en dit zou betekenen dat er voor de kinderen uit de buurt minder mogelijkheden waren om buiten te spelen. De initiatiefnemers tonen aan dat ze een mogelijk toekomstig probleem tijdig signaleren en ook verantwoordelijkheid pakken om hier wat aan te doen. Door hier vroegtijdig contact over te leggen is de situatie aangepakt werd voordat het een groot probleem zou worden. Daarnaast laten ze ook zien verbonden te zijn met de eigen omgeving, de buurt in dit geval. Ze zijn betrokken bij zaken in hun eigen omgeving en willen zich hiervoor ook in zetten. Het toont aan dat de initiatiefnemers kunnen worden omschreven als actieve burgers.

Aanwezigheid sociaal kapitaal

Wanneer burgers veel sociaal kapitaal bezitten kunnen zij dit inzetten om actief te worden binnen de gemeenschap: actief burgerschap. Om te beoordelen hoe groot het sociaal kapitaal is, wordt er wederom gekeken naar de animo, contacten en toerusting van de initiatiefnemers, die de eerste drie elementen van het ACTIE-model vormen. De mate waarin deze elementen aanwezig zijn, bepaalt in hoeverre burgers zelfstandig het initiatief konden uitvoeren. Tot slot zal er worden gekeken naar de totstandkoming van het sociaal kapitaal, door de voorwaarden voor sociaal kapitaal te analyseren.

Dit zal op dezelfde wijze gedaan worden als in de eerste case, er wordt gekeken naar de sociale netwerken, het sociaal vertrouwen en de normen van wederkerigheid.

De animo achter de natuurspeelplaats, of wel de motivatie en drijfveren van de initiatiefnemers om in actie te komen voor een nieuwe speelplaats, is te kenmerken onder een sociaal motief. De realisatie voor een nieuwe natuurspeelplaats was niet een behoefte die vervuld moest worden voor de initiatiefnemers zelf, maar ze dienden vooral het belang van anderen. Door het beleid van de gemeente verdwenen veel speelplaatsen, met hun inzet voor een nieuwe speelplaats wilden de initiatiefnemers voorkomen dat hun kinderen en kinderen uit de buurt geen plek speelplaats meer zouden hebben. De inzet voor het belang van anderen, in dit geval de kinderen in de buurt, is een indicator dat de actie van de initiatiefnemers onder een sociaal motief valt.

Bij het element contacten wordt er een onderscheid gemaakt in hoeverre initiatiefnemers zelf een groep mensen bij elkaar kunnen brengen of dat zij hiervoor de hulp nodig hebben van organisaties of professionals. Waar in case één de initiatiefnemers niet beschikten over de benodigde contacten om zelfstandig de ideeën te kunnen uitvoeren was dat bij de realisatie van de speeltuin wel het geval. Zoals in de inleiding is benoemd is het initiatief geboren dankzij de inspanningen van vijf initiatiefnemers, die bij elkaar zijn gebracht door de inzet van één burger. Het vijftal heeft vervolgens zelf het initiatief onder de aandacht gebracht van medeburgers, waaruit uiteindelijk een grote groep vrijwilligers is ontstaan die hebben geholpen bij het realiseren van de speeltuin. Ze laten hiermee zien voldoende zelfstandig te zijn om in ieder geval voldoende mensen te verenigingen, zodat ideeën en plannen ook daadwerkelijk kunnen worden uitgevoerd.

Als laatste variabele van sociaal kapitaal, toerusting. Daarmee wordt bedoeld de vaardigheden en middelen die burgers/initiatiefnemers bezitten om zelfstandig uitvoering te geven aan hun initiatief en plannen. Uit de woorden van Sandra van Duivenboden wordt duidelijk dat de initiatiefnemers veel zelf konden en dat ze dus veel kon over laten aan de burgers zelf: “ik heb me kunnen beperken tot het geven van kleine voorzetjes.” Zo maakt zij duidelijk dat de burgers in de beginfase zelfstandig een flyer hebben opgezet om het idee onder de aandacht te brengen van medeburgers en buurtkinderen. Daarnaast hebben de burgers zelf verscheidende fondsen aangeschreven om geld bij elkaar te verzamelen. Ook in de uitvoering lieten de buurtbewoners zien zelfstandig te werk te kunnen gaan. Sandra van Duivenboden illustreert dit ook met een voorbeeld: “tijdens de eindfase van het project, toen de grond en houtsnippers gestort konden worden, bleek de grond vol te zitten met puin en glas. Dit zorgde voor vertraging en er was niet voldoende geld om en de grond aan te pakken en de natuurspeelplaats te voorzien van toestellen en dergelijke. In de grote groep ouders en bewoners bleek iemand te zitten die de grond kon afgraven. Hiermee is toen veel geld bespaard en is de vertraging beperkt gebleven.” De twee voorbeelden laten zien dat de initiatiefnemers en de groep betrokken ouders en buurtbewoners zelf de benodigde vaardigheden en middelen in huis hadden om het project te realiseren. Bijna alles aan de speeltuin is in eigen beheer gedaan. Dit blijkt ook uit de Facebook pagina van de natuurspeelplaats waar foto’s en verhalen over de werkzaamheden worden vermeld. Er zijn altijd wel kinderen en ouders betrokken.

Uit bovenstaande analyse komt naar voren dat de initiatiefnemers over veel sociaal kapitaal beschikten. In tegenstelling tot de initiatiefnemers van de Kledingbank (case 1), konden de initiatiefnemers voor de natuurspeelplaats wel grotendeels hun plannen zelfstandig opzetten en ook uitvoeren. Het verschil zit hem met name in de contacten en toerusting. De initiatiefnemers hadden

zelf de vaardigheden om het initiatief vorm te geven en konden door de vele contacten mensen aan het project koppelen die extra vaardigheden of middelen toevoegden. Het heeft ervoor gezorgd dat er nu een natuurspeelplaats is, waarvoor de buurtbewoners zelf verantwoordelijk zijn.

Sociaal kapitaal

Om in beeld te brengen hoe dit sociaal kapitaal en daar uit volgende samenwerking tot stand is gekomen, wordt er in dit gedeelte gekeken naar de voorwaarden voor sociaal kapitaal. Achtereenvolgend worden de sociale netwerken, sociaal vertrouwen en de wederkerigheid geanalyseerd om te analyseren hoe dit heeft geleid tot de succesvolle samenwerking en het realiseren van de natuurspeelplaats.

Te beginnen bij het sociale netwerk, dat is net als in de eerste case aan te merken als een bridging netwerk, waarmee er sprake is van bridging sociaal kapitaal. De verschillende initiatiefnemers en vrijwilligers verbinden zich met elkaar vanuit de buurt die zij delen. De groep mensen delen niet eenzelfde achtergrond, waar bijvoorbeeld uit ideologische gronden het idee voor de natuurspeelplaats uit voort komt. In de case wordt één van de voordelen van een bridging netwerk optimaal benut. Uit het theoretisch kader halen we dat bij een bridging netwerk eerder en eenvoudiger nieuwe of externe hulpbronnen kunnen worden ingeschakeld dan bij een bonding netwerk. Dat is goed terug te zien binnen de case. Sandra van Duivenboden legt uit hoe deze mensen betrokken raakten: “zo raakten veel mensen betrokken bij het project doordat zij via de prijsvraag op de basisschool kennis namen van de plannen en hierdoor enthousiast werden.” Op de Facebookpagina van de speeltuin is te lezen dat er een dergelijk zestig kinderen gestemd hebben op het ontwerp voor de speeltuin (Facebook Speelveld Asterstraat, 2014). Doordat de prijsvraag werd uitgeschreven op de basisschool in de buurt raakten de initiatiefnemers in contact met meer mensen en wellicht met mensen met wie zij anders niet in contact zouden komen. Op deze manier werden de mogelijkheden voor het project en de initiatiefnemers vergroot en kon er veel in eigen beheer gerealiseerd worden. Een goed voorbeeld hiervan is het grondverzet wat door één van de ouders van de basisschoolkinderen gedaan kon worden. Het illustreert mooi de mogelijkheden die ontstaan wanneer mensen in contact komen met medeburgers die normaliter buiten hun eigen kring of netwerk staan. De mogelijkheden die hieruit zijn ontstaan hebben bijgedragen aan het grote sociaal kapitaal wat in het vorige gedeelte is besproken.

Naast het type sociale netwerk is ook het (onderlinge) sociale vertrouwen en onderlinge wederkerigheid een voorwaarde voor succesvolle samenwerking en uiteindelijk actief burgerschap. Het sociale, onderlinge vertrouwen is hoog aldus buurtcoach Sandra van Duivenboden. Uit de operationalisatie halen we dat het vertrouwen te meten valt aan de mate waarin initiatiefnemers deelnemen in sociale netwerken en samenwerken met andere actoren. Uit de woorden van de buurtcoach blijkt dat de initiatiefnemers, maar ook andere vrijwilligers, hier aan voldoen. De Buurtcoach geeft aan dat er naast het initiatief van de natuurspeelplaats waren er in die periode ook andere projecten waarin buurtgenoten bij elkaar kwamen: “ze hebben zelf een Halloweenfeest georganiseerd”, aldus de buurtcoach. Ook op de Facebookpagina, waar de voortgang van de natuurspeelplaats werd beschreven, zijn voorbeelden te vinden van onderlinge samenwerking. Een voorbeeld hiervan is de buitenspeeldag die georganiseerd is door buurtbewoners (Facebook Speelveld Asterstraat, 2014). Het geeft aan dat het onderlinge vertrouwen aanwezig was en nog steeds is.

Normen van wederkerigheid komen uit de woorden van de buurtcoach niet echt naar voren, maar er zijn wel tekenen te zien dat ze bestaan tussen de buurtbewoners. Dit wordt duidelijk uit de vele voorbeelden dat mensen zich inzetten voor het realiseren en hun vaardigheden beschikbaar stellen zonder hier direct wat voor terug te willen zien. Een beeldend voorbeeld is de buurtbewoner die zijn kraan beschikbaar stelt om takken weg te halen (Facebook Speelveld Asterstraat, 2014). Ook andere oproepen om te komen helpen worden enthousiast ontvangen door buurtbewoners.

Wat wel opvallend is dat het bridging, of open, netwerk er wel sterke normen op na houdt. Zoals uit het theoretisch kader duidelijk is geworden, is het bestaan van sterke onderlinge normen eerder een kenmerk van gesloten netwerken dan van open netwerken. De groep vrijwilligers betrokken bij de natuurspeelplaats laten zien dat deze normen ook kunnen ontstaan binnen een open netwerk van mensen die niet eenzelfde achtergrond delen. Op de Facebookpagina is te lezen dat er klachten zijn over het gooien van stenen naar treinen. In het bericht is te lezen dat die acties absoluut worden afgekeurd: “Direct aanwonenden houden een oogje in het zeil. Zij spreken kinderen aan op dit gedrag. Verder willen we ouders verzoeken om het hier met hun kinderen over te hebben” (Facebook Speelveld Asterstraat, 2015). Het bericht laat zien dat geldende normen worden overschreven en dat mensen hierop worden aangesproken. Het gebruik van social media, waarmee veel buurtbewoners worden bereikt, laat zien dat het kan bijdragen aan het handhaven en versterken van dit soort normen. Buurtcoach Sandra van Duivenboden vult hier op aan: “ [Facebook] is een makkelijke manier om buurtbewoners met elkaar, maar ook met buurtcoaches, in contact te brengen. Het is een soort van vervanger van het buurthuis van vroeger.” Ze stelt ook dat het delen van positieve ervaringen een positief effect hebben op verdere en toekomstige samenwerkingsverbanden: “een kettingreactie”.

Uit de analyse van de eerste drie elementen van het ACTIE-model kwam naar voren dat de initiatiefnemers beschikken over veel sociaal kapitaal. In de analyse naar de voorwaarden van sociaal kapitaal komt naar voren dat het open netwerk en het grote onderlinge vertrouwen hier toe hebben bijgedragen. Via het open netwerk zijn veel mensen aangesloten op het project, wat zorgde voor nieuwe kwaliteiten binnen de projectgroep. Daarnaast heeft het onderlinge vertrouwen geleid tot een samenwerking, wat met behulp van onder andere social media, tot meerdere projecten in de buurt.

Rol betrokken professionals

Net als in de analyse van de eerste case, draait het tweede gedeelte van de analyse om de rol van de betrokken professional(s) en de betrokken instanties. Hierin staan de laatste twee elementen van het ACTIE-model centraal; inbedding en empathie. Inbedding staat voor de wijze waarop burger en burgerinitiatieven worden omarmd door instanties. Empathie richt zich op de rol van de betrokken professional, in hoeverre deze openstaat voor de burger en te bereiken is voor de burger. Er zal eerst worden gekeken naar de rol van de professional, vervolgens zal de analyse worden afgesloten met een analyse over de rol van de betrokken instantie.

Als we de analyses van case één en twee vergelijken valt op dat er een groot verschil bestaat in wat de burgers zelf hebben kunnen realiseren. In case één waren de bewoners voor een groot deel afhankelijk van de betrokken instanties en professionals. In case twee is aan het licht gekomen dat de betrokken burgers heel veel zaken zelf en binnen hun eigen netwerk hebben kunnen oplossen. Als

we kijken naar de rol van de professionals en hoe dit beschreven is in het theoretisch kader, zou dat betekenen dat er verschillen moeten zijn tussen de ondersteuning en begeleiding van de buurtcoaches in de eerste case en de begeleiding van de buurtcoach rondom de natuurspeelplaats. Immers, uit het theoretisch kader halen we dat een professional zich aanvullend moet opstellen en niet moet invullen voor de burger.

Buurtcoach Sandra van Duivenboden is vanaf het begin betrokken geweest bij het project. Over haar begeleiding zegt ze zelf: “ik heb vooral geholpen door kleine voorzetjes te geven.” Ze geeft dit aan met een voorbeeld. De eerste enthousiaste bewoner, de allereerste initiatiefnemer, kwam naar de buurtcoach toe met het idee en vroeg wat een buurtcoach daar aan kon bijdragen. “Ik heb toen gezegd dat ze eerst moest kijken of er meer mensen waren die zich voor wilden inzetten”. Ze geeft aan dat ze burgers in de eerste plaats zo veel mogelijk zelf wil laten doen. Uit het eerste gedeelte kwam naar voren dat de buurtbewoners beschikten over veel sociaal kapitaal, de buurtcoach beaamt dit: “via hun eigen netwerk konden de buurtbewoners heel veel zelf. Zo zijn ze zelf bij lokale ondernemers terecht gekomen en hadden ze binnen hun eigen netwerk iemand die het grondverzet kon regelen.” Verder geeft ze aan dat de buurt bestaat uit mensen die goed zijn opgeleid en weten wat er moet gebeuren om een project als dit van de grond te krijgen. Het laat zien dat de buurtcoach veelal op de achtergrond kon blijven en alleen hoefde in te springen als de burgers zelf vastliepen. Ze maakt zelf de vergelijking met een ander project waar ze bij betrokken is: “daar zit je toch in een wat mindere wijk, de zwakkere laag. De willen ook hun steentje bijdragen maar die moet je niet vragen om de hele budgettering te regelen en vrijwilligers te werven”.

Uit de gegeven voorbeelden hierboven, komen er al verschillen aan het licht tussen de begeleiding in case één en twee. In het project rondom de natuurspeelplaats heeft de buurtcoach zich kunnen beperken tot een aanvullende rol. In de operationalisatie is onderscheid gemaakt tussen de verbindende rol en de stimulerende rol van de professional. Waar in de eerste case deze twee rollen duidelijk te onderscheiden waren in de beginfase van het project en daarna, lopen die in deze case meer door elkaar heen.

Voorbeelden van de verbindende rol zijn onder andere het contact leggen met de gemeente. De buurtcoach zegt hier zelf over: “door mijn professionele contacten kan ik makkelijker in contact komen met de juiste mensen”, op die manier waren bepaalde vergunningen voor het project sneller en eenvoudiger binnen. De snelheid van dit soort procedures is volgens de buurtcoach erg belangrijk: “als je met wijkbewoners werkt die iets op willen zetten, dan moet het niet maanden duren voordat bijvoorbeeld de financiering of de vergunning rond is.” Het is een goed voorbeeld hoe een verbindende rol van de professional de bewoners vooruit kan helpen. Door ook in de beginfase van het project het contact op te nemen met de gemeente en als het ware als een tussenpersoon te fungeren, werd veel ruis weggenomen en bleef het project op gang. Een professional die zijn of haar weg weet te vinden binnen instanties kan op die manier veel betekenen voor burgers.

Waar de verbindende rol vaak instrumenteel is en met name van nut is om het project op koers te houden of nieuwe deuren te openen, is de stimulerende rol veel persoonlijker en richt het zich op de burgers zelf en hun onderlinge samenwerking. Uit het eerste gedeelte halen we dat de onderlinge samenwerking prima verliep en ook de basis was voor verdere samenwerkingen. Toch heeft de buurtcoach hierin een rol gespeeld. Door in de beginfase aanwezig te zijn bij vergaderingen, toonde de buurtcoach benaderbaar te zijn voor de burger. Daarnaast had buurtcoach Sandra van

Duivenboden een rol in het opzetten van de Facebookpagina. In het gedeelte over onderling vertrouwen is dit al eerder benoemd en de buurtcoach heeft het medium gebruikt om de mensen met elkaar in contact te houden en op momenten dat de voortgang stokte geprobeerd om de motivatie hoog te houden. Van dit laatste geeft ze een voorbeeld: "uiteindelijk toen ze het terrein gingen aanleggen bleek er ontzettend veel puin en glas in de grond te zetten. Er moest een heel stuk op nieuw worden afgegraven, maar er was eigenlijk geen budget voor. Toen ontstond er op Facebook een hele discussie en de gemeente was de grote boosdoener, dat was een signaal om in te grijpen." Dat ingrijpen deed ze door een positief verhaal af te steken en het algemeen belang te benadrukken om het project op de rails te houden.

Samenvattend zien we dat de professional zich op verschillende momenten, verschillende rollen heeft aangemeten, ten behoeve van de burgers. Kort gezegd was ze zich goed bewust van haar aanvullende rol. Sandra van Duivenboden geeft wel aan dat het een valkuil is bij de begeleiding van dit soort projecten. Te enthousiast mee doen met het project van burgers, waardoor je als professional een project gaat overnemen en dus wel een invullende rol gaat spelen. De analyse toont aan dat de buurtcoach die valkuil heeft weten te vermijden, mede door de vaardigheden, middelen en contacten binnen de groep initiatiefnemers kon de buurtcoach veel meer vanuit de achtergrond de burgers aanvullen en op de voorgrond treden wanneer dit nodig was. Ze heeft dan ook niet direct invloed gehad op de voorwaarden van sociaal kapitaal, maar heeft zich voornamelijk bemoeid met het project en minder op de burger zelf.

Rol betrokken instanties

Tot slot de rol van de betrokken instanties binnen deze case. Dit beschrijven en analyseren we aan de hand van het element inbedding uit het ACTIE-model. Kortweg zegt het dat een instantie een initiatief kan inbedden of omarmen (burgergericht denken) of dat het vast blijft houden aan haar eigen systeemwereld (systeemgericht denken).

Net als in de eerste case speelt de gemeente Doetinchem een belangrijke rol binnen het initiatief. Echter is die rol wel een compleet andere dan in case één. In die case zat de gemeente voornamelijk vast in haar eigen structuren, regels en kaders. In deze case liet de gemeente een ander beeld zien, namelijk die van een instantie die de burger de ruimte gaf om zelf invulling te geven aan het project en als een partner op te treden. Dat de burgers de ruimte kregen heeft er deels mee te maken dat de plannen overeen kwamen met die van gemeentelijke kaders, waarin werd ingezet op dit soort natuurspeelplaatsen. Echter hoeft dat niet te betekenen dat burgers automatisch de ruimte krijgen om hier zelf invulling aan te geven. Dat is wel gebeurd en een groot aandeel daarin zit in de onderlinge communicatie. Waar we in de eerste case zagen dat de communicatie tussen gemeente, initiatiefnemers en professionals lange tijd ontbrak, was die communicatie bij het project rondom de natuurspeelplaats vrijwel vanaf begin goed. Enerzijds komt dit door de inspanningen van de buurtcoach, anderzijds hebben de buurtbewoners hier zelf ook aan bijgedragen. Een treffend voorbeeld: "Zij vond dat de wijk wel een grote speeltuin kon gebruiken voor kinderen van alle leeftijden. Dus trok ze haar stoute schoenen aan en sprak Wim Buiting de wijkbeheerder van Gemeente Doetinchem aan. Wim vond het een goed idee en vroeg haar of ze meer buurtbewoners actief kon krijgen" (Facebook Speelveld Asterstraat, 2014). Door deze goede communicatie is er een soort van coproductie ontstaan, waarin de burgers een grote zelfstandigheid en verantwoordelijkheid kregen voor de realisatie.

Dit is te koppelen aan de theorie van Ostrom (1996), die is behandeld in het theoretisch kader. Zij stelt dat burgers een actieve rol moeten krijgen bij het produceren van publieke goederen. Dit kan alleen wanneer er ruimte is voor ideeën en beslissingen die bottom-up ontstaan (Ostrom, 1996). Ook Komter (2004) stelt dat burgers de ruimte moeten krijgen om beslissingen te nemen over hun eigen leefomgeving. Wanneer burgers dit krijgen en zelf verantwoordelijk worden voor een project in hun omgeving kunnen burgers zelfredzamer worden. Het project rondom de natuurspeelplaats laat in ieder geval zien dat door het succes van het project veel nieuwe vormen van samenwerking binnen de buurt zijn ontstaan en heeft geleid tot meer actief burgerschap in de buurt.

Samenvattend

Waar in de eerste case de professionals en betrokken organisaties voornamelijk bezig waren om het gat in de contacten en toerusting van de burgers op te vullen, was dat in deze case niet nodig. De burgers beschikten over voldoende contacten, vaardigheden en middelen om voor een groot deel zelfstandig het idee voor een natuurspeelplaats uit te werken en uit te voeren. Waar de gemeente Doetinchem in de eerste case een afstandelijke en systeemgerichte rol speelde, zien we in deze case de voordelen van een meer burgergerichte rol bij een instantie. De burgers kregen de ruimte om hun eigen invulling aan het project te geven en waren zelf verantwoordelijk voor de gang van zaken. Het laat zien dat op die manier samenwerkingsverbanden groeien en ook nieuwe samenwerkingsverbanden kunnen ontstaan. Tot slot kon de professional in deze case veel meer vanaf de achtergrond mee kijken, waardoor ze enkel in een aanvullende rol de burgers heeft kunnen verbinden waar dat nodig was. Door de goede samenwerking tussen de burgers, was zij veel minder druk met het blussen van brandjes tussen burgers, waar dat in de eerste case wel het geval was. Het leidt tot het volgende analysekader waar op valt dat, in tegenstelling tot de eerste case, de professional als wel de gemeente geen invloed had op de animo, contacten en toerusting van de burger. Verder heeft de gemeente in deze case wel positief bijgedragen op het vertrouwen van burgers door hun de ruimte te geven om zelf beslissingen te nemen. In onderstaand figuur 6 is de analyse samengevat in een model.

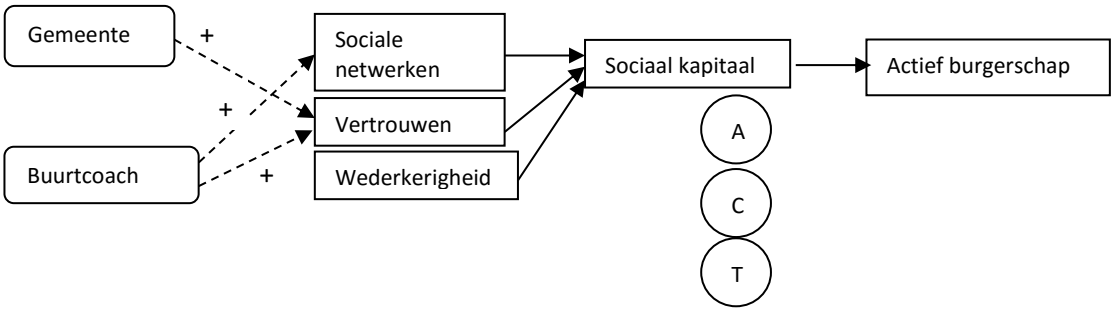

Figuur 6: analytisch model case 2

5.2 OVERIGE CASES

5.2.1 ARNHEM/RIJNSTAD

De organisatie Rijnstad is te vergelijken met Buurtplein in Doetinchem. Namens de gemeente Arnhem voert Rijnstad taken uit binnen het sociaal domein. Hiermee is eenzelfde opdrachtgever-opdrachtnemer te herkennen als in Doetinchem tussen de gemeente en Buurtplein. Anders dan Buurtplein is Rijnstad geen onderdeel van de gemeente, maar een vaste partner. In het beleidsplan *De transitie naar een veerkrachtig Arnhem* schrijft de gemeente Arnhem dat het nadrukkelijk kiest voor een rol als opdrachtgever en de uitvoering overlaat aan de maatschappelijke partners in de stad (Gemeente Arnhem, 2014). Rijnstad is een dergelijk maatschappelijke partner. Uit het interview met Clustermanager Ronald Klok komt naar voren dat Rijnstad zich richt op drie clusters, onderwerpen: hulpverlening, jeugd en samenleving. Ten behoeve van dit onderzoek ligt de focus op die laatste. Uit de woorden van de heer Klok wordt duidelijk wat dat cluster inhoudt: “de verbindende factor is participatie. Daar vallen functies onder als opbouwwerk en participatiewerk. Ook nieuwe projecten beginnen vaak bij *samenleving.* Dit zijn projecten als Arnhemse uitdaging, kwartier maken, vrijwillige inzet Arnhem” (persoonlijke communicatie, 14 oktober 2015).

De analyse van Rijnstad zal zich in het eerste gedeelte focussen op het beleid van de gemeente Arnhem en de rol die Rijnstad hierin speelt, daarna wordt er een specifieke case besproken waarbij Rijnstad en één van haar opbouwwerkers betrokken is geweest.

Wat Rijnstad voor organisatie is wordt duidelijk uit de missie van de organisatie. Daarin is het volgende te lezen: “Rijnstad draagt bij aan het bevorderen van een actieve deelname aan de samenleving. We doen dit door mensen te versterken in hun kwaliteiten, te ondersteunen bij hun problemen en ontwikkeling en aan te spreken op eigen mogelijkheden en verantwoordelijkheden” (Rijnstad, n.d.). Met deze missie probeert Rijnstad bij te dragen aan het feit dat meer mensen zelfstandig hun leven kunnen inrichten en sturen.

De doelstelling van de gemeente Arnhem rondom de decentralisaties sluit in zekere zin aan op de missie van Rijnstad. “De algehele doelstelling van de drie decentralisaties is ‘meedoen’. Breder geformuleerd: het bevorderen van een inclusieve samenleving” (Gemeente Arnhem, 2014). De gemeente duidt hierbij ook de transformatie die moet plaats vinden. Niet alleen de overheid is verantwoordelijk, maar een gedeelde verantwoordelijkheid voor betrokken actoren als burgers en organisaties. Om dit te realiseren richt de gemeente zich op drie kerninstrumenten, de drie pijlers waarmee de gemeente Arnhem in de komende jaren wil voldoen aan de nieuwe taken en uitdagingen binnen het sociaal domein. Dit is de wijkgerichte aanpak, ten tweede de ruimte voor innovatie en co-creatie en tot slot zelfredzaamheid als basis.

Een meer concrete beleidsregel is het subsidiefonds dat de gemeente Arnhem voor burgerinitiatieven beschikbaar heeft gemaakt. Burgers kunnen gebruik maken van een subsidiepot van 1 miljoen euro om burgerinitiatieven mogelijk te maken. Ook deze subsidie past in de ingezette lijn om de zelfredzaamheid onder burgers te vergroten (Arnhemse Koerier, 2015). Het doel om burgergericht te werken is terug te zien in de woorden van wethouder Martijn Leisink: “We geven het vertrouwen aan inwoners en ruimte voor creatieve oplossingen. We willen het niet achter het

bureau verzinnen en ook geen bureaucratische rompslomp”(Arnhemse Koerier, 2015). Verder is te lezen dat de regeling niet moet worden dicht getimmerd met allerlei voorschriften. De enige voorwaarden zijn dat de initiatieven bedoelt zijn om de medeburger te ondersteunen en plaats vinden in de wijken binnen Arnhem.

In het theoretisch kader is stilgestaan bij het burgergericht werken. Ook in de beleidsteksten en uitgangspunten van de gemeente Arnhem komt de term verschillende keren terug. De wijze waarop de subsidies kunnen worden aangevraagd zijn goede voorbeelden van dit burgergericht werken. Het zet de burgers op de eerste plaats in plaats van eerst te kijken naar kaders, voorschriften en andere regels. Zoals in een beleidstekst was te lezen: “vraagt burgergericht werken om een veel intensievere interactie met de burgers van de wijken, met allerlei initiatieven “van onderop”, met het doorbreken van de institutionele kaders” (Gemeente Arnhem, 2013). Op die manier wordt aangesloten bij wat burgers belangrijk vinden en wordt niet eerst gekeken wat de effecten en ‘winst’ van dit soort projecten zijn, of zoals de wethouder het benoemde: “Achteraf wordt wel gekeken wat de effecten van de uitgevoerde projecten en initiatieven zijn” (Arnhemse Koerier, 2015).

Uit de woorden van Ronald Kolk blijkt echter dat dit burgergericht werken nog niet zo werkt als dat de beleidsplannen voorschrijven. Volgens hem is het nog te vaag wat de burger nou echt mag en hoeveel ruimte ze krijgen van de gemeente. Burgers en eerder benoemde burgerplatformen blijven te vaak met vragen zitten wat hun rol precies is. Ze willen volgens Kolk weten waarover ze kunnen beslissen en hoeverre hun rol rijkt. Als je als gemeente mensen mee wil hebben, dan moet het duidelijk zijn wat ze kunnen en mogen.

In het jaarverslag spreekt Rijnstad over opbouwwerk en participatiewerk in de wijk, met als doel participatie van alle bewoners in de wijk (Rijnstad, 2014, pag. 47). Hierin wordt ook duidelijk welke rol Rijnstad als organisatie en haar professionals spelen in de begeleiding van actief burgerschap. Uitgangspunt is dat burgers coproducent van de leefbaarheid in de wijk in de zijn en derhalve meebeslissen over wat nodig is een wijk. Hieruit moet een basisinfrastructuur ontstaan voor ondersteuning en activering van initiatieven (Rijnstad, 2014, pag. 47).

De professional speelt hierin een grote rol. De participatiemedewerker is ondersteuner voor burgers en staat tussen burgers en organisaties en instanties in. Door in de wijk aanwezig te zijn en te weten wat er speelt in de wijk en wat de behoeften zijn, is de professional de schakel tussen de vraag van burgers en de mogelijkheden van organisaties en instanties (Rijnstad, 2014, pag. 47). Daarnaast is de professional een directe ondersteuning voor burgers: “bewoners die iets willen voor hun buurt of wijk, worden serieus genomen, ondersteund, gefaciliteerd en gewaardeerd” (Rijnstad, 2014, pag. 47). Hierin zijn beide rollen terug te zien, die ook zijn besproken in het theoretisch kader. Namelijk de verbindende rol van de professional, door een schakel te zijn tussen burgers en organisaties. Maar ook de stimulerende rol voor burgers die actief willen zijn in hun omgeving: “bewoners worden gestimuleerd om verantwoordelijkheid te nemen” en “bewoners die een steuntje in de rug nodig hebben, worden op weg geholpen” (Rijnstad, 2014, pag. 47). Uiteindelijk moet dit leiden dat burgers in Arnhem op eigen kracht initiatieven opzetten en onderhouden.

Dit is noodzakelijk volgens Rijnstad, zeker met de veranderende rolverdeling tussen overheid en burger. Zoals de veranderingen binnen het sociaal domein, waarin van de burger een grotere rol als coproducent wordt verwacht. Rijnstad erkent dat de verandering voor burgers moeilijk is en tijd kost.

Ze komen in een systeem terecht waarin ze worden gezien als burgers die mee produceren en hun plichten moeten vervullen, eerder was het meer een systeem waarin ze consumenten waren met rechten. Die verandering heeft begeleiding nodig, want het zal niet vanzelf gaan. De heer Kolk sluit hier op aan en stelt dat het over laten aan burgers een proces is van vaak meerdere jaren. Daarom is belangrijk dat professionals organisaties en instanties daarbij helpen. Uitgangspunt hierin moet zijn dat de vrijwillige inzet van burgers tot stand komt op basis van wat zij belangrijk vinden en waarvoor zij zich verantwoordelijk voelen (Rijnstad, 2014, pag. 51). Hierbij bieden de professionals ondersteuning tot dat bewoners het zelf kunnen, aldus de heer Kolk. Dit sluit aan op de eerder besproken uitgangspunten van de begeleiding van burgers door professionals.

De heer Kolk zegt dat het belang en de focus van participatiemedewerkers in eerste instantie op de buurtinitiatieven ligt en niet op individuele gevallen die iets voor zichzelf willen beginnen. De inzet hierbij is "ondersteuning, maar wel kijken wat ze zelf kunnen. Dus empoweren en kijken waar ze kunnen aansluiten", aldus de heer Kolk. Hij stelt dat het belangrijk is om de verbinding te leggen met andere burgers, zorgen dat ze bij elkaar komen. Door bijvoorbeeld te kijken hoe de vraag van de ene burger kan worden beantwoord met de vaardigheden en middelen van een andere burger.

Een ander aandachtspunt is het verbinden van organisaties met burgers die zich in willen zetten. De heer Kolk: "er is ontzettend veel onbenut potentieel." Met projecten van Vrijwillige Inzet Arnhem (VIA), een onderdeel van Rijnstad, probeert Rijnstad ondersteuning te bieden aan organisaties om samen te werken met vrijwilligers, maar ook met vrijwilligers zelf. Een voorbeeld hiervan is het competentiegericht vrijwilligerswerk: "het is een soort van een CV, om ervaring op te bouwen en skills op te bouwen". Het biedt burgers de mogelijkheid om zich in te zetten en tegelijkertijd te werken aan hun eigen vaardigheden en competenties.

Het veranderende perspectief dat de burger meer zelf moet gaan doen wordt erkend en uitgedragen door zowel de gemeente Arnhem als Rijnstad, zoals is beschreven. De heer Kolk stelt echter wel dat er iets tegenover moet staan voor deze actieve burgers: "burgers willen best iets bijdragen, maar daar moet wel wat inzitten. Als zij zelf iets gaan organiseren, moet daar wel iets tegenover staan." Dit is met name van belang voor de duurzaamheid van dit soort projecten, Kolk: "maar als bewoners het gevoel krijgen dat ze wel van alles moeten doen, maar er niets voor terug krijgen is het snel afgelopen". Hij erkent dat er mensen zijn die puur vanuit hun overtuiging actief worden in hun omgeving maar dit is volgens de heer Kolk een select groepje. "Daar binnen in de voorhoede zie je altijd dezelfde karakters. Zijn bevlogen mensen, vaak een achtergrond in dat werk". Hij benoemt hierbij dat het vaak gaat om gepensioneerden. Het zijn mensen die het leuk vinden om iets voor hun wijk te doen en te betekenen.

Om ook de andere groep burgers mee te krijgen is het volgens Kolk belangrijk dat ze erkend worden bij wat ze doen. Hij geeft een voorbeeld: "laat iemand niet alleen een speeltuintje verven, maar laat hem dan ook meebeslissen over de kleur enzovoort. Geef er wat status aan. En dat is niet alleen geld of vergoedingen, maar gewoon om gekend, erkend te worden."

Case kookgroep Malburgen

Inleiding

In de wijk Malburgen-Oost bestaat sinds eind 2015 een Kookgroep voor mensen uit de buurt.

Het idee achter het initiatief is dat je zelf of samen ingrediënten koopt en daar vervolgens zelf mee aan de slag gaat met andere mensen uit de buurt. Ook als men geen zin heeft om te koken, maar wel graag aanschuift, kan dat door een paar euro te betalen voor een maaltijd. Iedere vrijdag zijn mensen welkom in wijkcentrum de Hobbit om mee te doen.

Het initiatief is ontstaan vanuit het idee van één van de buurtbewoners: "Mijn intentie is vooral mensen samen te brengen en hen met elkaar op een leuke en gezellige manier met elkaar te verbinden" (persoonlijke communicatie, 21 april 2016), aldus de initiatiefneemster. De wijk Malburgen-West is volgens buurtcoach Anja van Hal één van de armste in Arnhem: "zijn eigenlijk de armste, de simpelste flats van Arnhem en daar wonen eigenlijk de armste mensen. Mensen zijn heel erg op zichzelf., leven in een klein kringetje en zijn aan het overleven" (persoonlijke communicatie, 18 februari 2016).

In samenwerking met Anja van Hal van Rijnstad is de buurtbewoonster aan de slag gegaan om meer activatie in de buurt te realiseren. De kookgroep is daar een eerste resultaat van. "Het idee gaat erom dat we bij elkaar komen: samen koken en samen eten. Het eerste etentje is gestart op 4 december 2015. Het was knus en gezellig en er hing al meteen een goede sfeer. Ik heb het initiatief van vijf personen naar vijftien á twintig deelnemers zien groeien sinds december", laat de initiatiefneemster weten.

Actief burgerschap

Als we kijken naar het actief burgerschap bij de buurtbewoonster die het initiatief heeft gestart zien we met name een sterke aanwezigheid van maatschappelijke betrokkenheid. Zoals hierboven beschreven is het initiatief een poging om het contact tussen buurtbewoners te verbeteren, om ze uit hun eigen kleine cirkel te halen. De initiatiefneemster toont hiermee aan dat ze actief is binnen de eigen omgeving en zich ook wil inzetten voor de eigen omgeving. In dit geval om de sociale betrokkenheid bij andere buurtbewoners te vergroten.

De andere dimensie van actief burgerschap, aanwezigheid van verantwoordelijkheid bij burgers, is terug te zien bij de initiatiefneemster. Ze stelt dat ze het ziet als haar burgerplicht om voor deze mensen iets te betekenen: "ja! Ik wil al vanaf het begin dat ik hier in Malburgen kwam wonen iets organiseren. Ik spreek nu vaker mensen uit de wijk en het verhaal van de meeste bewoners en ik merk dat er vaak nog een te hoge drempel is om nieuwe stappen te zetten". Verder stelt ze nog: "er bleek een grote behoefte te zijn aan het samenzijn om voornamelijk eenzaamheid tegen te gaan."

De initiatiefneemster toont aan op de hoogte te zijn van de situatie van haar buurtgenoten en ook met welke problemen zij te maken hebben. Met het initiatief toont ze aan betrokken te zijn en daarnaast zelf probeert die problemen, zoals het kleine netwerk en de angst voor nieuwe dingen, weg te nemen bij de burgers.

Sociaal kapitaal

Om het sociaal kapitaal te meten onder de initiatiefnemers en dan met name bij de eerste initiatiefneemster worden de variabelen uit het theoretisch model gebruikt. Net als in de vorige cases staan de animo, contacten en toerusting centraal in de analyse.

Zoals in de inleiding is aangestipt gaat het in Malburgen om mensen met weinig te besteden, die zich niet actief mengen in het verenigingsleven in hun nabije omgeving. Overleven is hun eerste doel. De aanleiding en motivatie voor de kookgroep bij de initiatiefneemster sluit hier op aan. Anja van Hal herhaalt de woorden van de initiatiefneemster als het gaat om het hoe en waarom van de kookgroep: het contact tussen buren, buurtbewoners verbeteren door op een laagdrempelige wijze met elkaar aan de slag te gaan. “Ze doet het voor de mensen in de buurt. Dat is haar missie”, aldus de opbouwwerkster.

Kijken naar de twee dimensies onder animo wijst het naar een sociaal motief. Met name de indicator “het belang van anderen wordt gediend” komt terug door als initiatiefneemster en opbouwerker blokkades voor medeburgers weg te nemen. Door de burgers een mogelijkheid te geven om bij iets kleins in de buurt aan te sluiten hoeven zij niet zelf deze eerste stap te zetten.

De twee variabele, contacten, speelt in deze case een minder grote rol dan in eerdere cases. In die cases zagen we dat initiatiefnemers andere burgers of organisaties aan zich moesten binden om de ideeën uit te werken en uit te voeren. Omdat het in deze case om een redelijk kleinschalig initiatief ging, heeft de initiatiefneemster geen groep mensen hoeven te verzamelen. Het binden van deelnemers aan het initiatief is wel door de initiatiefneemster zelf gedaan: “…voor de mensen die ik afgelopen jaren heb leren kennen en waardoor er mooie contacten zijn gelegd. Dit geldt voor bewoners in de wijk maar ook nieuwe vrienden, die actief zijn in de wijk”, aldus de initiatiefneemster. Anja van Hal stelt: “zij heeft zelf voldoende in huis om mensen te werven en te ondersteunen en van zes mensen gegroeid naar veertien mensen die mee doen. En dat gaat van mond-tot-mond. Het eerste succes is belangrijk en het concept sloeg aan.” Het geeft aan dat de initiatiefneemster zelfstandig mensen aan het project weet te binden en dat er op dat vlak weinig begeleiding nodig is van de betrokken professional.

Tot slot de variabele toerusting. Hier wordt onderscheiden naar middelen en vaardigheden waarover initiatiefnemers moeten beschikken om hun idee en project zelfstandig te kunnen uitvoeren. Het initiatief in Malburgen is erg kleinschalig en er is in de uitvoering weinig nodig om dit zelfstandig te doen. De toerusting bestaat dan ook voornamelijk uit middelen en minder uit vaardigheden, omdat op dat vlak weinig tot niets wordt gevraagd van de initiatiefneemster. De middelen die nodig zijn, zoals ingrediënten en andere benodigdheden, worden door de deelnemers zelf gekocht aldus Anja van Hal. Die uitvoering wordt dan ook volledig zelfstandig uitgevoerd aldus de opbouwwerkster.

Achter de schermen heeft de initiatiefneemster veel steun gehad vanuit Rijnstad en de begeleiding van Anja van Hal. De opbouwwerkster legt uit dat zij vanuit haar functie een potje met geld heeft waarmee ze dit soort initiatieven kan ondersteunen. Dat heeft zij ook ingezet om dit initiatief van de grond te krijgen: “ik heb ze vijftig euro begingeld gegeven zodat ze een standaard kruidenkast konden kopen.” Daarnaast heeft Rijnstad het buurtcentrum beschikbaar gesteld, zodat er op de gewenste uren een ruimte is waar de belangstellenden kunnen koken en eten. In de uitvoerende fase, het daadwerkelijke koken, beschikken de initiatiefneemster en de aansluitende deelnemers over de middelen die nodig zijn om het koken daadwerkelijk uit te voeren. Volgens de initiatiefneemster was met name het faciliteren in de locatie erg positief voor de kookgroep: “Anja faciliteert de keuken en eetzaal voor ons.” Zonder die locatie was het volgens de initiatiefneemster moeilijker geworden: “ik denk dat ik het vanuit huis zou starten maar at het uiteindelijk te klein zou worden.”

Anders dan eerder besproken initiatieven is het initiatief in deze case erg kleinschalig. Hierdoor zijn er minder mensen van buitenaf betrokken dan in andere cases en wordt er ook niet heel veel gevraagd van initiatiefneemster en deelnemers. Toch blijkt uit de analyse dat de initiatiefneemster en deelnemers moeten terugvallen op een welzijnsorganisatie als Rijnstad en betrokken professionals. Dit is met name te zien in de toerusting. In de uitvoerende fase kunnen de burgers het prima zelf af, maar in de voorbereiding daar naar toe is Rijnstad van essentieel belang geweest. Zoals het beschikbaar stellen van de locatie, waardoor er een centrale plek is waar het koken kan plaatsvinden.

Voorwaarden sociaal kapitaal

Het sociaal kapitaal onder deelnemers van de kookgroep is niet erg groot, dit komt voornamelijk door de beperkte mogelijkheden die zij hebben wat betreft contacten en toerusting. In dit gedeelte wordt uiteengezet in hoeverre het sociale netwerk, het vertrouwen en de wederkerigheid hierin een rol spelen.

Sociale netwerken

Als eerste het sociale netwerk. In de inleiding en het vorige gedeelte is al naar voren gekomen dat de deelnemers voornamelijk op zich zelf zijn en dat dit min of meer de eerste keer is dat zij iets samen doen of elkaar zien. Door hun moeilijke financiële situatie is het voor de meeste deelnemers erg moeilijk om lid te zijn van een vereniging, aldus de opbouwwerkster. Hierdoor beschikken de meeste buurtbewoners dan ook niet over een groot netwerk. Een ieder heeft een kleine cirkel mensen om zich heen. Er is dan ook niet sprake van een hechte groep mensen die op basis van dezelfde uitgangspunten bij elkaar zijn gekomen. Hierdoor is er sprake van een open netwerk, zonder duidelijke onderlinge gedeelde normen. Waar in de theorie bij het open netwerk voornamelijk wordt gekeken naar voordelen zoals het aangaan van nieuwe relaties en het daarmee vergroten van het netwerk en de mogelijkheden, komen die voordelen in deze case nauwelijks voor. Het netwerk wat de mensen mee nemen is vaak klein en voor de kookgroep weinig relevant vanwege de kleinschaligheid.

Vertrouwen

Uit de theorie halen we dat een open netwerk als nadeel heeft dat het onderling vertrouwen en normen van wederkerigheid broos zijn, met een kwetsbare samenwerking tot gevolg. Uit de woorden van de opbouwwerkster blijkt dat het voor de burgers lastig is om zich te mengen in sociale netwerken, zoals verenigingen. “De drempel is hoog om naar verenigingen te gaan. Ze kennen er niemand, het is (relatief) ver weg.” Hierin wordt duidelijk dat ze nauwelijks deel uit maken van sociale netwerken buiten hun eigen kleine kring om. Dit wordt bevestigd door de initiatiefneemster, die stelt dat ze dit zeker ondervond. Zij voegt daar aan toe “dat er bepaalde mensen door er alleen te zijn al een flinke drempel over zijn gegaan”.

Het deelnemen aan het koken is wel een teken dat mensen open staan voor onderlinge samenwerking. Volgens Anja van Hal is dat te verklaren door dat het dichtbij en bekend is: “ze kennen de initiatiefneemster, het is dichtbij, vertrouwd. Het is laagdrempelig.” Daarnaast geeft de opbouwwerkster aan dat het bij de kookgroep niet allemaal onbekend was: “Ze kenden elkaar al een beetje, door een eerdere samenwerking bij het opruimen van de flats. Die eerste ontmoeting heeft al

een kleine basis gelegd. In dat traject hebben ze elkaar al eerder gezien. Dat heeft bijgedragen aan het onderlinge vertrouwen."

Ze stelt verder dat het voor dat soort mensen belangrijk is om gestimuleerd te worden om het huis uit te gaan en actief deel te nemen. Volgens de opbouwwerkster is het belangrijk voor het onderlinge vertrouwen dat mensen deel uit maken van dit soort initiatieven: "in een dergelijk groep actief zijn, dan ontmoet je mensen, leer je samenwerken, omgaan met verantwoordelijkheden. Mensen die niet actief zijn raken dat kwijt." In dit geheel is de initiatiefneemster erg belangrijk, zij is iemand die het vertrouwen heeft van mensen en die mensen kan activeren om deel te nemen. Wanneer zij zou wegvallen, zou dat betekenen dat het initiatief op losse schroeven komt te staan. Volgens Anja van Hal voornamelijk omdat daarmee voor de overige deelnemers een steunpunt wegvalt en het maar de vraag is of zij dat vervolgens zelf oppakken. "Dat heeft met verantwoording te maken, bijvoorbeeld de verantwoordelijkheid om alleen in een dergelijk gebouw te zijn". Uit de woorden van de opbouwwerkster blijkt wel dat het vertrouwen er is, maar dat dit voornamelijk voortkomt uit het vertrouwen wat de mensen in de initiatiefneemster hebben.

Wederkerigheid

Als laatste voorwaarde voor sociaal kapitaal, wederkerigheid. Volgens Anja van Hal is dit heel wisselend en bestaan er enorme verschillen tussen mensen. Ze ziet ook hier een voorname rol voor de initiatiefneemster. Ze geeft een voorbeeld: "de initiatiefneemster helpt nu een van de deelnemers bij diverse klussen zoals de boodschappen, voornamelijk omdat die deelnemer daar fysiek niet toe in staat is. Dat is privé en niet eens voor het initiatief." Een ander voorbeeld wordt gegeven door de initiatiefneemster: "het is belangrijk dat iedereen die deelneemt weet, dat als zij een keer geen budget hebben, het absoluut niet erg is. Ik maak vooral duidelijk dat iedereen welkom is. Er valt namelijk altijd wel iets te regelen". Het handelen van de initiatiefneemster berust op het feit de ander te helpen en niet op basis van duidelijke afspraken en regels en het beantwoorden van deze dienst. Dat deze wederkerigheid verder ontbreekt, hangt samen met het geringe vertrouwen, wat in het stuk hierboven is behandeld.

Empathie

In het tweede gedeelte van de analyse ligt de focus op de betrokken instanties en professionals. Onder empathie wordt de rol van Anja van Hal als betrokken opbouwwerkster geanalyseerd.

Ondanks dat ze ziet dat veel mensen het moeilijk hebben en ook lastig zijn te stimuleren om actief te zijn, heeft van Hal in dit project veelal een faciliterende rol gehad. Onder het kopje toerusting is al besproken dat zij de kookgroep heeft ondersteund door te zorgen voor een kruidenkast en dat ze heeft geholpen bij het reserveren van de ruimte en daar heeft ze het ook bij gelaten. "Ik heb alleen gefaciliteerd. Ik heb gezegd: we hebben een wijkcentrum met een keuken, het is yours." Ze stelt verder dat ze er zich niet of nauwelijks mee bemoeit: "ik zeg het is jullie ding. Maar hebben jullie me nodig, dan weet je me te vinden." Hier is goed de stimulerende rol te zien, één van de twee dimensies onder empathie. Anja van Hal laat zien dat ze benaderbaar is en dat ze aan de slag gaat met burgers. Dat laatste benadrukt ze door te stellen dat ze burgers op het hart drukt om actief te zijn en te blijven, "om mensen uiteindelijk weer in de maatschappij te krijgen, bijvoorbeeld via vrijwilligerswerk of echt werk." De initiatiefneemster is positief over de samenwerking: "we hebben

goed contact met elkaar. Zij is goed betrokken bij dit initiatief en schuift, zodra zij kan ook wel eens aan. Ik ben van mening, dat dit ook zorgt voor een wederzijds goed vertrouwen tussen ons." De initiatiefneemster stipt ook aan dat zij en de deelnemers voldoende vrijheid krijgen.

Het verbindende gedeelte komt onder meer terug in het functioneren als een schakel tussen burgers en instantie. Bijvoorbeeld door namens de kookgroep de ruimte te reserveren in het wijkcentrum, daarnaast verbindt de opbouwwerkster het initiatief ook aan andere initiatieven. Een voorbeeld hiervan is de samenwerking met mensen van de groentetuin. "Die mensen die nu in die tuin zijn begonnen, daar ook gaan eten. Die verbinding met die mensen is dan al gelegd en misschien gaan we dan straks wel met zijn allen oogsten", aldus Anja van Hal. De initiatiefneemster vult hier nog op aan door te stellen dat de opbouwwerkster ook zorgt voor nieuwe deelnemers: "vanuit haar werk kent Anja heel veel bewoners. Als zij het idee heeft dat dit initiatief een positieve invloed heeft op iemand, dan verwijst zij die persoon door naar mij."

Tot slot stelt de opbouwwerkster dat het volgens haar voor veel burgers geruststellend werkt dat ze weten dat zij vanuit Rijnstad betrokken is. Het werkt volgens haar als een soort vangnet, dat ze weten dat er altijd iemand is waarop ze kunnen terugvallen.

Inbedding

De laatste variabele heeft betrekking op de betrokken instituties. In deze zijn dat Rijnstad, hun rol is al kort beschreven onder toerusting en met de betrokken begeleiding van Anja van Hal, en Volkshuisvesting Arnhem. Die laatste had een plan voor de wijk, zoals in de inleiding al kort is benoemd. Zij kregen vanuit de provincie veel geld om activatie van burgers in Malburgen op gang te brengen. Anja van Hal vertelt dat één van die ideeën een wijkrestaurant was, waar veel burgers zich ook in konden vinden. Dat het wijkrestaurant er niet is gekomen heeft volgens Anja van Hal te maken met de opstelling van de woningcorporatie. "Het duurde lang en het bleef maar bij praten. En bij praten blijft het vaag voor mensen, het moet concreet zijn." De initiatiefneemster laat weten dat ze kennis heeft van het project MijnWijk maar dat ze hier zelf weinig meer bij betrokken is. Ze weet wel dat er dingen georganiseerd of gepland worden, maar dat ze hier verder weinig van hoort. Ze bevestigd wel het slechte contact tussen burgers en Volkshuisvesting, maar dat heeft op dit initiatief geen invloed gehad.

De opstelling van Rijnstad is juist te typeren als een burgergerichte houding. Ze zoeken de samenwerking met de burgers en proberen ze te ondersteunen door bijvoorbeeld te faciliteren met het wijkcentrum. Daarnaast krijgen ze vrijheid om hun idee uit te voeren zoals ze dat zelf graag willen. Het draagt er aan bij dat burgers met elkaar kunnen samenwerken en deze onderlinge samenwerking kunnen ontwikkelen.

Samenvattend

In Malburgen is op kleinschalig niveau een kookgroep opgestart voor mensen in de buurt. Het idee achter de kookgroep is om mensen uit hun huizen te krijgen en in contact te laten komen met hun buurtgenoten. Iedere vrijdag kunnen mensen uit de buurt mee doen met het koken en eten van zelf meegebrachte ingrediënten. Het project steunt op een initiatiefneemster die het idee heeft bedacht en ook zelfstandig uitvoert. Zij heeft zelfstandig burgers aan het project verbonden en mede door haar inspanningen zijn er zo'n 14 deelnemers iedere vrijdag. Voor de uitvoering heeft zij veel steun

gehad van Rijnstad en de betrokken professional Anja van Hal. Met die steun heeft de kookgroep een vaste plek en kan er daadwerkelijk gekookt worden iedere vrijdag.

Omdat het gaat om veelal arme mensen is het lastig deze mensen echt actief te maken in de maatschappij. Deze mensen zijn over het algemeen niet actief binnen verenigingen en beschikken niet over een al te groot netwerk. Het is dan ook een open netwerk zonder duidelijke onderliggende gedeelde normen. De kookgroep probeert de samenwerking en het vertrouwen tussen deze mensen te stimuleren. Doordat zichtbaar is dat de initiatiefneemster en de opbouwwerkster betrokken zijn wordt de drempel voor deze burgers minder groot om mee te doen. Het zorgt voor een groeiend vertrouwen tussen de mensen. Het vertrouwen in de initiatiefneemster is groot en tussen haar en enkele bewoners ontstaat al een soort wederkerigheid wat de uiteindelijke samenwerking ten goede kan komen.

Een andere belangrijke factor is de opbouwwerkster van Rijnstad, Anja van Hal. Zij is voornamelijk bezig op persoonlijk vlak om mensen te stimuleren om actief te worden. Ze probeert dit te doen door veel in de buurt aanwezig te zijn en benaderbaar te zijn voor deze mensen. Verder probeert ze zich niet te veel te bemoeien met de uitvoering, maar waakt wel op de achtergrond.

Als organisatie heeft Rijnstad bijgedragen door de ruimte beschikbaar te stellen waardoor het koken daadwerkelijk kan plaatsvinden. Een andere instantie dat een rol speelt binnen Malburgen is de woningcorporatie Volkshuisvesting Arnhem. Het oorspronkelijke idee vanuit de woningcorporatie was om een wijkrestaurant te beginnen, doordat zij niet concreet werden en in hun eigen overlegstructuren bleven zitten, pakten de burgers zelf het initiatief. Ondanks deze negatieve invloed van Volkshuisvesting is er nu een groeiend initiatief ontstaan, dat steeds meer de samenwerking weet te vinden met andere initiatieven in de buurt. In figuur 7 is de analyse samengevat in een model, mat daarin alle betrokken actoren.

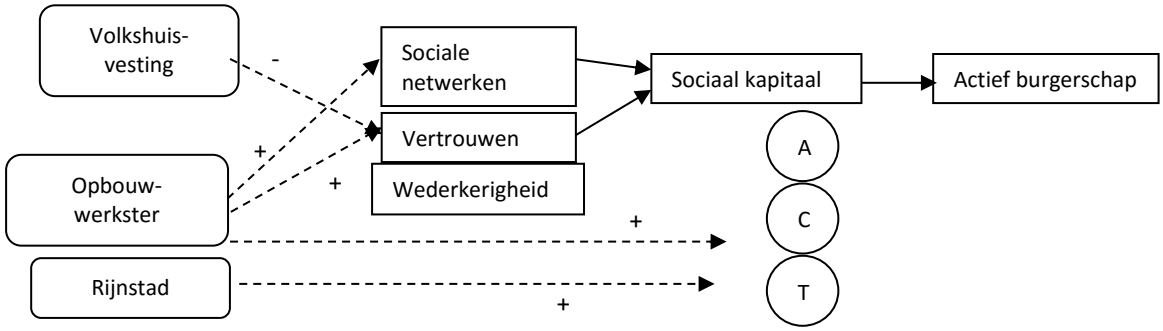

Figuur 7: analytisch model case 3

5.2.2 OUDE IJSSELSTREEK

De gemeente Oude IJsselstreek is gelegen naast de gemeente Doetinchem en werken op verschillende terreinen met elkaar samen. Daarnaast hebben de gemeenten te maken met dezelfde problemen en bedreigingen, zoals de krimp in de regio Achterhoek (Gelderlander, 2013a; Gelderlander 2013b). Anders dan in de gemeente Doetinchem is er in de gemeente Oude IJsselstreek voor gekozen om de extra taken binnen het sociale domein in de eigen organisatie uit te voeren (Gemeente Oude IJsselstreek, 2014, pag. 8).

In het eerste gedeelte van deze case wordt het beleid rondom actief burgerschap besproken, daarna zal er worden ingezoomd op een specifieke case van actief burgerschap in de gemeente Oude IJsselstreek.

Binnen de gemeente Oude IJsselstreek wordt er niet gesproken over burgerparticipatie, maar over overheidsparticipatie. Dat houdt in dat burgers niet aansluiten bij de overheid, maar dat de overheid, waar nodig, ondersteunend werkt voor haar burgers (Gemeenten van de Toekomst, n.d.). Op die manier hoopt de gemeente de betrokkenheid en verantwoordelijkheid van burgers toe te laten nemen. Dit sluit aan op het actief burgerschap zoals dat in het theoretisch kader is besproken, waarin elementen van het communitaristische en republikeinse perspectief zijn terug te vinden. “In plaats vanuit de regels wordt nu gedacht vanuit de maatschappelijke praktijk” (Gemeenten van de Toekomst, n.d.).

Om dit in de praktijk tot uitvoering te brengen werkt de gemeente Oude IJsselstreek met een rollenboek voor haar ambtenaren. Dit om niet te handelen vanuit functieprofielen of op basis van beleidsnota’s, maar op basis van wat er leeft in de samenleving. Hierbij moet de eerste gedachte zijn dat alles mogelijk is (Gemeenten van de Toekomst, n.d.). Dit is een typisch voorbeeld van burgergericht werken. Er wordt in eerste instantie gekeken in hoeverre er kan worden aangesloten bij wat er leeft in de samenleving, in plaats van dat er eerst wordt getoetst of een idee of initiatief past binnen de beleidskaders. Gemeentesecretaris Tamminga zegt hierover: “Als iets niet past binnen een bestemminsplan, kijken we of we iets in dat plan kunnen wijzigingen in plaats van dat we meteen op rood springen”(Gemeenten van de Toekomst, n.d.).

Een van die rollen is die van gebiedsmakelaar. De gebiedsmakelaar is de verbindende schakel tussen burger en gemeente. Jan Maalderink (persoonlijke communicatie,5 oktober 2015), gebiedsmakelaar in de dorpen/kernen Netterden, Mechelen, Gendringen, Ulft en Bontebrug, omschrijft zijn functie als “het leggen van verbindingen, tussen burgers onderling, maar ook tussen burger en gemeente.” Het burgergericht werken wordt ook door de heer Maalderink bevestigd: “Er zijn geen strakke regels of procedures waaraan initiatieven of plannen aan moeten voldoen, het wordt vooral beoordeeld binnen de gestelde kaders. Dat wil zeggen dat wordt gekeken hoe bij initiatieven kan worden aangesloten vanuit de gemeente door bijvoorbeeld te kijken of er geld beschikbaar is, of manuren vanuit de gemeente: de burger is het uitgangspunt.”

De gemeente Oude IJsselstreek probeert haar burgers aan te zetten tot onderlinge samenwerking. Die opvatting past in het beeld wat is geschetst in het begin van het theoretisch kader. De overheid legt meer verantwoordelijkheid neer bij de burger. De gemeente Oude IJsselstreek probeert dit enerzijds te doen door in haar uitgangspunten (onder andere die binnen het sociaal domein) iets

terug te vragen van haar burgers. Anderzijds probeert het de eigen organisatie zo in te richten dat de burger niet in de weg wordt gezeten wanneer zij zelf handelen.

Uitvoering van die uitgangspunten geschied onder andere via de gebiedsmakelaar. De gebiedsmakelaar vormt een schakel tussen burger en de gemeentelijke organisatie. De gebiedsmakelaar is daarmee een verbinder. Hij of zij kijkt wat de behoeften zijn van burgers die iets willen ondernemen en zoekt daarbij de juiste personen binnen de organisatie of daarbuiten. Daarnaast is de gebiedsmakelaar actief bezig om te zien wat er speelt bij burgers en wat hun vragen zijn. Mede op die manier wordt geprobeerd om mensen actief te maken en aan te zetten tot samenwerking.

Als we dit vergelijken met de inzichten uit het theoretisch kader zijn er enkele gelijkenissen te ontdekken. Ten eerste komt de inrichting van de gemeentelijke organisatie overeen met wat wordt gezegd door onder andere Komter (2004), Warner (2001) en Crocker et al. (1998). Om de burger actief te maken moeten ze de ruimte krijgen en moet een instantie niet zelf invullen wat belangrijk is, maar moet een instantie aansluiten bij wat speelt bij de burger en in de samenleving. De gemeente Oude IJsselstreek stelt zichzelf op als facilitator en probeert de burger aan te zetten tot samenwerking. Op die manier kunnen burgers door samenwerking onderling vertrouwen op bouwen, wat uiteindelijk weer kan resulteren in meer samenwerking tussen burgers. Een instantie, zoals een gemeente of een organisatie als Buurtplein, heeft dan een positieve invloed op het (onderling) vertrouwen van haar burgers.

Case Kletskoek Megchelen

Inleiding

Kletskoek is een “winkel annex ontmoetingsplek voor inwoners van Megchelen. Het gaat met name om het winkeltje, maar ook om de ontmoeting”, aldus Jan Maalderink (persoonlijke communicatie, 17 februari 2016). Hij is namens de gemeente Oude IJsselstreek betrokken bij het initiatief. Megchelen is een klein dorp/kern in de Achterhoek. De winkel is ontstaan door de inzet van de belangengroep Comité Leefbaarheid Megchelen (vanaf hier CLM). Zij hebben in 2012 een dorpsplan opgesteld waarin zij onder andere spreken over de behoefte van een winkel in het dorp (CLM, 2012, pag. 15). Omdat er al ongeveer zeven jaar geen winkel meer in het dorp was (Gelderlander, 2015), moesten de alternatieven buiten het dorp gezocht worden. Voor dagelijkse boodschappen moesten de inwoners uit Megchelen naar nabij gelegen dorpen zoals Gendringen en Ulft. Voor veel mensen, het comité spreekt hier zelf over de toenemende vergrijzing (CLM, 2012, pag. 15), een hele onderneming. Met Kletskoek wilden de initiatiefnemers de leefbaarheid in het dorp vergroten, het is dus niet specifiek gericht op één groep, maar op de gehele gemeenschap van Megchelen. CLM spreekt over “Een kleine buurtsuper in combinatie met een ontmoetingsplek voor iedereen die daar behoefte aan heeft”(CLM, 2015, pag. 13).

Jan Maalderink: “er is een werkgroep gekomen vanuit de belangengroep. Die hebben dat opgepakt.” Eén van de initiatiefneemsters sluit hierop aan: “Zij [de werkgroep, JH] hebben de plannen uitgeschreven subsidies aangevraagd en het hele plan tot uitvoering gebracht. Zij zorgen er nu nog steeds voor dat alles achter de schermen op rolletjes verloopt.” In samenwerking met de COOP supermarkt in het aangrenzende Gendringen is er een assortiment samengesteld waarin wordt

voorzien in de dagelijkse behoeften van mensen, daarnaast kunnen de mensen er terecht voor een kop koffie of voor de gezelligheid (CLM, 2012, pag. 15). Sinds mei 2015 is de winkel geopend en kunnen de mensen er in de ochtend en in de middag een paar uur terecht (Gelderlander, 2015).

Actief Burgerschap

Om te beginnen wordt er gekeken in hoeverre er sprake is van actief burgerschap in de case. Dit wordt gedaan aan de hand van de operationalisatie van het begrip. Er wordt gekeken naar de verantwoordelijkheid onder burgers en de maatschappelijke verbondenheid. Het eerder benoemde *Dorpsplan Megchelen 2012-2025* is een voorbeeld van de verantwoordelijkheid onder burgers. Het plan, afkomstig uit 2012, tekent dan al op dat het missen van een winkel in het dorp een gebrek is. Zij stellen: "Momenteel doet alleen een rijdende winkel en de visboer wekelijks Megchelen nog aan. Er is behoefte aan een alternatief voor de dagelijkse boodschappen, zeker gezien de toenemende vergrijzing" (CLM, 2012, pag. 15). Hierin toont aan dat de betrokken burgers problemen in het dorp signaleren en ook aankaarten. De realisatie van Kletskoek in 2015 laat zien dat de burgers ook daadwerkelijk hebben gehandeld om deze problemen op te lossen. Daarnaast zijn er ook duidelijke signalen te herkennen van maatschappelijke betrokkenheid bij de betrokken burgers. Ten eerste wordt uit het interview met Jan Maalderink duidelijk dat de betrokken burgers ook op een andere manier al 'aanwezig' zijn in de gemeenschap/omgeving. Hij stelt dat mensen niet alleen betrokken zijn in het CLM, maar ook in de diverse verenigingen in Megchelen. Dit wordt onderstreept door één van de initiatiefnemers: "ze kennen elkaar via verenigingen of zijn familie van elkaar." Ten tweede laat de geschiedenis van het CLM zien dat zij ook met andere projecten betrokken zijn in de omgeving, om de leefbaarheid van het dorp te vergroten (CLM, n.d.). De initiatiefneemster (persoonlijke communicatie, 4 april 2016): "… in de loop der jaren de mentaliteit ontstaan dat als je dingen gedaan wilt krijgen als klein dorp, je er zelf de schouders onder moet zetten als inwoners. Deze mentaliteit komt tot uiting in vele projecten in Megchelen, en dus ook bij de realisatie van Klets & Koek."

Sociaal Kapitaal

In het vorige deel is naar voren gekomen dat de burgers beschikken over actief burgerschap. Ze voelen zich verantwoordelijk en betrokken bij hun gemeenschap en willen zich daarvoor inzetten. In dit blok wordt de focus gelegd op het sociaal kapitaal van de burgers dat uiteindelijk actief burgerschap mogelijk maakt. Hier wordt net als in eerdere cases gebruik gemaakt van het theoretisch model en zal de analyse gevormd worden rond de animo, contacten en toerusting van de betrokken burgers.

Ten eerste de animo voor de winkel en ontmoetingsplek. Hierbij wordt het onderscheid gemaakt tussen een sociaal motief en een doelgericht motief, of te wel handelen burgers ten behoeve van hun medeburgers of ten behoeve van de leefomgeving. Uit het dorpsplan komt naar voren dat er grote behoefte is aan een winkel in het dorp zelf (CLM, 2012, pag. 15). Het niet hebben van een winkel zien de burgers als een tekortkoming in de leefomgeving of het dorp, "een groot gemis" aldus één van de initiatiefnemers. Door zich in te zetten voor dit probleem, richten de burgers zich op het verbeteren van de leefomgeving. Volgens Jan Maalderink, gebiedsmakelaar bij de gemeente Oude IJsselstreek en betrokken bij het project, is de realisatie van de winkel niet gericht op een specifieke

groep burgers en hun zorgvraag: “Het is voor iedereen, ook als buitenstaander. Ze spreken de gehele gemeenschap aan, jong en oud.” en hij voegt toe: “het wordt breed gedragen in Megchelen.”

Ten tweede de contacten die de burgers hadden om zelfstandig een groep mensen bij elkaar te brengen en het initiatief tot uitvoering te brengen. In eerdere cases is naar voren gekomen dat betrokken professionals hierin een belangrijke rol speelden voor de burgers. Gevraagd naar de situatie in Megchelen geeft Jan Maalderink aan dat hij zich daar in deze case nauwelijks mee heeft bemoeid. Met de steun van het comité en de banden met veel verenigingen in het dorp wisten de burgers de benodigde contacten snel aan zich te binden. De heer Maalderink geeft als voorbeeld het tot stand komen van de locatie en het pand: “de locatie is beschikbaar gesteld, door een particulier. En komt ook voort uit de belangengroep zelf.” Dat de initiatiefnemers deze contacten snel konden toevoegen aan het netwerk, of al in het netwerk hadden zitten, zorgde er ook voor dat veel in eigen beheer gedaan kon worden.

En dat heeft invloed op het laatste kenmerk van sociaal kapitaal: toerusting. In hoeverre de burgers zelf de middelen en vaardigheden bezitten of in hun netwerk hebben om het initiatief in gang te zetten, uit te voeren en ook in leven kunnen houden. Jan Maalderink stelt dat de initiatiefnemers veel steun hebben gehad: “de uitbater die er naast zit, is ook betrokken bij de groep vrijwilligers voor het zakelijke gedeelte.” Daarnaast geeft de heer Maalderink aan op dit vlak wel een rol te hebben gespeeld. Hij doelt dan specifiek op het aanvragen van subsidies en de gesprekken met instanties die daaruit volgden. Daar in heeft hij geprobeerd de initiatiefnemers actief te ondersteunen om het project in gang te blijven houden. Hij stelt dat verdere ondersteuning in de realisatie en exploitatie niet nodig was en is. De verbouwing is bijna volledig in eigen beheer uitgevoerd en ook de dagelijkse exploitatie en personele bezetting wordt door de initiatiefnemers zelfstandig ingevuld.

Het grote netwerk van de initiatiefnemers, uit het verenigingsleven, zorgt er onder meer voor dat het sociaal kapitaal van deze burgers groot is. Ze voeren veel zaken zelf uit en als er ondersteuning nodig is, weten ze dit te vinden in hun netwerk. Het zorgt ervoor dat de initiatiefnemers en de aangesloten burgers volledig zelfstandig een winkel en ontmoetingsplek hebben kunnen creëren, waarmee de leefbaarheid in het dorp toe is genomen.

Sociaal kapitaal

Hoe het hierboven besproken sociaal kapitaal tot stand is gekomen wordt in dit gedeelte behandeld. Dit wordt gedaan door te kijken naar het type sociale netwerk, het vertrouwen en de wederkerigheid. Ten eerste het type netwerk, onderscheiden naar open en gesloten. De case van Klets en Koek laat zien dat het dorp Megchelen een groot netwerk op zich zelf is waarin elementen van het gesloten netwerk en elementen van het open netwerk in zijn terug te vinden.

Elementen van dat gesloten netwerk zien we terug in de binding die initiatiefnemers hebben met elkaar. Zoals Jan Maalderink uitlegt ligt het CLM aan de basis van de werkgroep en die achtergrond bindt de mensen van het initiatief. Waar in andere cases mensen bij toeval of voor het eerst bij elkaar kwamen en samenwerkten, delen de initiatiefnemers al een verleden met elkaar.

Ondanks dat er duidelijke indicatoren aanwezig zijn voor een gesloten netwerk, zijn er ook indicatoren aan te wijzen van een open netwerk. Dit gaat met name om de mate waarin er ook gebruik wordt gemaakt van de achtergronden van mensen. Zoals in de inleiding is benoemd, zijn de

meeste leden van CLM ook actief binnen andere verenigingen in Megchelen. Die contacten die daaruit bestaan hebben ook een rol gespeeld in het realiseren van Kletskoek. De initiatiefneemster geeft dit ook aan: “de initiatiefnemers van het project hebben een groot netwerk in het dorp. De lijntjes zijn heel kort in Megchelen. Wanneer er iets moet gebeuren wordt er meteen iemand gebeld en is het met een paar minuten geregeld.”

Uit de theorie halen we dat het vertrouwen en wederkerigheid in gesloten netwerken sterker is dan dat in open netwerken. De gedeelde achtergrond en hieruit voortkomende normen zorgen voor veel vertrouwen en wederkerigheid tussen deelnemers. In Megchelen is dit ook terug te zien.

Als eerste in het onderlinge vertrouwen. Al een paar keer is duidelijk geworden dat veel leden ook actief zijn binnen andere netwerken, zoals verenigingen. Dit laat zien dat burgers actief zijn binnen sociale netwerken. Ook delen ze al een rijk verleden met elkaar in het CLM. De initiatiefneemster geeft aan dat er iedereen in Megchelen gedreven was om het tot een succes te maken en stelt dat “iedereen maar wat graag zijn of haar steentje wilde bijdragen.” Jan Maalderink: “Die samenwerking ging vanzelf, juist vanwege het verleden dat ze delen in het comité.” Daarnaast tonen de initiatiefnemers met CLM aan dat ze niet bang zijn om de samenwerking met medeburgers te zoeken en dit ook te doen. Op de site van CLM is een overzicht te zien van verschillende gerealiseerde projecten (CLM, n.d.). Dit zijn indicatoren van een sterk onderling vertrouwen, wat als basis dient voor een goed functionerend sociaal netwerk.

Ten tweede de wederkerigheid. Jan Maalderink geeft aan dat het van nature bestaat tussen de mensen in Megchelen en specifieker tussen mensen die actief zijn binnen het dorp. Hij roemt hierbij de rol voor zogenaamde ambassadeurs: “bijvoorbeeld iemand met een eigen bedrijf, de oud burgemeester, de eigenaar van het pand. Zijn ook bereid om mee te doen omdat het ze uiteindelijk wat teruggeeft. Ze hebben, voelen een soort maatschappelijke verplichting, wederkerigheid. Dat hebben ze van nature.” De initiatiefneemster sluit zich aan bij de woorden van Jan Maalderink: “in Megchelen is het vanzelfsprekend dat je je naaste buurt helpt en dat je je inzet voor de gemeenschap.” Ze geeft als voorbeeld de inzet van een groepje die altijd klaar stonden om klussen te klaren.

De case in Megchelen, met de werkgroep ontstaan uit het CLM, laat zien dat de geschiedenis van samenwerking met elkaar en het kennen van elkaar leidt tot veel vertrouwen en wederkerigheid. Daarnaast zijn vele groepen en verenigingen uit het dorp verenigt in het CLM, wat er voor zorgt dat er een groot netwerk bestaat.

In de eerste fase van deze analyse zijn de initiatiefnemers onder de loep genomen. In dit laatste gedeelte richten we ons op de samenwerking met professionals en instanties. Te beginnen met de begeleiding van professionals, onder het kopje empathie.

Empathie

Als gebiedsmakelaar in de gemeente Oude IJsselstreek was het CLM voor Jan Maalderink niet onbekend. Megchelen is één van de kernen in zijn takenpakket en op die manier kende hij de mensen en hun ideeën. Volgens de initiatiefneemster was de gebiedsmakelaar vooral aanvullend: “Megchelen kan heel goed haar eigen boontjes doppen, maar soms hebben we toch een beetje hulp nodig. Jan Maalderink is er dan voor ons!”

Een voorbeeld hiervan is het opnieuw indienen van een subsidieaanvraag, de initiatiefneemster: “toen bleek dat de eerste subsidieaanvraag niet toegekend werd heeft hij de projectgroep in contact gebracht met degene die de subsidieaanvraag beoordeeld had.” Zelf vult hier op aan dat hij voornamelijk heeft gehamerd op het maatschappelijke karakter van de winkel, dat het niet alleen om de winkel draait, maar ook om de contacten die mensen er kunnen leggen. Op die manier is het volgens hem makkelijker voor instanties om in te stappen op een dergelijk project.

Verder probeert hij voornamelijk als klankbord te dienen voor de burgers. Kletskoek is hier een voorbeeld van. Hij hoort aan wat de ideeën onder de burgers zijn en probeert ze te helpen om hier succesvol te zijn, door bijvoorbeeld te helpen bij een subsidieaanvraag of de verbinding te leggen met de juiste personen binnen de gemeente of een andere instantie. “Langs voor koffie. Veel meer bezig geweest met persoonlijke vlak, juist omdat die mensen zoveel in eigen beheer konden, hun eigen netwerk hadden. Het gezicht zijn van de gemeente. Dat is belangrijk voor die mensen, iemand te zien. Zien dat de gemeente steun geeft.” Dit past in de stimulerende rol, welke is onderscheiden in het theoretisch kader. Het benaderbaar zijn voor mensen en mee denken bij nieuwe ideeën en initiatieven. Hij vult hier op aan: “contact met de belangenvereniging is er nog steeds en dat blijft ook. Dat is regelmatig, zo nodig intensiever. Bijvoorbeeld voor een nieuw project of een nieuwe vraag.” De initiatiefneemster ervaart een gebiedsmakelaar als een welkome schakel, “hij weet soms wegen te bewandelen en mensen te bereiken die wij niet kennen”.

In dat laatste is de verbindende rol terug te zien. Door deuren te openen binnen deze instanties. De gebiedsmakelaar brengt burger en instantie bij elkaar en probeert vanuit de gemeente aan te sluiten bij ideeën en initiatieven van burgers. Zelf geeft hij ook het voorbeeld van de subsidieaanvraag: “zij doen eerste voorstel en dan praten. Er bij zitten om bij te schaven om het werkbaar te maken voor de gemeente. Ik duw een beetje, trek een beetje. Zodat het wel door kan gaan.”

Inbedding

Tot slot inbedding, de mate waarin een initiatief wordt omarmd door een instantie. Van de heer Maalderink leren we dat Kletskoek uiteindelijk een subsidie heeft toegewezen gekregen vanuit de gemeente: “bijgedragen in een stukje subsidie, geld. Voor de realisatie van de winkel. Inrichting en dergelijke. Dat is een eenmalig startbedrag zeg maar.” Hij omschrijft het als een inwonergerichte houding. Heeft te maken met draagvlak. Als er een plan is, is er veel mogelijk in ondersteuning. Er voor zorgen dat ze voor het eerst op pad kunnen, ze vooruit helpen en ze verbinden met andere partijen. De exploitatie laat de gemeente volledig aan de burgers. De initiatiefneemster stelt weinig moeite te hebben gehad met de gemeente. Het enige wat niet soepel verliep was de eerste aanvraag tot een subsidie: “het had te maken met de manier waarop bepaalde dingen in de aanvraag waren geformuleerd.” Maar ze tekent daarbij op dat die problemen snel verholpen waren na een ontmoeting met de beoordelaar van de subsidieaanvraag en Jan Maalderink.

De heer Maalderink is echter wel kritisch op de rol die de gemeente speelt in dit initiatief en in andere initiatieven. Volgens hem wordt er nog teveel gedacht vanuit de oude systemen. Hij heeft het zelf over een grijs gebied, wat moet worden gedaan door gemeenten en waarvoor zijn burgers verantwoordelijk. Om hier meer uit te halen (dit soort initiatieven) is het volgens hem van belang dat gemeenten zich losser opstellen en meer de dialoog aan gaan met burgers.

Samenvattend

Met Kletskoek is er na zeven jaar weer een winkel in het dorp Megchelen, ontstaan uit de initiatieven en inspanningen van burgers verenigd in het CLM. Het CLM is het burgercomité wat zich inzet voor een leefbaar Megchelen. In dit comité zijn diverse inwoners betrokken die zich daarnaast ook nog inzetten bij verschillende andere verenigingen in het dorp. Hierdoor ontstaat er een groot netwerk met burgers met verschillende capaciteiten en mogelijkheden, maar allemaal met eenzelfde doel, namelijk het dorp Megchelen. Die voordelen zijn terug te zien in deze case. In de planning en de uitvoering is het meeste werk in eigen beheer gedaan of via hulp van eigen contacten van de groep initiatiefnemers.

Die animo, contacten en toerusting komt voort uit een langdurige samenwerking tussen de burgers in het comité. Waar er in eerdere cases telkens sprake was van een open netwerk, waarin de samenwerking nog nieuw was, was er hier sprake van een netwerk met een lange geschiedenis. Die lange geschiedenis zorgde voor een sterk onderling vertrouwen en sterke normen van wederkerigheid, kenmerken van een gesloten netwerk. Maar in Megchelen zijn ook de elementen van het open netwerk terug te zien, onder andere in het open stellen voor mensen, van buiten de werkgroep of het comité, voor hulp bij het realiseren van de ontmoetingsplek en winkel.

De mogelijkheden en het sterke vertrouwen en samenwerking zorgen ervoor dat de betrokken professional zich bijna volledig op de achtergrond kan houden. Jan Maalderink is zich goed bewust van de mogelijkheden die de burgers in Megchelen hebben en ziet zichzelf dan ook voornamelijk als een klankbord voor de burgers. Hij helpt ze door ze op weg te helpen bij het aanvragen van subsidies en dergelijke. Daarnaast onderhoudt hij het contact met de leden van het comité door regelmatig langs te gaan. Voor de burgers is hij het gezicht van de gemeente en door interesse te tonen en benaderbaar te zijn tracht hij de samenwerking tussen beide partijen te onderhouden. Het verbinden zit hem voornamelijk in het koppelen van de burgers aan de juiste persoon of afdeling binnen de gemeente of een andere instantie.

Vanuit de gemeente is bijgedragen middels een subsidie voor de verbouwing en inrichting van de winkel. Verder heeft de gemeente nauwelijks een rol gespeeld. Vanuit de gemeente is met name de professional actief geweest. In onderstaand figuur (8) zijnde betrokken actoren en hun invloed schematisch weergegeven.

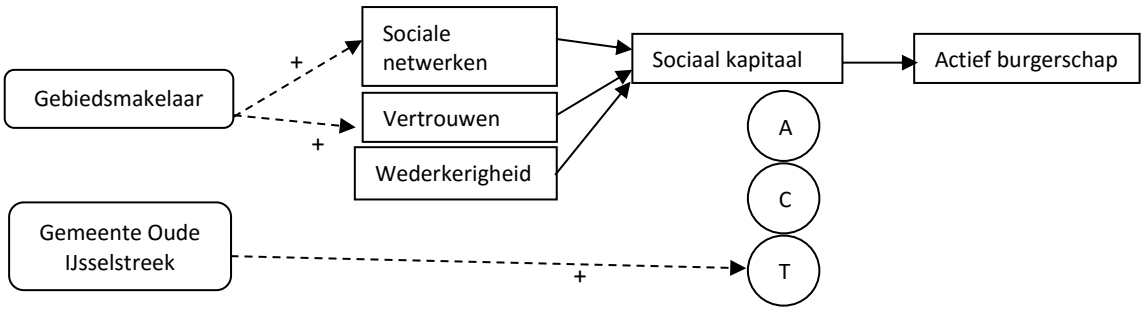

Figuur 8: analytisch model case 4

6. VERGELIJKENDE ANALYSE

Na de analyse van de vier cases, wordt er voorafgaand aan de conclusie een vergelijkende analyse getrokken. De vier besproken cases zijn vier voorbeelden van actief burgerschap waarbij op een bepaald moment professionals betrokken zijn geraakt en hebben samengewerkt met de actieve burgers. De vier initiatieven verschillen van elkaar op het vlak van grootte, type groep en soort begeleiding vanuit verschillende instanties. De vergelijkende analyse zal op dezelfde wijze als in hoofdstuk 5 worden gepresenteerd, door dezelfde stappen en volgorde aan te houden als het theoretisch kader.

6.1 ACTIEF BURGERSCHAP

Ten eerste wordt er gekeken naar het actief burgerschap. Dat werd gedefinieerd naar twee onderliggende dimensies. De aanwezigheid van verantwoordelijkheid bij burgers en de mate van maatschappelijke betrokkenheid. Wat de vier cases kenmerkt is dat elk initiatief voortkomt uit een bepaald probleem of gebrek in de omgeving van de actieve burgers. In elke case was dit een probleem wat zij zelf signaleerden en waarin zij zelf de eerste stap zetten om hier iets aan te doen. In elke case was er dus sprake van verantwoordelijkheid bij burgers. Daarnaast de mate van maatschappelijke betrokkenheid. Dit kwam in mindere mate terug en was voornamelijk bij de burgers in Megchelen aanwezig, die al betrokken waren binnen hun omgeving. In de andere cases was dit minder aanwezig, mede door de soms moeilijke privésituatie van mensen.

Over het algemeen ligt er een probleem aan de basis voor het actief burgerschap van mensen. Zo was het ontbreken van een Kledingbank, het verdwijnen van speeltuinen, het gebrek aan een buurt en het missen van een winkel de reden waarom de mensen in actie kwamen. In het geval van Megchelen was de winkel één van de zoveel projecten die de groep onderneemt. In de andere cases was het probleem aanleiding om als groep bij elkaar te komen of uiteindelijk een groep te vormen.

6.2 SOCIAAL KAPITAAL

Waar het actief burgerschap redelijk overeen komt in de vier cases is dat met het sociaal kapitaal niet het geval. Met name in de contacten en toerusting is er een groot verschil te zien tussen de cases. In de animo zien we overeenkomsten, maar bestaan er ook enkele verschillen. De animo of motivatie waarom de mensen actief zijn of worden is in elke case duidelijk aanwezig. Animo heeft als onderliggende dimensies sociaal en doelgericht motief. Op een as met uiterst links het sociaal motief en uiterst rechts het doelgericht motief, kunnen we de Kledingbank helemaal links op die as plaatsen. De initiatiefnemers zette de kledingbank op om de situatie van medeburgers te verbeteren. Helemaal rechts op de as, het doelgerichte motief, staat Kletskoek in Megchelen. In die case zijn de betrokken burgers van Megchelen ontevreden over het ontbreken van een winkel in het dorp. Zij zetten zich in om die situatie te verbeteren en niet om een specifieke groep burgers te helpen. Bij de andere twee cases, de speeltuin en de kookgroep, is de grens tussen of een sociaal motief of een doelgericht motief meer vervaagd. Zo is het initiatief voor de speeltuin een reactie op het verdwijnen van speelplaatsen en groen in de omgeving, maar het is ook bedoeld om de kinderen een plek te geven om te spelen. De kookgroep is ontstaan om het gemeenschapsgevoel in de buurt te

verbeteren, maar ook om mensen uit hun sociale isolement te krijgen en in contact te laten komen met nieuwe mensen.

De tweede variabele contacten slaat op de mate waarin initiatiefnemers zelfstandig een groep burgers bij elkaar kan brengen om actief te worden en het initiatief uit te voeren. Op deze variabele begint het verschil tussen de cases zichtbaar te worden. Onder de eerste dimensie, mate waarin het netwerk van burgers een groep mensen bij elkaar brengt, vallen de case in Megchelen, de case van de speeltuin aan de Asterstraat en ook het initiatief in Malburgen. Daarin hebben burgers elkaar gevonden vanuit hun eigen netwerk of hebben zelfstandig mensen weten te werven. In de case in Megchelen was deze zoektocht voor het besproken initiatief niet nodig, de initiatiefnemers waren al verenigd in het Comité Leefbaar Megchelen. De benodigde contacten waren er, mede door het grote netwerk rondom het CLM. In het geval van de speeltuin ligt het iets anders. Daar kwam het idee vanuit één persoon. Zij heeft vervolgens, na overleg met de buurtcoach, zelf een groep medeburgers om zich heen verzameld. Deze mensen zijn aan de slag gegaan met het initiatief en gaandeweg hebben zij steeds meer mensen om zich heen verzameld. Mede door het werven en enthousiasmeren van zoveel mensen kon heel veel in eigen beheer worden opgelost. In Arnhem was er sprake van een kleinschalig initiatief, opgezet door een burger. Die burger had geen grote groep mensen om zich heen nodig om de kookgroep op te richten. Wel had zij deelnemers nodig om het tot een succes te maken en die wist zij zelf om zich heen te verzamelen. Om het initiatief volledig te laten groeien had en heeft zij wel de hulp nodig van de opbouwwerkster, zoals het verbinden aan andere initiatieven en instanties, maar de groep mensen die nu bij elkaar komen zijn daar door de inspanningen van de initiatiefneemster.

Tegenover deze zelfstandige cases, staat de case van de Kledingbank waarbij de hulp van professionals en instanties erg belangrijk was. Ook op het gebied van het bij elkaar brengen van mensen. In de case van de Kledingbank is dit in eerste instantie te zien bij hoe de groep initiatiefnemers bij elkaar is gekomen. De beide betrokken buurtcoaches pikten verschillende signalen over een Kledingbank op en hebben deze mensen bij elkaar gebracht. Zo is een groep mensen met eenzelfde ideaal bij elkaar gekomen om dit te realiseren. In de daaropvolgende fase, die van het uitwerken van ideeën en opstellen van plannen, zijn zij door de buurtcoaches gekoppeld aan professionals van de Vrijwilligerscentrale. Zij hebben de initiatiefnemers op sleeptouw genomen en geholpen om de organisatie op poten te zetten. In deze case zien we duidelijk dat voor de realisatie van de uiteindelijke Kledingbank op twee momenten het netwerk van betrokken professionals belangrijk was om een volgende stap te zetten.

De laatste variabele, toerusting, laat eenzelfde beeld zien als de contacten. De variabele is verdeeld in twee dimensies. Enerzijds de aanwezigheid van vaardigheden bij initiatiefnemers, anderzijds de aanwezigheid van middelen bij initiatiefnemers. De case van de Kledingbank liet bij de variabele contacten zien erg afhankelijk te zijn van de contacten van professionals. Ook bij de toerusting waren de initiatiefnemers afhankelijk van middelen en vaardigheden van professionals en instanties. Uit de interviews met de betrokken buurtcoaches en één van de initiatiefnemers wordt duidelijk dat zij veel te danken hebben aan de inzet van de mensen van de Vrijwilligerscentrale Doetinchem. Zij hebben bijgedragen aan het businessplan en er voor gezorgd dat de ideeën van de initiatiefnemers werden omgezet in concrete doelen en acties. Daarnaast zijn zij, voor wat betreft de middelen, lange tijd

afhankelijk geweest van het buurtcentrum wat beheerd wordt door Buurtplein. Pas sinds eind 2015 hebben zij de beschikking over een eigen pand.

De cases rondom de natuurspeelplaats in Doetinchem en Klets en Koek in Megchelen lieten bij de variabele contacten al zien erg zelfstandig te zijn. Dat is ook terug te zien in de variabele toerusting. Uit beide cases komt naar voren dat het aanwezige netwerk er voor heeft gezorgd dat veel van de werkzaamheden in eigen beheer werd gedaan. De benodigde kennis of vaardigheden waren aanwezig bij de initiatiefnemers of bij mensen uit hun netwerk. Waar in de case van de Kledingbank professionals nodig waren om de ideeën daadwerkelijk om te zetten in concrete plannen, waren de initiatiefnemers in deze twee cases daar zelfstandig toe in staat. En dat gold ook voor de uitvoering van die plannen. Net als bij de Kledingbank hebben ook deze initiatieven steun gehad vanuit instanties en professionals, maar die steun zat hem niet zozeer in de uitvoering (steun in vaardigheden), maar steun als in subsidie, dus bijdrage aan de middelen.

De vierde case, de kookgroep in Malburgen Arnhem, is een kleinschaliger initiatief dan de overige drie. Dit heeft invloed op de toerusting die benodigd is. Ten eerste de vaardigheden. Voor het opzetten en uitvoeren van de activiteit binnen de kookgroep is niet veel nodig, dit gaat de initiatiefneemster en de deelnemers dan ook prima zelf af. Bij het tweede element, middelen, komen er problemen voor de initiatiefneemster en deelnemers. Dit is het duidelijkst terug te zien in de hulp die zij hebben gekregen vanuit Rijnstad Arnhem. Zo heeft Rijnstad het buurtcentrum iedere vrijdagavond beschikbaar gesteld en is er ook een kleine subsidie naar de kookgroep gegaan om diverse benodigdheden te kunnen aanschaffen.

De drie variabelen samengevat, zien we dat aan ieder initiatief een duidelijk motief (animo) ten grondslag ligt. Buiten de animo zijn de vier initiatieven min of meer in twee groepen op te delen. In de ene groep de initiatieven die heel zelfstandig te werk zijn gegaan en in de andere groep de initiatieven die erg afhankelijk zijn geweest van instanties en/of professionals. In de zelfstandige groep plaatsen we Klets en Koek in Megchelen en de natuurspeelplaats in Doetinchem, de initiatiefnemers in deze cases beschikken over zoveel sociaal kapitaal dat zij zelfstandig te werk konden gaan. In de afhankelijke groep plaatsen we de kookgroep in Malburgen en de Kledingbank Doetinchem, de initiatiefnemers in deze cases beschikten over niet genoeg sociaal kapitaal om zelfstandig hun plannen uit te voeren.

6.3 VOORWAARDEN SOCIAAL KAPITAAL

Om te zien waar het grote sociaal kapitaal in de twee zelfstandige cases vandaan komt en hoe het komt dat de twee andere cases over minder sociaal kapitaal beschikken, wordt er gekeken naar de voorwaarden voor sociaal kapitaal. Dit bestaat uit de drie variabelen sociale netwerken, onderling vertrouwen en wederkerigheid.

Op de eerste variabele, sociale netwerken, zien we direct de verschillen tussen de meer zelfstandige en meer afhankelijke initiatiefnemers. Bij de zelfstandige cases zijn er sterke netwerken waaruit de beschikbare vaardigheden en middelen worden benut. Voorbeelden hiervan zijn het afgraven van de grond voor de natuurspeelplaats aan de Asterstraat en de hulp van de caféuitbater in Megchelen die helpt bij het administratieve deel. In beide cases zien we dat het sociale netwerk van de initiatiefnemers groot is en dat zij en actoren in hun netwerk open staan voor samenwerking. In

Megchelen zien we dat het gehele netwerk ook sterke onderlinge normen heeft, dit komt mede voort uit de lange geschiedenis die mensen in het netwerk met elkaar delen. De case toont daardoor zowel elementen van een open netwerk, als een gesloten netwerk. De case van de natuurspeelplaats is open en kent veel minder dan in Megchelen elementen van een gesloten netwerk. Dit komt mede door de nog prille samenwerking tussen initiatiefnemers en andere actoren in het netwerk.

Aan de andere kant, de twee meer afhankelijke cases waarin er lang niet zo'n sterk sociaal netwerk aanwezig is dan in hiervoor besproken cases. Dit is terug te zien in de afhankelijk in de toerusting om het initiatief te realiseren. In beide cases spelen professionals en instanties een grote rol en zijn zij een dragende kracht achter het initiatief. In beide cases is de samenwerking tussen de verschillende actoren nieuw en dit komt voornamelijk tot uiting in de niet of nauwelijks aanwezige elementen van een gesloten netwerk. De onderliggende gedeelde normen en/of waarden zijn nauwelijks zichtbaar, wat de samenwerking moeizamer maakt. Uit de interviews wordt duidelijk dat het kleine sociale netwerk en het ontbreken van onderliggende normen voornamelijk ten grondslag ligt aan de moeilijke economische situatie waarin veel van de initiatiefnemers en/of deelnemers zich bevinden.

Het patroon dat we zien bij de variabele sociale netwerk, zien we ook terug bij de tweede variabele, onderling vertrouwen. De vier cases zijn wederom in dezelfde twee groepen te plaatsen en laten hetzelfde beeld zien als hiervoor. Te beginnen bij de twee zelfstandige cases, de natuurspeelplaats aan de Asterstraat en Klets en Koek in Megchelen.

Uit de interviews komt naar voren dat er een sterk onderling vertrouwen is tussen de initiatiefnemers. Dit komt onder andere voort uit het feit dat de initiatiefnemers zich ook buiten het initiatief, inzetten voor verenigingen of andere belangen. In Megchelen is dit goed te zien in het feit dat veel van de initiatiefnemers ook in andere verenigingen actief zijn en dus ook op andere plekken en momenten de samenwerking weten te zoeken met medeburgers. Aan de Asterstraat zien we het onderlinge vertrouwen onder meer terug in de vele hulpacties van initiatiefnemers en andere deelnemers, zoals bij het schoonmaken van de speelplaats en andere werkzaamheden. Het zijn tekenen van onderlinge samenwerking en toont aan dat zij bereid zijn om samen te werken met andere burgers. Een ander punt dat aantoont dat het onderling vertrouwen sterk is, is dat de betrokken professionals veel op de achtergrond konden blijven en de samenwerking tussen burgers niet hoefden te pushen of heel erg stimuleren.

De kookgroep in Malburgen en de Kledingbank in Doetinchem laten minder tekenen van een sterk onderling vertrouwen zien. Ten eerste wordt dit duidelijk uit het feit dat de initiatiefnemers en deelnemers weinig actief zijn binnen andere sociale netwerken zoals verenigingen. In de cases in Arnhem zien we dat de deelnemers buiten de kookgroep helemaal niet actief zijn binnen de gemeenschap. In mindere mate geldt dit ook voor de initiatiefnemers en vrijwilligers in Doetinchem. Zoals één van de initiatiefnemers uit Doetinchem schetste, dat mensen zich eerst bekommeren om hun eigen situatie en eerst zichzelf moeten zien te redden. Hetzelfde beeld wordt geschetst door de opbouwwerkster in Arnhem. In beide cases zien we ook een actieve rol in het begeleiden en stimuleren van de samenwerking door de professionals. Daar is in de overige twee cases minder sprake van.

Tot slot de laatste variabele, wederkerigheid. Wederkerigheid is een voorwaarde, wat voornamelijk in sterke netwerken, vaak gesloten, terugkomt. De normen van wederkerigheid zijn niet duidelijk

terug te zien in de analyse. Slechts in de case in Megchelen zijn duidelijke voorbeelden van normen van wederkerigheid terug te zien. Het sterke sociale netwerk laat kenmerken van een gesloten netwerk zien. Zoals duidelijke gedeelde normen. Het terugkomen van wederkerigheid past hier in. Eerder is al benoemd dat in gesloten netwerken wederkerigheid en onderling vertrouwen sterker zijn dan in open netwerken. De terugkomende elementen van een gesloten netwerk in Megchelen tonen dit aan. Dat in de overige cases deze normen van wederkerigheid minder sterk terug komen, is deels te verklaren door de nog prille samenwerking tussen de initiatiefnemers.

Onder het kopje sociaal kapitaal werd al duidelijk dat er duidelijke verschillen zijn tussen de vier cases en dat ze grofweg zijn in te delen in twee groepen. In de vergelijkende analyse naar de voorwaarden van sociaal kapitaal zet diezelfde lijn zich voort. Het sociale netwerk en het onderlinge vertrouwen zijn bij de meer zelfstandige cases veel groter dan bij de twee meer afhankelijke cases. De voorwaarden voor sociaal kapitaal zijn sterk aanwezig bij de cases in Megchelen en de natuurspeelplaats in Doetinchem en lijken dan ook aan te tonen dat deze voorwaarden van belang zijn voor het inzetten van sociaal kapitaal.

6.4 ROL PROFESSIONALS

In de analyses van de vier cases richtte het eerste gedeelte zich op de burgers/initiatiefnemers zelf. In het tweede deel van de analyse lag de nadruk op de rol van de betrokken professional(s) en de instantie(s). Om te beginnen de rol van de professional(s).

In elk van de vier cases is er één of meerdere professionals betrokken geweest bij het proces van idee tot realisatie van het initiatief. Die rol verschilde van voortrekker, tot aangever op de achtergrond, de rol werd vaak aangepast aan de behoeften bij de burgers. Een parallel tussen de vier cases is dat in iedere case de professional een rol als verbinder heeft gehad. In de meeste gevallen hield dit in dat de professional de schakel was tussen de initiatiefnemers en de professionele organisatie van een instantie. De acties van professionals liepen uiteen van het in contact brengen met de juiste personen binnen een instantie, tot aan het in contact brengen met organisaties of organisatieonderdelen die van nut konden zijn voor de initiatiefnemers. Meerdere malen werd ook door burgers aangegeven dat juist deze rol van de professionals veel heeft opgeleverd voor het initiatief. Hierin verschillen de vier cases weinig van elkaar, of ze nu heel zelfstandig zijn of niet, iemand die de wegen kent binnen een organisatie of instantie blijkt van toegevoegde waarde te zijn voor burgers.

Ook de tweede dimensie, stimulerende rol professional, is in alle cases terug te zien. De parallel die we hier zien is dat er door iedere professional wordt aangegeven dat zij de burgers willen laten zien dat ze nog betrokken zijn door hun gezicht te laten zien, benaderbaar te zijn. Ook in de zelfstandige cases wordt dit door de professionals gedaan. Een treffende uitspraak van één van de professionals was “je bent het gezicht van een instantie”. Ook door enkele burgers werd aangegeven dat het betrokken zijn van een professional als waardevol wordt gezien. Het verschil tussen de zelfstandige cases en de meer afhankelijke cases is op dit gebied wel te zien. Dat is met name in het feit dat in de meer afhankelijke cases professionals aangeven veel betrokken te zijn en blijven. Met name om er voor te zorgen dat de samenwerking tussen burgers niet spaak loopt, omdat deze samenwerking vaak broos is.

Het wordt door de professionals omschreven als “het dienst doen als vangnet” of het “blijven mee kijken vanaf de zijlijn”. In het gedeelte over de voorwaarden van sociaal kapitaal kwam al naar voren dat de samenwerking tussen de initiatiefnemers in deze twee cases niet sterk is, de opstelling van de professionals sluit hier op aan. Ook één van de initiatiefnemers uit één van de cases geeft aan dat de begeleiding van de professionals belangrijk is om de samenwerking op werkbaar niveau te houden.

In de andere twee cases is deze begeleiding veel minder intensief en hoeven de professionals nauwelijks bij te sturen op de onderlinge samenwerking. De verschillen zagen we al bij het sociaal kapitaal, waarin de twee zelfstandige cases over de benodigde contacten en toerusting beschikten om het initiatief voor een groot deel zelfstandig uit te kunnen voeren. Bij de cases in Arnhem en de Kledingbank in Doetinchem was dit minder het geval en waren ze daar al meer afhankelijk van de professionals en instanties. Dat komt voort uit de voorwaarden voor sociaal kapitaal en op die voorwaarden moeten de professionals bijspringen om de samenwerking en het uiteindelijke initiatief te laten slagen.

Uit het belang van de verbindende rol halen we dat initiatiefnemers, ook die met veel sociaal kapitaal, wel de behoefte hebben aan een professional. Met name om weg wijs te worden binnen organisaties en instanties. De professionals zijn vaak bekend met organisaties en haar medewerkers en kunnen, zo leren de ervaringen van burgers en professionals, zaken sneller voor elkaar krijgen.

6.5 ROL INSTANTIES

Tot slot de rol van instanties. In de analyse van de vier cases is dit behandeld onder het kopje inbedding, wat staat voor de wijze waarop organisaties zijn ingericht om burgers en hun initiatieven te ondersteunen.

In het theoretisch kader is uitgebreid stilgestaan bij het veranderende perspectief in de rolverdeling tussen overheid en burger. Dat veranderende perspectief, dat de overheid een stapje naar achteren doet en de burger zelf het initiatief moet nemen, zien we ook terug in de opstelling van betrokken instanties. Daarin staat het ruimte geven aan de burger centraal en dit wordt bijvoorbeeld gedaan door makkelijker subsidies toe te kennen voor initiatieven of door de organisatie anders in te richten. In veel beleidsstukken staat geschreven dat het de burger makkelijk moet worden gemaakt en dat instanties dynamischer moeten worden in de samenwerking met burgers. De ervaring uit de vier cases leert dat initiatiefnemers en instanties elkaar nog niet altijd weten te vinden.

In de analyse is inbedding onderscheiden in twee dimensies. De eerste dimensie, mate van systeemgericht denken, is van toepassing als instanties blokkerend in plaats van stimulerend werken door te veel vast te houden aan de eigen bureaucratie. De tweede dimensie, mate van burgergericht denken, slaat op instanties die hun organisatie open stellen aan burgers en initiatieven en stimuleren, ondersteunen en toenadering zoeken tot deze burgers.

In zekere mate is er in iedere case een mate van burgergericht werken terug te zien. In iedere case heeft een instantie bijgedragen in de vorm van een subsidie, wat heeft gezorgd voor een positieve stimulans voor de initiatieven. In de meeste cases wordt er over de betrokken instantie dan ook niet negatief gesproken door burgers en/of betrokken professionals. De enige case waarin de samenwerking tussen de driehoek burger, professionals en instantie niet positief was, was de case

van de Kledingbank. Hier ontstond vooral frustratie bij de initiatiefnemers over het niet beschikbaar stellen van een pand door de gemeente Doetinchem. De gemeente gaf bij een potentieel pand de voorkeur aan een huurder/koper, in plaats van de Kledingbank. Dit is een indicator voor een systeemgerichte houding, waarin de gemeente in eerste instantie kijkt naar de eigen interne organisatie. Aan de andere kant is de houding van de gemeente ook begrijpelijk en past het in het kader van de veranderende perspectieven, zoals eerder besproken.

Wel wordt duidelijk dat in de cases de rol van de professionals groter is dan die van de instanties. In het theoretisch kader is stilgestaan bij de stimulerende kracht die instanties kunnen geven, maar dit is minder duidelijk terug te zien dan bij de betrokken professionals. De bijdrage die instanties leveren is op de variabele toerusting, voornamelijk in de vorm van geld en de begeleiding van professionals. Uit de interviews komt ook naar voren dat burgers het meeste contact onderhouden met de professionals.

6.6 CONCLUSIE

In hoofdstuk 6 is een vergelijkende analyse gemaakt van de vier cases. Hierbij is ingegaan op de overeenkomsten en verschillen tussen de cases en de oorzaken hiervan. In onderstaande tabel is de vergelijkende analyse samengevat. Onder de tabel loopt de conclusie van dit hoofdstuk door.

Initiatief	Kledingbank	Kookgroep	Speeltuin	Kletskoek
Variabelen				
Animo	Sociaal motief; voldoen aan behoeften medeburger	Initiatief probeert zowel omgeving als medeburger te helpen	Initiatief probeert zowel omgeving als medeburger te helpen	Doelgericht motief; initiatief richt zich op verbeteren omgeving
Contacten	Initiatiefnemers zijn voor nieuwe contacten afhankelijk van betrokken professionals/instanties	Initiatiefnemers zijn voor nieuwe contacten deels afhankelijk van betrokken professionals/instanties	Initiatiefnemers weten zelfstandig nieuwe actoren aan project te verbinden	Initiatiefnemers weten zelfstandig nieuwe actoren aan project te verbinden
Toerusting	Professionals moeten bijdragen in vaardigheden en middelen	Professionals moeten bijdragen in middelen	Initiatiefnemers beschikken over benodigde vaardigheden en middelen	Initiatiefnemers beschikken over benodigde vaardigheden en middelen
Sociaal Kapitaal	Niet toereikend om zelfstandig initiatief uit te voeren	Niet toereikend om zelfstandig initiatief uit te voeren	Voldoende sociaal kapitaal om initiatief zelfstandig uit te voeren	Voldoende sociaal kapitaal om initiatief zelfstandig uit te voeren
Sociale netwerken	Open netwerk is niet sterk en is geen bron voor middelen/vaardigheden	Open netwerk is niet sterk en is geen bron voor middelen/vaardigheden	Open netwerk is groot, is een bron voor nieuwe middelen/vaardigheden	Netwerk vertoont positieve elementen van zowel open als gesloten netwerk
Vertrouwen	Onderling vertrouwen is niet groot en zorgt voor moeizame samenwerking	Onderling vertrouwen is niet groot en zorgt voor moeizame samenwerking	Groot onderling vertrouwen, heeft positieve invloed op samenwerking	Groot onderling vertrouwen, heeft positieve invloed op samenwerking
Wederkerigheid	Normen van wederkerigheid komen niet duidelijk naar voren	Normen van wederkerigheid komen niet duidelijk naar voren	Normen van wederkerigheid komen niet duidelijk naar voren	Duidelijke normen van wederkerigheid tussen initiatiefnemers en deelnemers
Rol betrokken professional				
Verbindende rol	Professionals brengen initiatiefnemers in contact met elkaar, met	Professional brengt initiatiefneemster in contact met instanties	Professional is schakel tussen initiatiefnemers en de betrokken	Professional is schakel tussen initiatiefnemers en de betrokken

	andere professionals en instanties	en met potentiële deelnemers	instantie	instantie
Stimulerende rol	Professionals blijven nauw betrokken bij initiatiefnemers om onderlinge samenwerking te bewaken	Professional blijft nauw betrokken bij initiatiefnemers om onderlinge samenwerking te bewaken	Professional is benaderbaar voor initiatiefnemers en blijft op de achtergrond verbonden	Professional is benaderbaar voor initiatiefnemers en blijft op de achtergrond verbonden
Rol betrokken instanties				
Burgergericht denken	Draagt bij in subsidie	Draagt bij in subsidie en faciliteiten	Draagt bij in de vorm van subsidie en geeft burgers vrijheid project in te richten	Draagt bij in de vorm van subsidie
Systeemgericht denken	Instantie denkt niet mee met burgers inzake huisvesting	-	-	-

Tabel 6: vergelijkende analyse

Tussen de vier onderzochte cases zijn duidelijke overeenkomsten, maar ook verschillen te zien. De initiatiefnemers in Megchelen van Klets en Koek en de initiatiefnemers in Doetinchem bij de natuurspeelplaats beschikken duidelijk over meer sociaal kapitaal dan de initiatiefnemers van de Kledingbank en de initiatiefnemers van de kookgroep. Dit sociaal kapitaal komt voort uit een sterk netwerk, met een groot onderling vertrouwen. Het sociale netwerk zorgt voor veel mogelijkheden en tegelijkertijd voor een succesvolle samenwerking tussen burgers. Die bevindingen liggen in lijn met de theorie, dat een open netwerk tot meer mogelijkheden leidt en dat een netwerk met een sterk onderling vertrouwen vaak succesvol is. De voorwaarde wederkerigheid blijkt in de praktijk minder sterk terug te komen en lijkt eerder een gevolg te zijn van een sterk onderling vertrouwen, dan dat het afzonderlijk bijdraagt aan het sociaal kapitaal. Aan de andere kant zijn de netwerken bij de initiatiefnemers van de Kledingbank en de Kookgroep minder sterk en groot en heeft dit ook tot gevolg dat het sociaal kapitaal minder groot is en de initiatiefnemers meer afhankelijk zijn van de betrokken professionals en instanties. In die cases spelen de betrokken professionals een grote rol en vullen de burgers aan op de variabelen contacten en toerusting.

Toch is in iedere case de betrokken professional een belangrijke factor. Ook in de zelfstandige cases wordt er door burgers aangegeven dat een professional sneller deuren kan openen binnen instanties en zo het proces kan versnellen. De verbindende rol van professionals is dan ook voor veel initiatiefnemers van toegevoegde waarde. Naast deze verbindende rol, zien we ook de stimulerende rol sterk terug komen. In de zelfstandige cases is dit voornamelijk in een rol als sparringpartner, bij de meer afhankelijke cases treden de professionals veel meer op als een opvangnet en blijven ze dicht betrokken bij de initiatiefnemers om de samenwerking te bewaken. Een betrokken professional lijkt voor ieder initiatief essentieel te zijn. Enerzijds om bij te dragen op de voorwaarden voor sociaal kapitaal, anderzijds dragen zij ook direct bij op het sociaal kapitaal, in de vorm van toegevoegde contacten en/of toerusting. Die directe bijdrage op het sociaal kapitaal van burgers is niet omschreven in het theoretisch kader, maar blijkt wel degelijk van toepassing te zijn.

De rol van de instanties is minder groot dan in het theoretisch kader is uiteengezet. Ze dragen voornamelijk bij in de vorm van subsidies. Het bijdragen op de voorwaarden van sociaal kapitaal komt minder sterk terug en dit lijkt met name te worden ingevuld door de betrokken professionals.

De bijdragen van instanties zijn voornamelijk gericht op het direct versterken van het sociaal kapitaal bij burgers. In de geanalyseerde cases zien we dit terug in het aanreiken van huisvesting en subsidies.

7. CONCLUSIE EN DISCUSSIE

7.1 INLEIDING

Binnen dit onderzoek staat de ondersteuning van actief burgerschap door overheidsorganisaties centraal. In de komende jaren zal er steeds vaker een beroep worden gedaan op het actief burgerschap van burgers, daar de overheid een stapje terug zal doen. Dit is onder andere waar te nemen binnen het sociaal domein, waar meer de nadruk is komen te liggen op zelfredzaamheid, eigen kracht en sociale netwerken van burgers. Het doel van het onderzoek is om in kaart te brengen hoe overheidsorganisaties actief burgerschap ondersteunen, om uiteindelijk aanbevelingen te doen om dit proces te verbeteren.

In dit onderzoek is gekeken naar wat actief burgerschap is, welke voorwaarden actief burgerschap nodig heeft en hoe dit wordt ondersteund door professionals en instanties aan de hand van vier onderzochte cases. Hierbij stond de volgende vraag centraal:

In hoeverre en op welke wijze kan de inzet van overheidsorganisaties bijdragen aan actief burgerschap en daaruit voortvloeiende initiatieven?

De hoofdvraag zal worden beantwoord aan de hand van de deelvragen uit het onderzoek. Dit houdt in dat er eerst wordt ingegaan op actief burgerschap en de voorwaarden voor actief burgerschap en vervolgens zal er worden ingegaan op de rol van betrokken professionals en instanties. Dit zal worden gedaan door kort terug te blikken op het theoretisch kader om hier vervolgens de resultaten aan te koppelen.

7.2 BEANTWOORDING HOOFDVRAAG

7.2.1 COMPONENTEN EN VOORWAARDEN VOOR ACTIEF BURGERSCHAP

In hoofdstuk drie is het begrip actief burgerschap ontleed. Dit is gedaan aan de hand van literatuur over sociaal kapitaal. Onder andere Putnam (2000) stelt dat het hebben van sociale contacten of sociale netwerken voordelen opleveren voor zowel individuen als de gemeenschap waarin individuen met elkaar betrokken zijn (Putnam, 2000). Sociaal kapitaal maakt het mogelijk dat binnen sociale netwerken hulpbronnen beschikbaar worden voor actoren binnen deze sociale netwerken. Het beschikbaar maken van zulke hulpbronnen is actief burgerschap. Het ACTIE model van Denters et al. (2009) maakt inzichtelijk uit welke componenten sociaal kapitaal bestaat.

Dit zijn (1) Animo: een motivatie om actief te zijn of te worden en hulpbronnen beschikbaar te maken; (2) Contacten: de personen met wie iemand verbonden is en waarmee hulpbronnen beschikbaar worden gemaakt of beschikbaar voor worden gemaakt en tot slot, (3) Toerusting: het bezitten van vaardigheden en middelen om actief te kunnen zijn en dus hulpbronnen ook beschikbaar te kunnen maken. Wanneer burgers over deze eigenschappen beschikken, zullen zij in staat zijn om actief te zijn binnen de gemeenschap door hulpbronnen binnen sociale netwerken beschikbaar te maken.

Om sociaal kapitaal te creëren en actief burgerschap mogelijk te maken, zijn er enkele voorwaarden die ten grondslag liggen aan sociaal kapitaal. Ten eerste moet er deel worden genomen binnen sociale netwerken. In hoofdstuk drie is uiteengezet dat sociaal kapitaal niet in mensen zit, maar bestaat tussen mensen. Om gebruik te maken van (hulpbronnen uit) sociaal kapitaal moet er dus sprake zijn van een sociaal netwerk waarin actoren zich tot elkaar verhouden. Binnen die sociale netwerken of structuren moet er sprake zijn van onderling vertrouwen en normen van wederkerigheid tussen de actoren in het netwerk. Onderling vertrouwen tussen actoren is een voorwaarde om actoren hulpbronnen beschikbaar te laten maken. Zij moeten binnen het netwerk niet de angst voelen dat zij schade of verlies op kunnen lopen. Newton (2001) stelt dat door onderling vertrouwen collectief gedrag en coproductie op gang kunnen komen (Newton, 2001, pag. 202). De laatste voorwaarde is wederkerigheid. Wederkerigheid is te typeren als "het van waarde zijn voor anderen, met de verwachting hier in de toekomst iets voor terug te krijgen" (Onyx, 2000, pag. 24). Wederkerigheid is nodig om mensen eventuele risico's te laten nemen, omdat zij weten in de toekomst te kunnen rekenen op anderen, aldus Korsten en de Goede (n.d.). Wanneer deze voorwaarden aanwezig zijn kan er gebruik worden gemaakt van sociaal kapitaal en ontstaat er actief burgerschap.

De rol van professionals en instanties is in het theoretisch kader behandeld aan de hand van de twee laatste letters van het ACTIE model. Deze staan voor inbedding, rol van de betrokken instanties, en empathie, rol van de betrokken professional.

Inbedding staat voor de ruimte die burgers krijgen binnen de bestaande institutionele kaders en regels. Willen burgers actief worden dan moeten zij ook de mogelijkheden krijgen van instituties en geen belemmering voelen van kaders en regels van deze instituties (Denters et al., 2013). Het ruimte bieden geeft burgers de ruimte om zelf tot onderlinge samenwerkingsverbanden te komen met daarin afspraken, regels etc., zonder dat zij daar op worden afgerekend door instituties (Komter, 2004). Op die manier kunnen burgers op een vrije manier samenwerken en zo werken aan het onderling vertrouwen in sociale netwerken. Naast het ruimte bieden is het belangrijk dat instanties actief burgerschap ondersteunen. Wanneer burgers het gevoel krijgen dat een overheidsorganisatie zelf ook haar steentje bijdraagt, werkt dit positief uit op het vertrouwen van burgers en zullen zij zelf ook bereid zijn meer te doen (Frieling, 2008). Volgens Komter (2004) kan er op die manier ook een betere samenwerking en wisselwerking tussen overheid en burger ontstaan, omdat burgers in zien dat zij iets terug krijgen voor hun inspanningen. Het ruimte geven aan de burger en het 'inbedden' van initiatieven en ideeën binnen institutionele kaders is ook omschreven als het burgergericht werken of een burgergerichte houding. Hier tegenover staat een systeemgerichte houding, waarbij instituties blijven vasthouden aan de kaders en regels.

De rol van de professional wordt aangeduid met de letter E, van empathie. Dit houdt in dat een betrokken professional, bijvoorbeeld een ambtenaar of opbouwwerker, betrokken en benaderbaar moet zijn voor de burgers (Denters et al., 2013). Zij moeten in hun rol niet invullend, maar aanvullend zijn voor de burgers. Dat houdt in dat zij ideeën en initiatieven van burgers benaderen vanuit de burger en in eerste instantie kijken hoe ze daar bij kunnen aansluiten. Op die manier moet de systeemwereld (kaders en regels binnen een organisatie) en de leefwereld (wensen burgers) dichter bij elkaar komen (Oude Vrielink & Van De Wijdeven, 2011). De professional kan deze aanvullende werken invulling geven door voor burgers een verbindende rol te spelen en een stimulerende rol. De

verbindende rol krijgt vorm door burgers te verbinden met andere actoren. Dit kan zijn met andere instanties, medeburgers of andere professionals om bijvoorbeeld de mogelijkheden van het initiatief te vergroten (meer toerusting), of door meer burgers aan het initiatief te binden waardoor het sociale netwerk wordt vergroot. De stimulerende rol krijgt vorm door benaderbaar te zijn voor burgers. Bijvoorbeeld als bewaker van de continuïteit in een project, door het gemeenschappelijke doel te bewaken en burgers op de goede weg te houden.

Als instanties op deze wijze werken kunnen zij een positieve bijdrage leveren aan de voorwaarden van sociaal kapitaal dat op termijn moet leiden tot het zelfstandig inzetten van sociaal kapitaal door burgers en het actief worden van burgers.

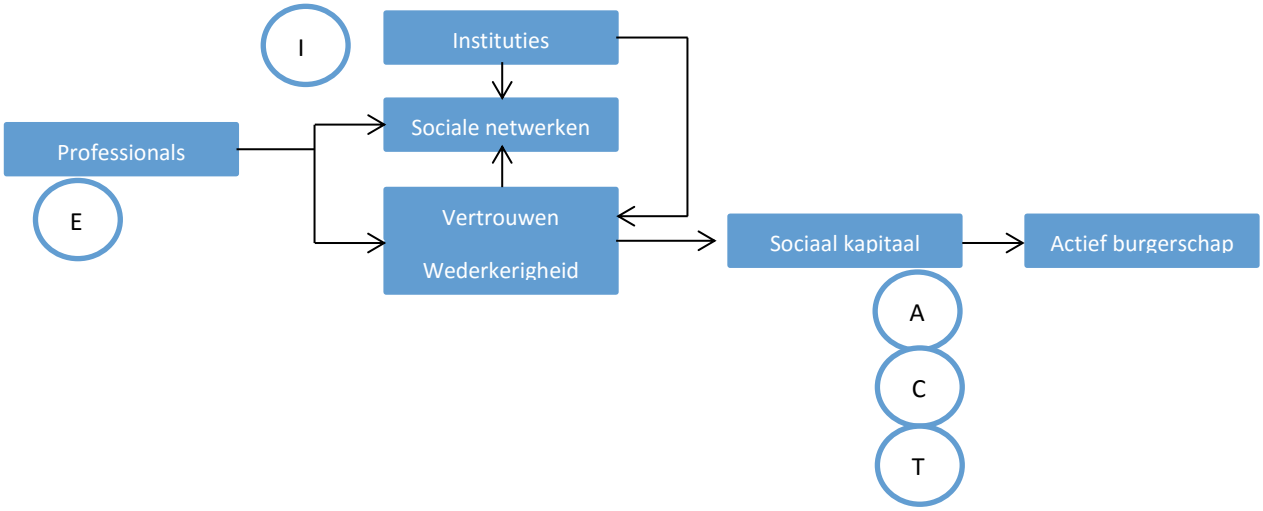

Figuur 4: conceptueel model

7.1.2 Resultaten componenten sociaal kapitaal

Uit de analyse in hoofdstuk vijf en zes komt naar voren dat het conceptueel model uit het theoretisch kader voor een groot deel terugkomt in de vier cases. Kort samengevat gaat het om een kookgroep voor de buurt in Malburgen, een Kledingbank voor minima in Doetinchem en omstreken, een nieuwe (centrale) natuurspeelplaats aan de Asterstraat in Doetinchem en een winkel/ontmoetingsplek in Megchelen. Om te beginnen bij het sociaal kapitaal en de drie componenten uit het ACTIE model. Uit de analyse van de vier onderzochte cases wordt duidelijk dat de drie componenten aanwezig moeten zijn om zelfstandig actief te worden. In iedere case is het een duidelijke motivatie (animo), die ten grondslag ligt aan het actief zijn of willen zijn. Die motivatie komt vaak voort uit het ontbreken van iets in de directe leefomgeving. De initiatiefnemers zien dat er in de omgeving iets ontbreekt en die situatie kan alleen worden opgelost als zij zelf in actie komen. Dit is duidelijk terug te zien in Megchelen, waar het ontbreken van een buurtsuper een gebrek is, en in Doetinchem, waar het verdwijnen van speelplaatsen een zorg was voor veel buurtbewoners. Een andere motivatie is de behoefte om de situatie van een specifieke groep medeburgers te verbeteren. Zo is de Kledingbank in Doetinchem opgericht om de minima in de omgeving eenvoudiger aan passende kleding te helpen. De kookgroep in Malburgen is bedoeld om de buurtgenoten uit hun sociale isolement te trekken en deel uit te laten maken van een groep. Het hebben van een doel of de motivatie om een bepaalde

situatie te veranderen of te verbeteren is een belangrijk onderdeel van het in actie komen van burgers in alle vier de cases.

De tweede component is contacten. De contacten zijn nodig om zelfstandig mensen aan het initiatief te kunnen binden en dus ook zelfstandig het initiatief uit te voeren. In de cases waar de initiatiefnemers beschikten over voldoende contacten, kwam naar voren dat zij veel zelfstandiger het initiatief konden uitvoeren en dus zonder hulp sociaal kapitaal konden inzetten en actief worden. In de twee overige cases zien we dat de initiatiefnemers zelf niet over een uitgebreid netwerk beschikken en zelf ook niet de contacten hebben om zelfstandig het initiatief tot uitvoering te brengen. De initiatiefnemers zijn hierdoor veel meer afhankelijk van de betrokken professionals en instanties. Zonder de hulp van deze actoren hadden de initiatiefnemers hun animo niet om kunnen zetten in daadwerkelijke actie en was er geen sociaal kapitaal beschikbaar geworden. Uit de resultaten blijkt dat initiatiefnemers moeten beschikken over contacten om zelfstandig actief te worden. Dit soort relaties, die aan het project verbonden kunnen worden, zorgen er mede voor dat de motivaties van initiatiefnemers ook daadwerkelijk kunnen worden omgezet in acties en dat er dus daadwerkelijk sociaal kapitaal beschikbaar wordt.

De laatste component is toerusting en slaat op de vaardigheden en middelen van initiatiefnemers. Bij deze component is er een zelfde beeld te zien als bij de component contacten. Ook hier zien we dat vaardigheden en middelen van belang zijn om zelfstandig sociaal kapitaal in te zetten. Dat het lastig wordt om zelf in actie te komen, zonder de benodigde vaardigheden en middelen wordt duidelijk uit de cases in Doetinchem (Kledingbank) en Arnhem. In beide cases geven de initiatiefnemers zelf toe dat zij veel te danken hebben aan de steun van professionals en instanties en dat die actoren er voor een groot deel voor hebben gezorgd dat het initiatief daadwerkelijk van de grond kon komen. In Malburgen is dit te zien in de faciliteiten (middelen) die door Rijnstad worden aangeboden aan de initiatiefnemers en deelnemers van de Kookgroep. In het geval van de Kledingbank is dit duidelijk te zien in de hulp die de Vrijwilligerscentrale biedt in het opzetten van het plan van aanpak. In de twee andere cases is te zien dat de beschikbare toerusting, in de vorm van kennis, mankracht en andere middelen, er voor zorgt dat de burgers zelfstandig actief kunnen worden. Zij zijn voor het omzetten van ambitie (animo) niet afhankelijk van derden en kunnen zo zelf het sociaal kapitaal beschikbaar maken.

Uit de vier cases wordt duidelijk dat het hebben van een bepaalde ambitie of motivatie (animo) niet voldoende is om ook daadwerkelijk sociaal kapitaal beschikbaar te kunnen maken en actief te worden. Willen burgers dit zelfstandig doen dan zullen zij moeten beschikken over contacten en relaties en vaardigheden en middelen om deze animo om te zetten in daadwerkelijke actie. Dit zien we goed terug in twee zelfstandige cases (Megchelen en de natuurspeelplaats in Doetinchem), waar de initiatiefnemers zelfstandig hun ambitie hebben omgezet in een daadwerkelijk initiatief. Dat het zonder deze contacten en toerusting moeilijk wordt, blijkt uit de cases in Malburgen en de Kledingbank in Doetinchem. Zij waren voor het realiseren van hun animo/motivatie sterk afhankelijk van professionals en andere actoren, omdat zij zelf niet over de contacten en toerusting beschikten.

Naast de componenten van sociaal kapitaal is er ook gekeken naar de voorwaarden voor sociaal kapitaal. Het deel uit maken van een sociaal netwerk, waarin het onderling vertrouwen sterk is en er duidelijke normen van wederkerigheid bestaan, zijn volgens de theorie voorwaarden voor sociaal kapitaal.

Uit de resultaten komt naar voren dat het actief zijn in sociale netwerken een belangrijke voorwaarde is voor het creëren van sociaal kapitaal. De initiatiefnemers van de winkel/ontmoetingsplek in Megchelen en de initiatiefnemers van de natuurspeelplaats in Doetinchem zijn actief in een groot sociaal netwerk. Vanuit dit netwerk weten zij veel mensen aan hun projecten te verbinden, de buurtbewoners in Doetinchem en veel dorpsgenoten in Megchelen. Doordat de initiatiefnemers deel uit maken van dit netwerk kunnen zij deze mensen aan het project verbinden (contacten) en voegen op die manier nieuwe hulpbronnen (toerusting) toe aan het project. Het sociale netwerk waar de initiatiefnemers deel van uit maken zijn de bron tot het verbinden van nieuwe mensen aan het project en zorgt voor nieuwe of extra toerusting in de vorm van middelen of vaardigheden.

In de overige twee cases zien we het tegenovergestelde. Dit komt voort uit het feit dat zij niet deel uit maken van een groot sociaal netwerk, zoals de initiatiefnemers hierboven. Hierdoor missen de initiatiefnemers de beschikking tot nieuwe hulpbronnen die het project vooruit kunnen helpen. Het sociale netwerk is een voorwaarde om zelfstandig actief te worden en sociaal kapitaal te kunnen creëren en uiteindelijk te benutten. De cases in Arnhem en Doetinchem (Kledingbank) laat zien dat het ontbreken van die voorwaarde er voor zorgt dat de benodigde contacten en toerusting ontbreekt, de initiatiefnemers kunnen daardoor niet zelfstandig in actie komen.

De tweede voorwaarde voor sociaal kapitaal is het onderling vertrouwen tussen de initiatiefnemers/deelnemers binnen het sociale netwerk. De resultaten laten zien dat een sterk onderling vertrouwen de basis is voor een goede onderlinge samenwerking. Zonder dit vertrouwen is het moeilijk om zelfstandig sociaal kapitaal te creëren omdat het vertrouwen nodig is voor een goede samenwerking. De verschillen zijn goed te zien tussen de vier cases. Het onderling vertrouwen tussen de initiatiefnemers/deelnemers van de winkel/ontmoetingsplek en de natuurspeelplaats is groter dan bij de twee overige cases. Dit komt onder andere doordat de initiatiefnemers/deelnemers in de eerste twee cases al een verleden van samenwerking met elkaar hebben. Daarnaast zijn de initiatiefnemers/deelnemers ook actief binnen andere sociale netwerken zoals verenigingen. Dit zorgt voor een groot onderling vertrouwen, waardoor er een goede samenwerking ontstaat waarin sociaal kapitaal gecreëerd kan worden.

Dit is niet het geval in de andere twee cases. De samenwerking tussen initiatiefnemers/deelnemers is in beide gevallen nieuw, er is nog geen verleden waarin is samengewerkt aan een dergelijk initiatief of project. Het onderling vertrouwen is niet groot en dit belemmert de samenwerking en bedreigt het creëren van sociaal kapitaal. Dat het onderling vertrouwen belangrijk is, wordt duidelijk in deze twee cases. Doordat de samenwerking moeizaam is zorgt het ervoor dat de initiatieven minder effectief zijn en er veel begeleiding nodig is van professionals.

Tot slot de laatste voorwaarde, wederkerigheid. De resultaten uit de cases laten niet direct kenmerken van wederkerigheid zien en dit lijkt dan ook niet een noodzakelijke voorwaarde voor het creëren van sociaal kapitaal. Enkel in de case in Megchelen komt wederkerigheid duidelijk naar voren en laat het de voordelen daarvan zien. De aanwezige wederkerigheid zorgt onder andere voor middelen en andere bijdragen aan het project.

In de andere cases is minder terug te zien van de variabele wederkerigheid. Voor een deel heeft dit te maken met het minder sterke sociale netwerk en de minder lange geschiedenis daarvan in de

overige cases. De gemeenschap in Megchelen is erg hecht en vertoonde ook elementen van een gesloten netwerk. In een dergelijk gesloten netwerk zijn normen van wederkerigheid eerder te zien dan in een open netwerk, wat in de overige cases het geval was. In de case in Megchelen komen de voordelen van wederkerigheid wel naar voren. Doordat mensen weten dat ze (in de toekomst) kunnen terugvallen op hun omgeving, ontstaan er meer mogelijkheden binnen een project. De variabele wederkerigheid is niet zo essentieel als de overige twee voorwaarden, maar draagt wel degelijk bij aan het beschikbaar maken van sociaal kapitaal en het actief zijn of worden van burgers.

De rol van de betrokken instanties in de vier cases verschilt niet zo veel. Volgens de theorie moeten burgers de ruimte krijgen en moeten instanties ondersteunend en faciliterend optreden. In alle vier de cases is een burgergerichte houding waar te nemen. In geen van de gevallen worden de initiatiefnemers gehinderd om hun idee uit te voeren: de burgers krijgen de ruimte om hun initiatief uit te voeren en krijgen hierbij ondersteuning van de betrokken instanties. De resultaten laten zien dat de ondersteuning van instanties voornamelijk bijdraagt op het (sociaal) kapitaal en minder bijdragen op de voorwaarden van sociaal kapitaal. Zo worden er in iedere case subsidies verstrekt en wordt er gefaciliteerd in locaties voor de natuurspeelplaats in Doetinchem en de kookgroep in Arnhem. De instanties spelen een rol in de voorbereiding of eerste fase van de uitvoering, maar zijn daarna niet of nauwelijks meer betrokken bij het project.

De betrokken instanties richten nauwelijks invloed uit op de voorwaarden voor het creëren van sociaal kapitaal. Dit is voornamelijk te wijten aan het feit dat de instanties zelf niet direct betrokken zijn bij het proces van het initiatief. De meeste initiatiefnemers geven aan dat het contact tussen instantie en initiatiefnemers sporadisch is. De rol van de betrokken professionals is in dit proces veel groter. Zij onderhouden het contact met de initiatiefnemers en zijn veel nauwer betrokken bij het initiatief en de samenwerking tussen de burgers.

In de vier cases zijn de betrokken professionals, onder de naam buurtcoach, opbouwwerker of gebiedsmakelaar, het eerste aanspreekpunt van de initiatiefnemers. In de cases komt naar voren dat de professional en de initiatiefnemer geen onbekende van elkaar zijn en dat wordt mooi geïllustreerd in het feit dat de initiatiefnemers in eerste instantie contact zoeken met de professional in hun zoektocht naar ondersteuning, hulp, medeburgers of de juiste afdeling binnen een instantie. Het laat zien dat de professional een zekere mate van vertrouwen geniet bij de burger, vaak voortkomend door de langere aanwezigheid van de professional in de buurt of omgeving. De professional lijkt dan ook een positieve invloed uit te oefenen op het onderlinge vertrouwen onder de burgers.

In al deze cases is te zien dat de professional dient als een verbinder voor de initiatiefnemers. Enerzijds om burgers aan medeburgers te verbinden, anderzijds om de burgers te verbinden met andere initiatieven of de juiste afdeling binnen een instantie of organisatie. Ongeacht de zelfstandigheid van burgers om een initiatief te kunnen opzetten en uitvoeren blijkt een professional die de burger verbindt een belangrijke schakel te zijn binnen een initiatief. De stimulerende rol richt zich voornamelijk op de voorwaarden van sociaal kapitaal. Met name op het onderling vertrouwen en onderlinge samenwerking. Dit is voornamelijk noodzakelijk voor initiatiefnemers waar tussen het onderling vertrouwen ontbreekt of niet groot is.

Waar de betrokken instanties voornamelijk direct invloed hebben op het sociaal kapitaal, zoals op de toerusting, hebben de betrokken professionals voornamelijk invloed op de voorwaarden van sociaal

kapitaal. In elke case zien we dat de professionals een verbindende rol spelen, om het netwerk van burgers te vergroten of ze binnen een organisatie of instantie de weg te wijzen. Ongeacht de zelfstandigheid van burgers blijkt een professional moet korte lijntjes binnen een organisatie een groot gemak voor actieve burgers. Wanneer de zelfstandigheid te wensen over laat, bijvoorbeeld door een gebrek aan voorwaarden voor het creëren van sociaal kapitaal zoals vertrouwen en een moeilijke samenwerking tussen burgers, zijn de professionals op de achtergrond of zijlijn belangrijk voor de continuïteit van de samenwerking. Deze stimulerende rol is voornamelijk gericht op het verbeteren van de voorwaarden van sociaal kapitaal. Met hun begeleiding proberen professionals de onderlinge samenwerking tussen burgers te verbeteren en het onderling vertrouwen te laten toenemen.

De rol van instanties en professionals is het meest effectief wanneer zij aanvullend zijn in plaats van invullend. Wanneer instanties of professionals teveel overnemen van burgers, bestaat het gevaar dat de animo bij burgers afneemt. Het initiatief is dan niet meer van de burger, maar wordt 'zoveelste project' bij een instantie. Dit is met name een risico wanneer de initiatiefnemers niet zelfstandig zijn, doordat zij bijvoorbeeld een uitgebreid netwerk of een sterk onderling vertrouwen missen. De rol van de professional wordt dan groter, waarmee het risico bestaat dat zij de 'eigenaar' van het project worden in plaats van dat zij de burger ondersteunen. Enerzijds neemt hiermee de animo bij de burger af om, ook in de toekomst, zich te in te zetten voor zijn of haar omgeving. Anderzijds leidt dit ook tot het verslechteren van de het vertrouwen tussen instantie/professional en burger.

Voor actief burgerschap en het creëren van sociaal kapitaal zijn een sociaal netwerk en een sterk onderling vertrouwen essentieel voor burgers. Overheidsorganisaties kunnen bijdragen aan dit actief burgerschap met de inzet van professionals en hun eigen ondersteuning. Die ondersteuning van instanties moet voornamelijk gericht zijn op de toerusting van actieve burgers. De ondersteuning op de voorwaarden van sociaal kapitaal moet voornamelijk komen vanuit de begeleidende professional(s). Zij staan dichter op de burger en hebben daardoor ook sneller het vertrouwen van burgers. In een verbindende rol kunnen zij bijdragen aan de sociale netwerken van burgers. Zoals het verbinden met medeburgers of instanties en organisaties. Vanuit een stimulerende rol kunnen zij tenslotte bijdragen op het vertrouwen van de burgers. Door aanwezig en benaderbaar te zijn kunnen zij de samenwerking ondersteunen en ervoor zorgen dat de samenwerking leidt tot het voltooien van het initiatief. In figuur 9 zijn deze rollen schematisch weergegeven.

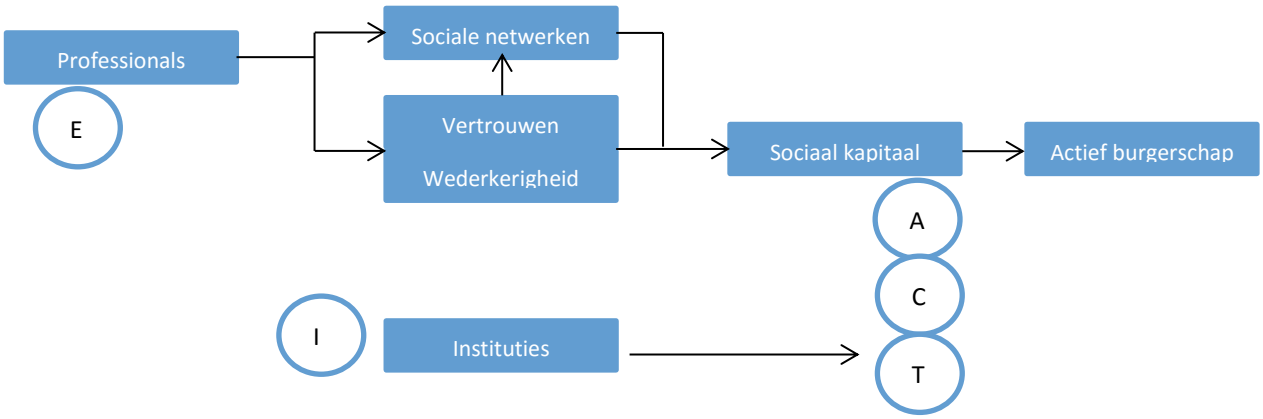

Figuur 9: finale model

7.3 AANBEVELINGEN

De wijze waarop overheidsorganisaties bij kunnen dragen op actief burgerschap is door burgers de ruimte te geven om initiatieven op te zetten en in de begeleiding van burgers. Voornamelijk professionals zijn hierin erg belangrijk omdat zij dicht op de mensen staan en hierdoor het vertrouwen hebben van de (actieve) burgers. Met hun professionele netwerk en hun positie in de maatschappij zijn zij een ideale schakel tussen instanties en burgers.

Ten eerste is de begeleiding van burgers erg belangrijk en is het raadzaam dat instanties investeren in professionals die zichtbaar aanwezig zijn in wijken en de mensen kennen. Uit de cases werd duidelijk dat de betrokken professionals bekend en vertrouwd waren voor de initiatiefnemers. Dit vertrouwen zorgde ervoor dat de initiatiefnemers open stonden voor samenwerking en ondersteuning van de professionals, het vertrouwen is ook een belangrijke component voor het creëren van sociaal kapitaal. Daarnaast zorgt de kennis van de wijk en mensen bij de professionals ervoor dat zij weten wat burgers kunnen en op welke terreinen zij hulp nodig hebben. Een goed voorbeeld hiervan is de opstelling van de professionals in de case van de Kledingbank, die direct zien dat externe hulp (in dit geval de Vrijwilligerscentrale) essentieel is.

Ten tweede is het voor instanties en professionals belangrijk om te weten hoe het sociale netwerk van (actieve) burgers en elkaar zit. Uit het onderzoek komt naar voren dat een goed en groot sociaal netwerk van belang is om een initiatief zelfstandig te laten slagen. Het sociale netwerk is een belangrijke voorwaarde voor het creëren van sociaal kapitaal en dan met name de componenten contacten en toerusting. Als instanties en professionals weten dat bij burgers het sociale netwerk niet al te groot is, kunnen zij eerder een verbindende rol spelen om de burgers handvaten te geven voor het vergroten van het sociale netwerk.

Daarnaast is de professional belangrijk als een schakel tussen burgers en instanties. Professionals zijn beter op de hoogte van de verschillende afdelingen, regels en kaders binnen een institutie dan burgers. Met die kennis kunnen zij burgers snel koppelen aan de juiste afdeling of persoon binnen een institutie, om bijvoorbeeld een subsidie of vergunning aan te vragen. Met die bijdrage zorgt de professional ervoor dat initiatiefnemers niet vast komen te zitten tussen verschillende afdelingen binnen een instantie, wat er voor zorgt dat initiatiefnemers sneller stappen maken met hun initiatief. Een goed voorbeeld hiervan is de verbinding die wordt gelegd door de professional in de case van de natuurspeelplaats. Zij legt snel het contact tussen de initiatiefnemers en de verantwoordelijke binnen de gemeente, waardoor het proces versneld kon worden.

Een derde aanbeveling is het actief monitoren van het onderling vertrouwen tussen initiatiefnemers. Uit de resultaten wordt duidelijk dat de component onderling vertrouwen de basis is voor een goede en langdurige samenwerking. In de cases waar dit onderling vertrouwen minder goed was zorgden onderlinge irritaties en meningsverschillen voor een moeizame samenwerking. Om dit vertrouwen te herstellen en de continuïteit van het project te bewaken is de rol van de professional belangrijk. Als betrokken, maar neutrale partij kunnen zij alles overzien. Hier kan de link worden gemaakt naar de variabele ‘empathie’ uit het ACTIE-model, dat stelt dat professionals benaderbaar en beschikbaar moeten zijn voor burgers. Professionals moeten ook gedurende het project betrokken blijven bij de initiatiefnemers. Met hun aanwezigheid kunnen de professionals de onderlinge samenwerking

bewaken en laten zij tegelijkertijd zien dat ze er staan voor de burgers. Die aanwezigheid is belangrijk voor burgers en dient als een vangnet voor burgers.

Tot slot moeten instanties en professionals er van bewust zijn dat het een burgerinitiatief is. Dat houdt in dat zij de burgers ook de beslissingen moeten laten nemen en zelf ondersteunend en aanvullend moeten zijn aan deze actieve burgers. Het zogenaamde burgergericht werken en de vier cases laten zien wat het burgergericht werken en het ruimte bieden aan burgers kan opleveren. In elk van die vier cases hebben professionals, waar mogelijk, in eerste instantie ondersteunend opgetreden en ook de betrokken instanties hebben de burgers de ruimte gegeven aan de burgers. Zo kunnen burgers zelf beslissingen nemen en blijft het initiatief van de burgers. Op die manier zijn zij ook gemotiveerd om zich ook in de toekomst in te zetten voor hun omgeving en medemens. Want de burgers uit de vier cases tonen aan dat zij ook na een geslaagd project niet stil blijven zitten.

7.4 KRITISCHE REFLECTIE

7.4.1. THEORETISCHE REFLECTIE

Voor het onderzoek is gekozen om het ACTIE-model van Denters et al. (2013) meer inhoud te geven aan de hand van de literatuur over sociaal kapitaal. Het model van Denters et al. gaf inzicht in de componenten die het succes van een burgerinitiatief bepalen voor zowel de burger als de betrokken professional en instantie. Om ook te kunnen onderzoeken hoe deze componenten tot stand komen is in de literatuur naar sociaal kapitaal gezocht naar voorwaarden voor het creëren van sociaal kapitaal. Op die manier is getracht meer inzicht te geven in het ontstaan van actief burgerschap.

Het ACTIE-model bleek voor de analyse van de initiatiefnemers een bruikbaar model om in kaart te brengen welke eigenschappen essentieel zijn voor actief burgerschap. De splitsing naar animo, contacten en toerusting was van waarde om te zien op welke gebieden burgers goed scoorden of juist te kort schoten. In de analyse kwamen de verschillen in deze variabelen goed in beeld en werden de effecten daarvan goed zichtbaar. Met theorie over sociaal kapitaal kon daarna goed herleid worden waarom deze variabelen beter of slechter scoorden. Met name de voorwaarden ‘sociale netwerken’ en ‘vertrouwen’ bleken goede graadmeters. De laatste voorwaarde ‘wederkerigheid’, was minder goed toepasbaar. Het begrip is in de wetenschap niet onomstreden en bleek ook in dit onderzoek moeilijk definieerbaar en toepasbaar.

De overige twee variabelen van het ACTIE-model richtten zich op de professional en instantie. De variabele voor de betrokken professional, ‘empathie’, is met verschillende andere theoretische inzichten verder gedefinieerd en bleek goed toepasbaar op de cases. Met name om het onderscheid in verschillende rollen van de professional te onderscheiden en te analyseren. De variabele voor instanties, ‘inbedding’, was minder van waarde voor het onderzoek. Dit was met name te wijden aan de geringe rol die instanties in het proces speelden.

Voor het onderzoek naar actief burgerschap is het gepresenteerde model geschikt om in beeld te brengen hoe succesvol actief burgerschap ontstaat en welke variabelen daarvoor essentieel zijn. De uitbreiding van het ACTIE-model met theorie over sociaal kapitaal maakte het mogelijk om te analyseren hoe het sociale netwerk en het onderling vertrouwen tussen mensen leidde tot het actief worden van burgers en het inzetten van hun capaciteiten. Dit kan worden toegepast op iedere case

waarin burgers zich inzetten voor een initiatief. In verder onderzoek kan de rol van betrokken instanties en professionals hierin nog verder worden uitgediept. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden door ook cases te onderzoeken waarbij professionals of instanties niet actief betrokken waren, om zo in kaart te brengen wat de verschillen zijn met cases waarin zij wel actief betrokken zijn of waren. Om de rol van professional en instantie nog beter in beeld te krijgen is het raadzaam om de begeleiding gedurende een initiatief van dichtbij te volgen.

7.4.2 METHODOLOGISCHE REFLECTIE

Tot slot wordt er gereflecteerd op de gemaakte keuzes op het gebied van de methodologie. Het onderzoek richtte zich op de vraag "In hoeverre en op welke wijze kan de inzet van overheidsorganisaties bijdragen aan actief burgerschap en daaruit voortvloeiende initiatieven?"

Met behulp van de antwoorden op de deelvragen is bijgedragen aan het beantwoorden van de hoofdvraag. Met behulp van de deelvragen is eerst de theoretische basis voor het onderzoek gelegd en is dit vervolgens in de praktijk onderzocht met de diverse cases. De gebruikte theorieën en gemaakte keuzes zijn hier boven als beschreven. Naast theoretische literatuur is er ook gebruik gemaakt van verschillende beleidsdocumenten en agenda's van overheden. Zo zijn ook verschillende maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de relatie overheid-burger, behandeld en verklaard. De beleidsteksten van verschillende lokale overheden is gebruikt om in beeld te brengen hoe overheden in de komende jaren invulling willen geven aan de veranderingen in het sociaal domein en wat die inhoud voor de relatie overheid-burger.

Voor wat betreft de interne validiteit is het begrip actief burgerschap goed onderzocht door het begrip uit elkaar te halen, om daarmee de deelvragen beter te kunnen beantwoorden. Met de operationalisatie is het gelukt om de verschillende begrippen onder actief burgerschap te definiëren en te onderzoeken. Hierdoor was het in de analyse mogelijk om te kunnen meten wat nodig was om antwoord te geven op de verschillende vragen. Dit was met name het geval bij begrippen die niet bij iedereen bekend zijn. Zo is de variabele toerusting geen alledaags begrip, maar door het begrip te splitsen naar 'middelen' en 'vaardigheden', werd voor respondenten snel duidelijk wat bedoeld werd met de variabele. Kanttekening moet gemaakt worden bij het begrip 'wederkerigheid', wat lastig was om goed en duidelijk te meten. Dit is mede het gevolg doordat het begrip in de literatuur over sociaal kapitaal niet onomstreden is. Hierdoor ontbreekt een duidelijke definitie van het begrip en was het lastig om het begrip te vereenvoudigen voor respondenten.

Punt van aandacht is de betrouwbaarheid van de data. Omdat het onderzoek voor een groot deel is uitgevoerd vanuit de positie van professionals kan een eenzijdig beeld ontstaan. Dit is getracht te voorkomen om ook met burgers (initiatiefnemers) te spreken. Voor vervolgonderzoek is het raadzaam om hier meer aandacht aan te schenken om te waken voor eenzijdigheid en het voorkomen van sociaal wenselijke antwoorden. De bevindingen van professionals is voorgelegd aan betrokken burgers, om deze zaken voor een deel te kunnen opvangen.

Tot slot de externe validiteit. De resultaten zijn voor overheidsorganisaties bruikbaar. Dit mede vanwege de diversiteit in de cases en de verschillen tussen de verschillende initiatiefnemers. De analyse laat zien dat de mogelijkheden bij burgers belangrijk zijn voor de begeleiding van actief burgerschap en dat die begeleiding moet worden aangepast naar deze mogelijkheden. Met

verschillende interviews en de terugkoppeling met burgers is de rol van professionals en organisaties goed in kaart gebracht. De resultaten uit het onderzoek kunnen gebruikt worden om in de komende jaren verder invulling te geven aan de veranderende rol van de burger. Daarnaast kan het voor vervolgonderzoek raadzaam zijn om ook niet succesvolle cases in beeld te brengen om zo duidelijk te krijgen waar de pijnpunten liggen en waarvoor instanties en professionals moeten waken. Hierbij moet worden opgemerkt dat het wellicht lastiger is om hier cases voor te selecteren.

LITERATUURLIJST

Adler, P. S., & Kwon, S. W. (2002). Social capital: Prospects for a new concept. Academy of management review, 27(1), 17-40.

Arnhemse Koerier. (2015). *Pot van 2 miljoen voor burgerinitiatieven.* Geraadpleegd op 14 januari 2016, van: http://www.arnhemsekoerier.nl/nieuws/pot-van-2-miljoen-voor-burgerinitiatieven-1.4770345

Binnenlands Bestuur. 3 december 2014. *Sleutelrol gemeenten bij transformatie sociaal domein.* Geraadpleegd op donderdag 9 april 2015, van: http://www.binnenlandsbestuur.nl/sociaal/nieuws/sleutelrol-gemeenten-bij-transformatie-sociaal.9454578.lynkx

Bleijenbergh, I. L. (2013). Kwalitatief onderzoek in organisaties. Den Haag: Boom Lemma.

Burt RS. 1992. Structural Holes, The Social Structure of Competition. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press

Buunk, A. B., & Schaufeli, W. B. (2001). Het belang van wederkerigheid in interpersoonlijke relaties voor gezondheid en welbevinden: een evolutionair perspectief. Nederlands tijdschrift voor de psychologie, 56, 41-56.

Buurtplein bv. a *Wat is de Doetinchemse Keuze?* Geraadpleegd op 16 maart 2015, van: http://www.doetinchem.nl/met-elkaar-voor-elkaar/wat-is-de-doetinchemse-keuze_44109/

Buurtplein bv. b *Wat is het Buurtplein?* Geraadpleegd op 25 maart 2015, van: http://www.doetinchem.nl/met-elkaar-voor-elkaar/buurtplein-bv_44526/item/wat-is-het-buurtplein_56293.html

Caleidoz, Mikado, Rijnstad, Rijnwaarden, Solidez, Stuw & SWL. (2014). *Transformatie in het Sociale Domein*

Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital.*American journal of sociology*, S95-S120.

Crocker, J., Potapchuck, W., Schechter, W., 1998. Systems reform and local government: Improving outcomes for children, families and neighborhoods. Program for Community Problem Solving, Washington, DC.

Daal, H.J. van, & Huygen, A. (2006). Vitaliteit versterkt. *ABCD-aanpak voor de sociale en economische kansen van Oud-Delfshaven.* Utrecht: Verwey-Jonkger Instituut.

Denters, S. A. H., Tonkens, E., Verhoeven, I., & Bakker, J. H. M. (2013). Burgers maken hun buurt. Platform31.

Encyclo. *Noaberschap.* Geraadpleegd op 16 november 2015, van: http://www.encyclo.nl/begrip/noaberschap

Evans, P., 1996. Government action, social capital and development: Reviewing the evidence of synergy. World Development 24 (6), 1119–1132.

Foley, M. W., & Edwards, B. (1996). The paradox of civil society. Journal of democracy, 7(3), 38-52.

Frieling, M. A. (2008). Een goede buur:'Joint production'als motor voor actief burgerschap in de buurt (Doctoral dissertation, University of Groningen).

Fukuyama, F. (1999). Social capital and civil society.

Gelderlander, de. (2013a). *Achterhoek gaat sneller krimpen.* Geraadpleegd op 3 augustus 2015, van: http://www.gelderlander.nl/regio/achterhoek/achterhoek-gaat-n%C3%B3g-sneller-krimpen-1.3595738

Gelderlander, de. (2013b). Bevolking Achterhoek krimpt sneller. Geraadpleegd op 3 augustus 2015, van: http://www.gelderlander.nl/regio/achterhoek/bevolking-achterhoek-krimpt-sneller-1.3592042

Gelderlander, de. (2014) Kledingbank Doetinchem zoekt definitieve plek. Geraadpleegd op 18 augustus 2015, van: http://www.gelderlander.nl/regio/achterhoek/kledingbank-doetinchem-zoekt-definitieve-plek-1.4613574

Gelderlander, de. (2015) Frustratie door ruimtegebrek bij Kledingbank Doetinchem. Geraadpleegd op 4 november 2015, van: http://www.gelderlander.nl/regio/achterhoek/doetinchem/frustratie-door-ruimtegebrek-bij-kledingbank-doetinchem-1.5314683

Gemeente Arnhem. (2013). *De Kadernota: De veerkrachtige samenleving Arnhem*

Gemeente Arnhem. (2014). *De Transitie naar een veerkrachtig Arnhem.*

Gemeente Doetinchem. De Doetinchemse Keuze 3.

Gemeente Nijmegen. (2012). *Stad in zicht: Nijmegen 2020*

Gemeente Nijmegen. (2014). *Veur Mekäör, zorg en welzijn dichtbij: beleidskader Wmo & Jeugd*

Gemeente Oude IJsselstreek. (2014). *Samen, voor elkaar: op weg naar een betrokken gemeente*

Gerritsen, H. (2013). Arnhem als voorbeeld van actief burgerschap op de woningmarkt. Geraadpleegd op 3 augustus 2015, van: http://www.arnhem-direct.nl/berichten/arnhem_als_voorbeeld_van_actief_burgerschap_op_de_woningmarkt

Granovetter, M., 1973. The strength of weak ties. American Journal of Sociology 78, 1360–1380.

Hilhorst, P., & Lans, J. van der (2014). *Eigen kracht ontkracht.*

Hilhorst, P., & Lans, J. van der (2014). *De dubbele revolutie van sociale wijkteams*

Huiskamp, H. (2010). *Demografische ontwikkelingen: Achterhoek 2010-2040.*

Kawachi, I. (1999). Social capital and community effects on population and individual health. Annals of the New York Academy of Sciences, 896(1), 120-130.

Kledingbank Doetinchem. Geraadpleegd op 27 augustus 2015, van: http://kledingbankdoetinchem.nl/

Komter, A. E. (2004). Zorgen voor morgen: over hedendaagse solidariteit en wederkerigheid.

Koppenjan, J. (2012). Het Verknipte Bestuur. Over efficiency, samenhang en toewijding bij publieke dienstverlening.

Levi, M. (1996). Social and unsocial capital: A review essay of Robert Putnam's

Making Democracy Work. Politics & Society, 24(1), 45-55.

Lin, N. (1999). Building a network theory of social capital. *Connections*, *22*(1), 28-51.

Lowndes, V., & Wilson, D. (2001). Social capital and local governance: exploring the institutional design variable. Political Studies, 49(4), 629-647.

Ministerie BZK. 19 februari 2013a. *Decentralisatiebrief.* Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties.

Ministerie BZK. juni 2013b. *De Doe-Democratie. Kabinetsnota ter stimulering van een vitale samenleving.* Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties.

Ministerie BZK. 28 mei 2014. *Trends en ontwikkelingen voor de gemeenten van de toekomst.* Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties. *Programma Gemeenten van de Toekomst.* Geraadpleegd op 25 maart 2015, van: http://gemeentenvandetoekomst.nl/item/Gemeenten-van-de-Toekomst-101501

Ministerie BZK. *Rollenboek Oude IJsselstreek maakt burgerinitiatieven mogelijk.* Geraadpleegd op 16 november 2015, van: http://gemeentenvandetoekomst.nl/item/Rollenboek-Oude-IJsselstreek-maakt-burgerinitiatieven-mogelijk-032014

Nederlandse Vereniging voor Rekenkamers & Rekenkamercommissies. 6 november 2014. *Drie decentralisaties in kort bestek.* Geraadpleegd op 25 maart 2015, van: http://wiki.nvrr.nl/artikel/50256/Drie-decentralisaties-in-kort-bestek

Newton, K. (1999). Social capital and democracy in modern Europe. Social capital and European democracy, 3, 24.

Newton, K. (2001). Trust, social capital, civil society, and democracy.*International Political Science Review*, *22*(2), 201-214.

Omroep Gelderland. (2014). *Krimp Achterhoek zet door.* Geraadpleegd op 16 november 2015, van: http://www.omroepgelderland.nl/nieuws/2057606/Krimp-Achterhoek-zet-door

Onyx, J., & Bullen, P. (2000). Measuring social capital in five communities.*The journal of applied behavioral science*, *36*(1), 23-42.

Osborne, S. P. (Ed.). (2010). *The new public governance: Emerging perspectives on the theory and practice of public governance*. Routledge.

Ostrom, E. (1996). Crossing the great divide: coproduction, synergy, and development. World development, 24(6), 1073-1087.

Oude Vrielink, M. J., & Wijdeven, T. M. F. van de (2011)'Ondersteuning in vieren. Zichtlijnen in het faciliteren van burgerinitiatieven in de buurt'. *Beleid en maatschappij*, *38*(4), 438-455.

Portes, A. (1998). Social Capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Sociology, 24,* 1-24

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster.

Van Regenmortel, T. (2008). *Zwanger van empowerment. Een uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg.*

RegioAtlas (N.D.) Centrumgemeenten maatschappelijke opvang & beschermd wonen. Geraadpleegd op 3 augustus 2015, van: http://www.regioatlas.nl/indelingen/indelingen_indeling/t/centrumgemeente_maatschappelijke_opvang_beschermd_wonen

Rijksoverheid. *Decentralisaties van overheidstaken naar gemeenten.* Geraadpleegd op 12 maart 2015, van: http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gemeenten/decentralisatie-van-overheidstaken-naar-gemeenten

Rijnstad. (2012). *Toekomstvisie Rijnstad: met mensen…*

Rijnstad. (2014). *Jaarverslag*

Speelplaats Asterstraat. Geraadpleegd op 27 augustus 2015, van: https://www.facebook.com/asterstraat.nl

De Stip Nijmegen. *Hoe werken de Stips?.* Geraadpleegd op 24 november 2015, van: http://www.stipnijmegen.nl/hoe-werken-de-stips/

Taylor, M. (1982). *Community, anarchy and liberty*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Thiel, S. V. (2010). Bestuurskundig onderzoek: een methodologische inleiding. Bussum: Coutinho.

Tonkens, E. (2008). De bal bij de burger: Burgerschap en publieke moraal in een pluriforme, dynamische samenleving. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Van de Wijdeven, T. (2012). *Doe-democratie*. Eburon Uitgeverij BV.

Van de Maat, J. W., & Veldhuysen, C. (2011). *Actief burgerschap: een overzicht van interventies.* Movisie

Varsselder-Veldhunten. *Varsselder-Veldhunten: dorp in beweging.* Geraadpleegd op 17 november 2015, van: http://www.varsselderveldhunten.nl/index.php/t-dorpshuus

Verba, S., & Almond, G. (1963). The civic culture. Political Attitudes and Democracy.

Verschuren, P. J. M., & Doorewaard, H. (2003). Het ontwerpen van een onderzoek. Lemma.

VNG. 2013. *Drie decentralisaties.* Geraadpleegd op 16 maart 2015, van: http://www.vng.nl/files/vng/brieven/2013/attachments/drie-decentralisaties_20130923.pdf

Vrijwilligerscentrale Doetinchem, de. Geraadpleegd op 18 augustus 2015, van: http://www.vrijwilligerscentraledoetinchem.nl/

De Vrijwilligerscentrale Nijmegen. *Missie en Visie.* Geraadpleegd op 26 november 2015, van: https://www.vrijwilligerswerkgelderland.nl/nijmegen/missie%20en%20visie

Warner, M. (2001). Building social capital: The role of local government. The Journal of Socio-Economics, 30(2), 187-192.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: RESPONDENTENLIJST

Naam respondent	Functie, organisatie
Martijn de Wit	Buurtcoach, Buurtplein bv.
Susan Visser	Buurtcoach, Buurtplein bv.
Sandra van Duivenboden	Buurtcoach, Buurtplein bv.
Ronald Kolk	Clustermanager, Rijnstad
Jan Maalderink (1)	Gebiedsmakelaar, gemeente Oude IJsselstreek
Anja van Hal	Opbouwwerkster, Rijnstad
Jan Maalderink (2)	Gebiedsmakelaar, gemeente Oude IJsselstreek
Initiatiefnemer 1	Initiatiefnemer Kledingbank
Initiatiefnemer 2	Initiatiefnemer KletsKoek
Initiatiefnemer 3	Initiatiefnemer Kookgroep Malburgen

BIJLAGE 2: INTERVIEWGUIDE

Interviewguide professionals

Bij welk initiatief bent u als professional betrokken, en zou u dit initiatief kort kunnen toelichten?

- Met welk idee zijn de initiatiefnemers begonnen met het project?
- Welke motivatie ligt hier aan ten grondslag?
- Zou u zeggen dat dit specifiek gericht is op een bepaalde groep medeburgers of meer gericht op de algemene leefomgeving van de initiatiefnemers?

Hoe bent u bij dit initiatief betrokken geraakt?

- Door wie is de eerste stap tot samenwerking (burgers-professional/instantie) gezet?
- Is er op dit moment (project afgerond) nog sprake van contact tussen u en de initiatiefnemers?
- Waar uit bestaat dit contact en hoe frequent is dit contact nog?

Hoe zou u de groep initiatiefnemers omschrijven?

- Wat zou u zoal kunnen vertellen over deze groep? Leeftijd, achtergrond etc.
- Op welke wijze zijn deze mensen bij elkaar gekomen?
- Op welke wijze was er sprake van een bepaalde verbinding, relatie tussen de initiatiefnemers?

In hoeverre waren de initiatiefnemers zelf in staat om de plannen voor hun initiatief op te stellen en vervolgens uit te voeren?

- Kunt u omschrijven hoe zij nieuwe of benodigde medeburgers aan het project wisten te binden?
- Op welke manier hebben zij zelf uitvoering gegeven aan deze plannen en uitvoering?
- Op welke gebieden schoten de kwaliteiten, kennis van de burgers te kort?
- Op welke wijze was u of de instantie waar u voor werkt verantwoordelijk voor het opstellen van de plannen of het uitvoeren van het initiatief?
- In hoeverre was deze hulp noodzakelijk om het initiatief uit te kunnen voeren, levend te kunnen krijgen?

Hoe zou u de onderlinge samenwerking tussen de initiatiefnemers (en mensen betrokken bij het initiatief) omschrijven?

- Was er sprake van een groot onderling vertrouwen?
- Kunt u aangeven waaruit u dat opmaakte? Welke signalen u daarvoor kreeg?
- In hoeverre heeft dit vertrouwen zich gaandeweg het initiatief kunnen ontwikkelen (+/-)?
- Waar denkt u dat dit vertrouwen (of het ontbreken hiervan) vandaan denk u?
- In hoeverre was de bestaande relatie tussen de initiatiefnemers van invloed op dit vertrouwen?
- Op welke wijze heeft het deelnemen binnen andere verenigingen etc. invloed gehad op de onderlinge samenwerking van de initiatiefnemers?

Hoe kwamen de bijdragen van verschillende burgers tot stand?

- Waren mensen makkelijk bereid om zich te binden aan het project en zich in te zetten voor het initiatief?

- In hoeverre was er sprake van een morele verplichting onder de deelnemers/initiatiefnemers? De morele verplichting om zich in te zetten voor het dorp/ de medeburgers?
- Op welke manier zag u dat terug?
- Zijn deze bijdrages puur en alleen tijdens dit initiatief of ziet u dit soort bijdragen aan de leefomgeving ook vaker terug?

Hoe zou u uw eigen rol binnen dit proces omschrijven?

- Hoe kwam de samenwerking tot stand?
- Is dit meer op de voorgrond of op de achtergrond geweest?
- Heeft u uw rol aangepast aan de capaciteiten en mogelijkheden van de initiatiefnemers?
- Wat heeft u zoal voor hen betekend?
- In hoeverre bestaat uw rol uit het uitvoeren van vragen van burgers? Is er ook sprake van het inbrengen van eigen ideeën?
- In hoeverre heeft u (proactief) zelf dingen opgepakt en uitgevoerd voor de burgers?
- Hoe heeft u geprobeerd de samenwerking tussen de burgers te ondersteunen?

Hou zou u de samenwerking tussen u en de burgers omschrijven?

- Met welke vragen kwamen burgers zoal naar u toe?
- Kon u de burgers altijd van dienst zijn?
- In hoeverre was er sprake van twee gelijkwaardige partijen?
- Is er van te voren goed over gesproken, welke rol u zou aannemen?
- Zijn er zaken die achteraf gezien anders zou aanpakken?

Wat heeft uw instantie bijgedragen aan het initiatief?

- Hoe is deze bijdrage tot stand gekomen?
- Is dit vanuit de organisatie zelf gekomen of vanwege een verzoek van de initiatiefnemers?
- Wat heeft u hierin bijgedragen?
- In hoeverre was de instantie bereid om mee te denken met de burgers?
- Heeft de instantie volgens u voldoende gedaan om de initiatiefnemers vooruit te helpen?
- Op welke wijze heeft de opstelling van de instantie het initiatief geholpen of belemmerd?
- Hoe verliep het contact tussen initiatiefnemers en instantie?
- Bent u van mening dat de instantie meer had kunnen doen?
- Op welke wijze had de instantie meer kunnen bijdragen?
- Wat zijn eventuele problemen die ontstaan zijn tussen burgers en instantie?

Welke rol heeft u gespeeld, als soort van tussenpersoon, tussen de initiatiefnemers en de instantie?

- Was er op enige manier sprake van een spagaat, betreffende uw relatie tot de twee partijen?
- Tegen welke problemen liep u aan?
- Bent u op enige wijze gehinderd in uw werkzaamheden vanwege die spagaat?
- Wat had u of de instantie hierin anders kunnen of willen doen?

Wilt u zelf nog dingen toevoegen over uw rol of over de rol van instanties binnen dit soort initiatieven?

- Krijgt u over het algemeen voldoende ruimte om uw werk bij dit soort initiatieven uit te voeren?